

GAMLE KØBENHAVNSKE HUSE

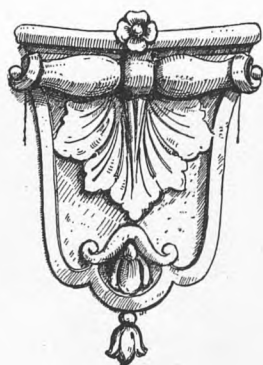
TEKST AF VILH. LORENZEN
TEGNINGER AF HAKON SPLIID

H·HAGERUPS FORLAG · KØBENHAVN

**GAMLE
KØBENHAVNSKE
HUSE**

GAMLE KØBENHAVNSKE HUSE

MED TEKST
AF
VILH. LORENZEN
OG TEGNINGER AF
HAKON SPLIID

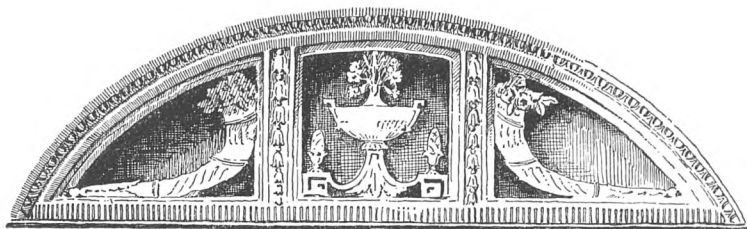

H. HAGERUPS FORLAG
KØBENHAVN
MCMXXVII

COPYRIGHT BY
H. HAGERUPS FORLAG
COPENHAGEN
PRINTED IN DENMARK

1007/68

RÅDHUSBIBLIOTEK
KØBENHAVNS

HASTIGT iler vi gennem Gader, henover Pladser — fra Arbejde til Arbejde, Pligt til Pligt. Paa stærkt trafikerede Steder blot optagne af at holde vor Plads paa Fortovet, klare os fri af Cykler, Biler og Barnevogne. Hvem lægger mere Mærke til, hvilken Gade han gaar i, knapt nok, hvilken Plads han skraar hen over — saa bundne er vi blevne af vore nærmeste Maal, saa helt beslaglagte af det instinktmæssige Arbejde for at redde vort bestandig truede kostbare Liv. Der er ikke længer i den moderne Storstad Tale om at kunne „filosofere“ paa Gaden — det klagede man allerede over i det gamle Rom — men der er snart ikke længer for den moderne Storstadsborger Mulighed for eller Oplagthed til at bruge Øjnene — se og opfatte andet end sine ligesaa fortravlede Medmennesker til Fods, til Cycle, til Bil og i Forbifarten fange et Glimt af Betjenten med Stoppesignalet.

Det er lige netop muligt at opfatte et Gadebillede; at opfatte Enkeltheder skal der næsten Held til. Man maa i alt Fald helst være indstillet paa det.

Men paa Tider, hvor Færdselen stilnes — hen mod Aften eller om Søndagen, og naar man kommer igennem de mere stilfærdige Gader, eller Ens Vej falder hen over en rolig Plads, er Forholdet straks noget ændret. Agtpaaagivenheden overfor Færdselen slappes, Bevidstheden begynder at vaagne, Hjærnens Tempo bliver langsommere. Nok er man optaget af sit Eget, men

Modtagelighed for ydre Indtryk kan dog gøre sig gældende og Hensynet til de ustandselig mødende Mennesker træder tilbage i anden Række, Færdseksrisikoen føles mindre — og pludselig faar Storstadsmennesket Synsindtryk, snart af den ene, snart af den anden Art: Bananvognens Gule, en Postkasses Røde, en skarptegnet Skygges Sorte, en Stump Himmels Blaa. Et barokt Mandsydre, et smukt Pigeansigt kalder pludselig paa Opmærksomheden — den Scene, hvor man selv er blandt de Agerende — staar mærkeligt klart for Bevidstheden — som en hel Oplevelse. Husenes ubevægelige Række, det eneste Faste og Urokkelige i den uafbrudte Gliden af Mennesker og Køretøjer af alle Arter, deres konstante Tavshed, ene mellem Ting og Væsener, der aldrig er lydløse, selvom de ikke ligefrem larmer — alene Kontrastvirkningerne mellem Fast og Flydende, mellem Stilhed og Lyd, bliver en Mærkelighed, der interesserer. Husrækkernes uforanderlige Stabilitet paa en Scene, hvor ellers alt skifter og flytter sig, kan, uden at man tænker nærmere derover, virke helt beroligende og give Tryghedsfølelse. Og inden man ved et Ord deraf, kan det ske, at man begynder at fæste sig alvorligt ved disse Huse og Husrækker. Det er maaske kun ganske almindelige Bygninger, ingen store Arkitekturværker med det Officielles Stempel, eller med Taarne og Spir. Der er maaske endda ikke noget særligt ejendommeligt, malerisk eller fantasivækkende i det, man ser.

Men en Forestillingsrække bliver alligevel sat i Gang.

Nok synes Husene rolige og ubevægelige — de faste ydre Kulisser om Sceneriet. Men man opdager, at de jo alligevel ikke virker som noget dødt, Husrækker trækkes op i Enkelthuse, ældre, nyere og helt moderne i Flæng, set i stadig stærkere Forkortning og Billedet forvandler sig med hvert Skridt. Et enkelt Hus fanger Ens Blik — maaske kun, fordi dets Facade er gulmalet

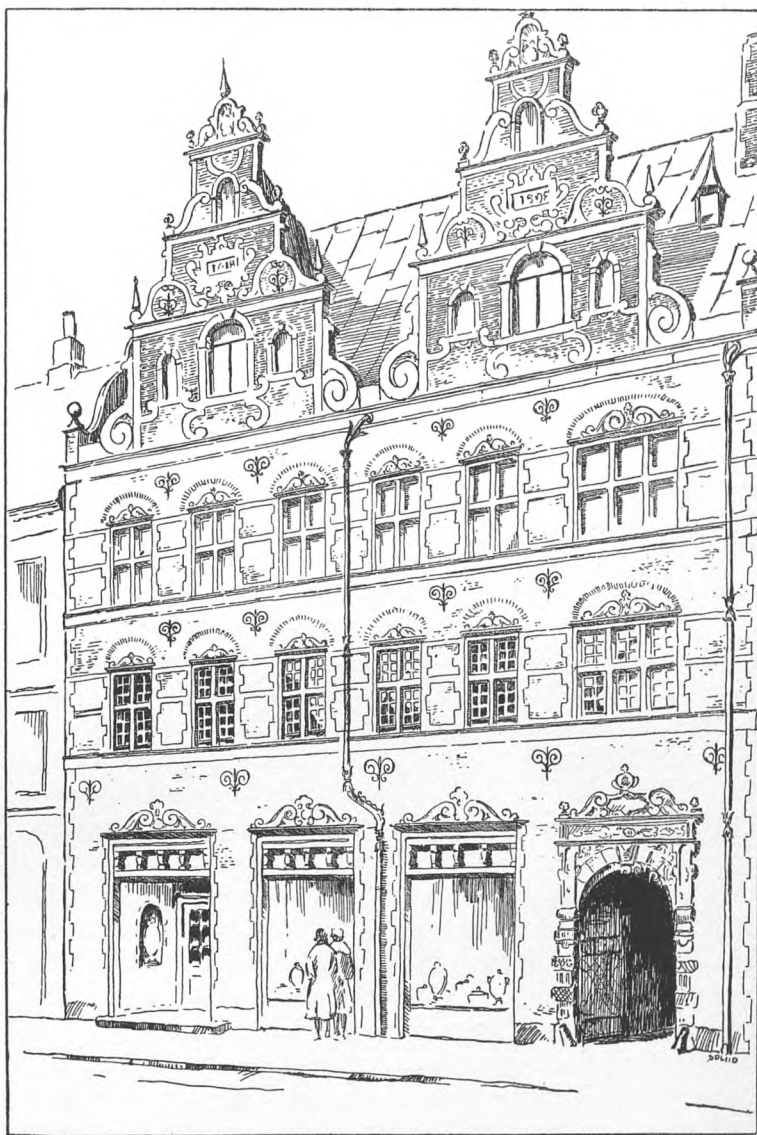

BISPESTADEN MED
FREDERIKSHOLMKVARTERET
OG KONGENS NYTORV

og stikker saa løjerligt af fra de andre Facader i Husrækken. Eller man lægger Mærke til en Kvist, der kroner Huset, baade korrekt og fornøjeligt — to Ting det ellers kan være vanskeligt nok at forene. Det statelige og alligevel indbydende i en gammel skøn Portal faar os maaske pludselig til at tænke: Hvor mange har ikke gaaet gennem den Dør — gamle Tidens Mennesker med Paryk, smallivede Damer med Adrienne, stilfulde Herre i Halvstøvler, gule, stramtsiddende Bukser og blaa Kjole med Guldknapper, Damer med lyse lange Sommerkjoler — og saa vor egen Tids Mennesker, Gamle og Unge. Hvad kan ikke saadan en Port have set. Et bestemt Hus i Rækken fængsler særlig Ens Opmærksomhed — maaske et Hus fra gamle Dage. Hvor er det egentlig ejendommeligt, tænker man, hvad har det ikke oplevet? Naar er det bygget, af hvem og for hvem? Man kan falde helt hen i Forestillinger, der maaske ellers ligger En fjærnt og fortabe sig halvt bevidst, halvt ubevidst, i Drømmerier. Til syvende og sidst standser man maaske pludselig med et Ryk igen ved sig selv, sin eget Optagethed, vor egen Tid og dens Forhold — med Et: Hvor ganske anderledes er ikke alting nu.

Nyere og fuldt moderne Huse kan fængsle os, glæde os ved deres Skønhed, ærgre os ved deres Besynderligheder og more os ved deres Extravagancer af en eller anden Slags. Men de lider alle i nogen Grad under det, ikke endnu at have haft nogen Skæbne. Vi forholder os let mere udvendigt — i al Fald mindre følelsesbetonet — overfor dem end overfor *Huse fra gamle Dage*.

Den Skønhed og Stemning og det mærkværdigt menneskelige, der *kan* være over smukke gamle Hjem, sætter vort Sind i Svingning. Nogle paavirkes mest af det rent skønhedsmæssige, andre af det stemningsfulde, andre igen af det historiske. Og dette sidste kan igen opløses i Interesse for selve Bygningen, for dens hele arkitektoniske Holdning, for dens Dekorationer og En-

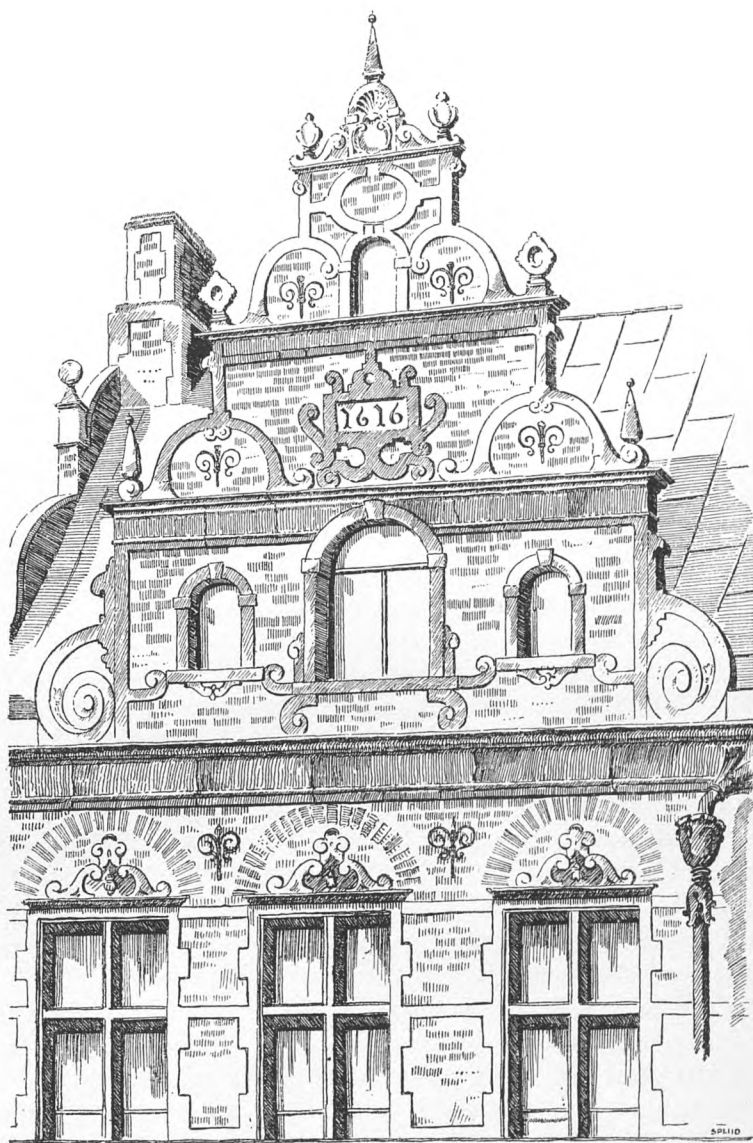
AMAGERTORV 6 MATHIAS HANSENS GAARD

keltheder eller for Personer, om hvem man ved, de har haft deres Gang der — ja maaske bygget Huset. Der er atter dem, der kan fanges ind af flere af disse forskellige Paavirkninger, maaske endda af dem alle.

Er der mon overhovedet nogen, der ikke — maaske kun ubevidst — opfatter gamle Huses Tale. At ikke ethvert gammelt Hus taler lige indtrængende er en Sag for sig. Mange Mennesker kan ogsaa reagere vredt mod det socialt umoderne, der kan være over dem; det er en Kendsgerning, som at mange reagerer overdrevent modvilligt mod mange nye Huse, der bygges. Men eengang vakt rigtig til Live, kan Sans for Bygninger — ogsaa Beboelseshuse af alle Slags — give os daglige Oplevelser af Værdi — muntre eller alvorlige Hilsner paa vor Vej gennem Gader, over Torve og Pladser — til Trods for al Risiko paa Liv og Lemmer midt i en Storbys Færdsel.

Gamle Byer — ja, København er gammel, selv om dette Begreb altid er relativt. Sammenlignet med mangfoldige af Europas andre Storbyer fra Middelalderens fjærne Aarhundreder, ja helt fra Romertiden, er selv den ældste Del af København kun for en Yngling — i al Fald kun for en By i sin bedste Alder at regne. Hvor meget eller hvor lidt ældre end den berømmelige, men dunkle Absalonstid, »Havn« kan være — selv i Biskop Absalons Dage var den dog først for Alvor ved at forme sig som Købstad, med Købstadskikke og Købstadsædvaner og først 1254 fik den sin første Stadsret. Selv i Middelalderens Slutning og inden Christianshavn og hele Partiet hinsides Gothersgade blev til, og inden de store Opfyldninger paa Slotsholmen og ved Stranden endnu havde fundet Sted, var den ikke nogen særlig stor By. Gaa fra Højbro til Nørrevold og fra Raadhuspladsen til Kongens Nytorv — og man har gennem-

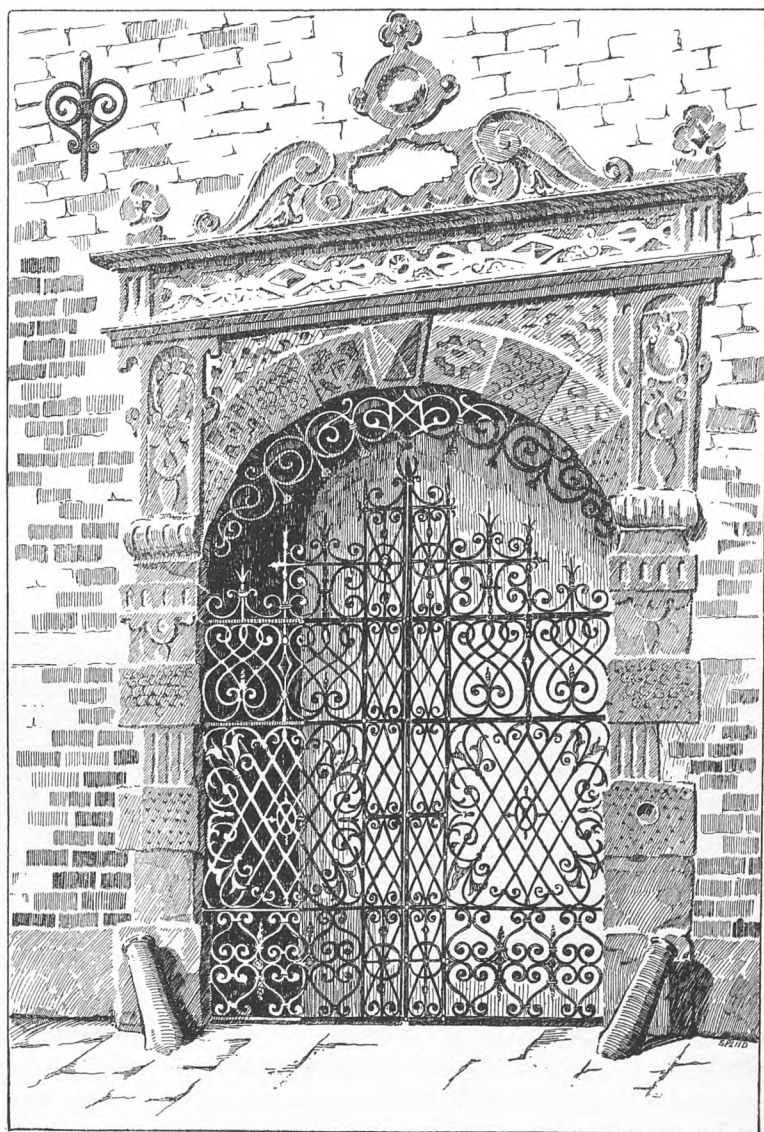
AMAGERTORV 6 MATHIAS HANSENS GAARD
GAVLKVIST

vandret det ægformede ældste København efter de to længste Diagonaler.

Gamle Byer blev, ligesaa lidt som Rom, bygget paa een Dag.

Det var først Christian IV, der for Alvor tog fat paa at udvide den gamle Bispestad, da han 1617 lod Christianshavn anlægge og paabegyndte den store Udvidelse ud i Stranden ved Opfyldninger, bl. a. Syd for Nikolaj Kirke. Det var ogsaa ham, der fattede Planen om en mægtig Udvidelse af Hovedstaden helt op til det af ham først byggede Kastel. Som Fjerde Christian er Danmarks største og ivrigste Byplanlægger til denne Dag, er han den egentlige Skaber af „København inden for Voldene“, fra Kastellet til Vartov, hvor endnu i hans Dage de klare Bølger rullede mod den yderste Bastion. Og hinsides „Strømmen“ laa hans By, Christianshavn — ogsaa den gemt indenfor Volde, der i Form af de fem Sider af en Tikant omsluttede den lille Stad. Og alt dette for at skabe en større og bedre Havn med bedre Betingelser, og følgelig i Stand til at holde Liv i flere Mennesker. Christian IVs Navn bør være enhver Københavner kært og højagtet.

Hans Søn og Sønnesøn fuldførte egentlig kun hans Værk. Frederik III ved at lade Henrik Ruse gøre det store Omraade op til det samtidig udvidede og forbedrede Kastel færdigt til Bebyggelse og Beboelse, det saakaldte Ny-København, og ved at udfylde Omraadet ud for Slotsholmen og her lade Henrik Ruse planlægge Frederiksholmskvarteret, der stærkt nærmede Sjælland til Amager paa dette Sted, og hvor hans Efterfølger senere lod Langebro føre over. Af det brede Vand der engang var her, er Frederiksholms Kanal nu den sidste Mindelse. Christian V ordnede Kongens Nytorv og Partiet deromkring — med Nyhavns Kanal. Tillige lod han i sine senere Aar Havnen beskytte ved det vældige Jordværk fra Christianshavn til ud for Kastellet ved

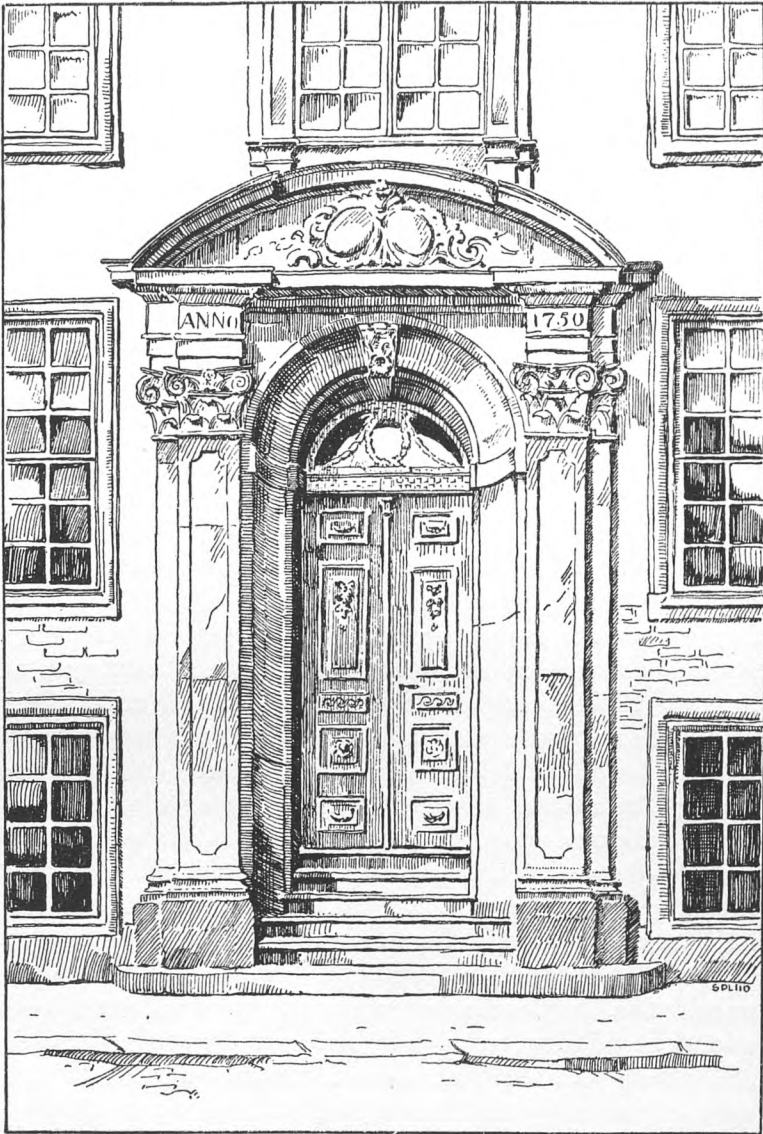
AMAGERTORV 6 MATHIAS HANSENS GAARD
PORTAL

Havnens Indløb, hvor „alle Skibe skulle passere“. Ringen om Københavns Havn var dermed sluttet og København selv var færdig i det Omfang, den beholdt lige til Fæstningen i Midten af forrige Aarhundrede blev nedlagt, Glaciet udlagt til Gader og Bebyggelsen af „Broerne“ for Alvor begyndte. Af større Forandringer indenfor Voldene, siden Christian Vs Dage, er der kun Nybebyggelsen af Amalienborgkvarteret. Her rejstes paa Frederik Vs Initiativ „Frederiksstaden“ efter Nic. Eigtveds Generalplan.

Nu har vi et Storkøbenhavn, med Frederiksberg indkapslet i et mægtigt — snart næsten sammenhængende Bylegeme.

Det er selvsagt kun, eller næsten kun, i de gamle Dele af Staden — „København indenfor Voldene“ — man træffer gammel Bygningskunst, — hvorved her forstaas Bygninger, der er mer end ca. 100 Aar gamle. Men her er der ogsaa mange af dem i Behold, selvom der i de mest befærdede og større Trafik- og Handelsingader meget forklarligt kun er et Faatal tilbage og de, der er, oftest i stærkt ombygget Tilstand. Men der er Gader, ja, Kvarterer, hvor hele Husrækker endnu er fra Aartierne omkring Aar 1800, ja! ældre endnu — selvsagt af højst forskellig arkitektonisk, historisk og social Værdi.

København er en af Europas virkelige Arkitekturbyer. Det ligger ikke alene i, at Byen med en smuk Beliggenhed ved det flodlignende Havneløb og med Kanaler, der skærer sig ind i Bylegemet, forbinder det at eje mange smukke monumentale og iøjnefaldende Bygninger. Det ligger heller ikke alene deri, at den virkelig er Byen med de skønne Taarne. Ogsaa andre store Stæder kan prale af at eje de samme Ting eller dog tilsvarende Fortrin. Men der er her — som en Understrøm i Byens almindelige arkitektoniske Tale, som noget medfødt i dens hele Væremaade som Arkitekturby, en

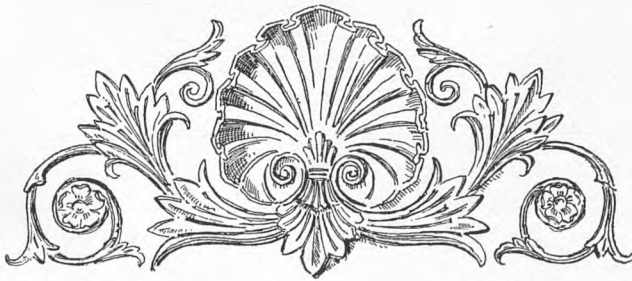

GL. STRAND 48 PORTAL. 1750

selvfølgelig Baggrund for Arkitekturens store Værker, noget, mangen anden Stad af Københavns Størrelse maa savne — og det er den kultiverede Borgerlighed i vor Bys Mængder af gode Borgerhuse Gade op og Gade ned. I disse navnløse, i det enkelte ofte lidet kendte Huse, tit med saa beskeden ydre Fremtræden, har København en Skat, der bør bevares i det Omfang, Tiden og Forholdene muliggør.

Sandt at sige — den, der ved, at København var en opblomstrende Stad i Valdemarstiden, vil desværre forgæves lede efter et eneste arkitektonisk Mindesmærke fra saa fjærne Tider — udover Ruinerne under Christiansborg Slot, og selv fra den senere Del af Middelalderen er de Levninger, der er tilbage, snart talte. Hvad endnu findes af Middelalder — selv i Byens Kirker — er ikke meget og kun een eneste middelalderlig Bygning staar endnu uforandret. Det er Vestfløjen af Stadens Helligaandskloster, det saakaldte „Helligaands-hus“. Men dybt nede, under Bygrundens nuværende Niveau lever Middelalderens Huse videre i Fundamenter og Grundsten. Disse tilfældige Rester fører her en slumrende underjordisk Tilværelse, indtil de en skønne Dag, ved en Grundudgravning, bliver kaldt frem til Livet og Lyset for en kort Stund, for atter at forsvinde i Mørket. Og hvad er der tilbage af Renaissancens rige og straalende Boligarkitektur! — Af Borgerhuse nogle ganske faa. Af Bindingsværksbygninger fra denne Periode, der fyldte op, vekslende med grundmurede Huse — „Stenhuse“ kaldte man dem i gamle Dage — er der næppe mere nogen af Anselighed tilbage. Store Dele af det gamle København — Bispestaden — skiftede Ham efter Branden 1728 og andre Dele efter Branden 1795.

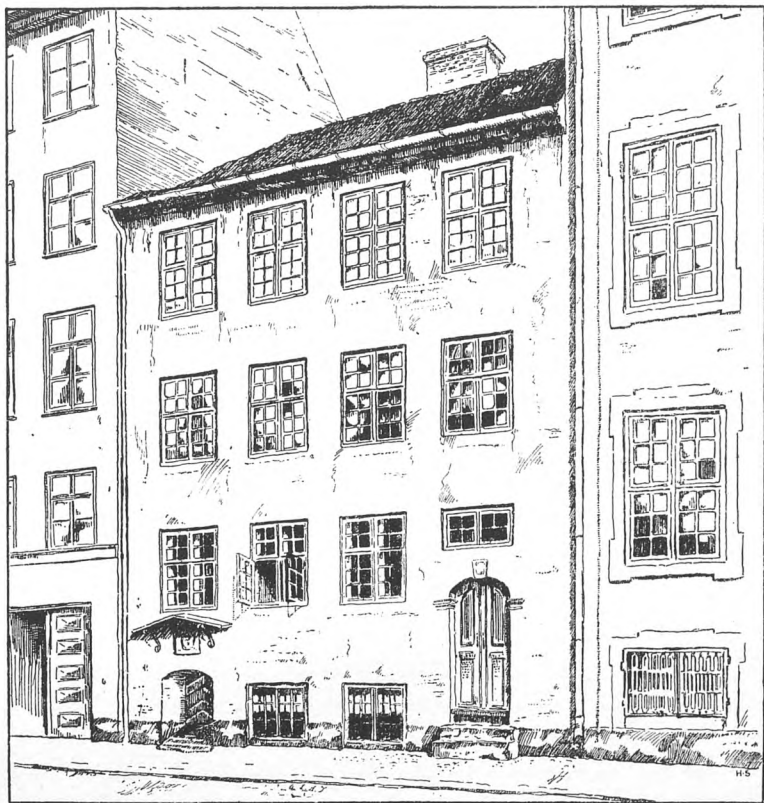

NYBROGADE 2 ASSISTENSHUSET
ORNAMENT OVER PORTEN

De store nyindlemmede Arealer blev først bebygget i Frederik III's og Christian Vs Dage og da de afbrændte Kvarterer skulde genskabes efter 1728 og senere „Frederiksstaden“ blev nybygget, var Barokken eneraadende; da de afbrændte Kvarterer skulde rejses igen efter 1795, var det Klassicismen. Og op igennem 19. Aarh.s første Halvdel, ja! langt op i 70'erne, var det, naar nye Ejendomme skulde opføres, stadig Klassicismen i dens efterhaanden mere og mere forenkledede Form, Empiren, der prægede Husene. Hvad der siden da er bygget af Nyt, er højst forskelligartet, en Blanding af Godt og Ondt — men næsten altid gribende stærkt ind i Byens bestaaende Karakter og dens hævdvundne Traditioner. Som allerede sagt, er det dog nærmest langs de store Trafikaarer, de sidste Slægtsleds Byggeri har gjort sig gældende — endnu er København altovervejende en By, hvor det først og fremmest er Barok og Empire, der giver Huse og Gader Karakter. Det gamle København er den Dag i Dag mærkelig stærkt præget af det 18. Aarh.s Forestillinger om, hvorledes en Bys Huse skulde være og virke, og en Bys Gader præsentere sig.

Det er ikke saa helt let i den Vrimmel af gode gamle Huse, København ejer, at drage frem de, der særlig fortjener at betragtes som karakteristiske Repræsentanter for Tid og Art. Lettest lader det sig naturligvis gøre fra Tider, hvor Udvalget er ringe, som i Renaissance, noget vanskeligere bliver det allerede for Barok-Rococohusenes Vedkommende og næsten ugørligt for den saa stærkt og alsidigt repræsenterede Empire. Der er selvfølgelig altid nogen, der vil sige: Hvorfor er det eller det Hus ikke taget med i en Bog om gamle københavnske Huse, eller: hvad i al Verden skal man med det

NYBROGADE 4 HANS BLASEN I PÆRETRÆET
BOMÆRKE

eller det, der netop *er* taget med. Hertil er kun at svare, som en jævn og forstandig Mand engang sagde om Billederne, der hang paa hans Væg: „Ja, her har vi nu Billeder af, hvad *vi* synes om.“

Hensigten med en Bog som denne er ikke en videnskabelig. Den skal ikke gøre Ret og Rede for *alt*, hvad der kan siges om gamle københavnske Hjem. Dens Formaal er at give — ikke et Totalbillede af, hvad der findes af gammel borgerlig Bygningskunst i Staden — men gennem en Række Eksempler paa borgerlig Byggeskik fæstne Indtrykket af en Kultur, som København kan være stolt over, fordi den, rigtig opfattet og ret forstaaet, er Byen til største Pryd.

Bygningskunsten er i de største, som i de beskedneste Opgaver en demokratisk Kunst, gratis tilgængelig for alle og enhver. Sans for Arkitektur og Glæde over skønne Bygninger har der været alle Dage hos Høje og Lave, men i ældre Tider mest hos de første. I en saa demokratisk Tid som vor har Bygningskunsten alle Betingelser for at blive den store Generalnævner for Fremtidens kunstneriske Udformning af Tilværelsen. Hvad enten Folk bor i Toværelsens Lejligheder eller i Palæer, hvad enten de færdes i Butiks-, Kontor-, Fabriks- eller Banklokaler, eller de har deres Gang i Kirker, Raadhuse eller andre offentlige Bygninger — til alle har Bygningskunsten Ærinde. Gamle eller moderne, i alle Former og i alle Anvendelser kalder Bygninger paa vor Ros eller Dadel.

Bygningskunst bør aldrig lade os ligegyldige.

Der er ved Behandlingen af de her gengivne Bygninger og Dele af Bygninger, valgt den historiske Frem-

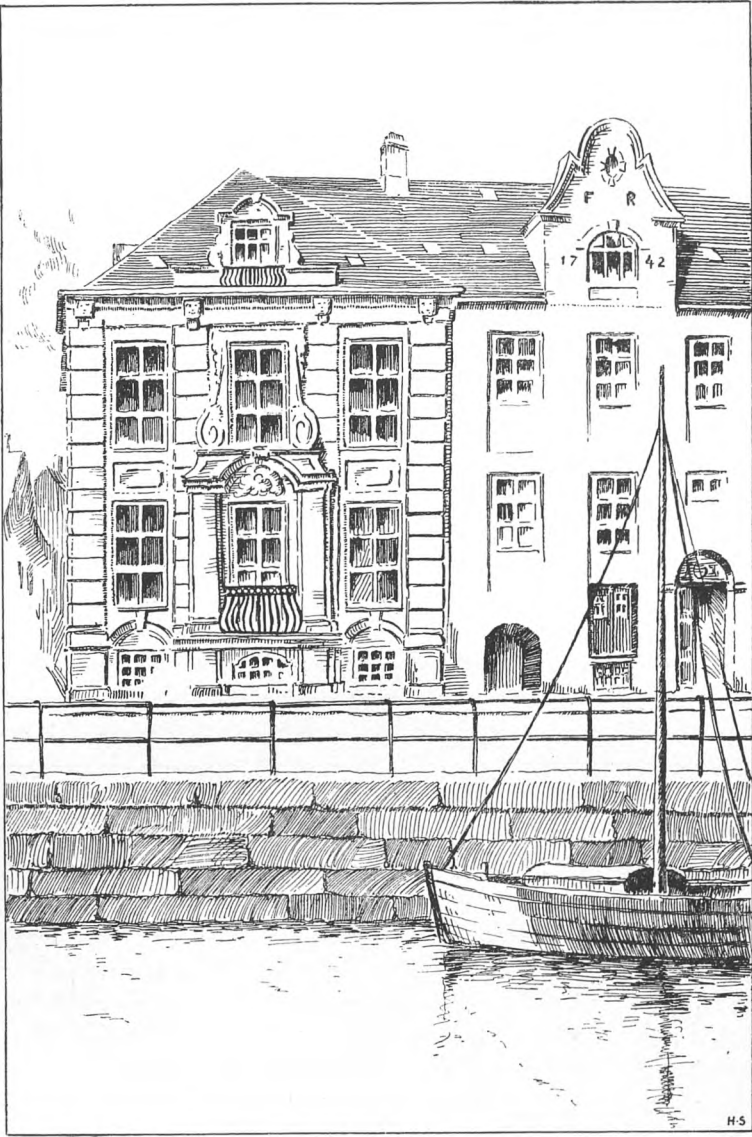

NYBROGADE 6 GAARDPARTI

gangsmaade og ikke den topografiske med Skildring af de paagældende Huse efter Byens Kvarterer i Rækkefølge. Samtidige og beslægtede Bygninger findes saa nogenlunde spredt i alle Kvarterer ligefra den gamle Bispestad til det yngste samlet-bebyggede af alle gamle Bykvarterer — Partierne ved Stranden og Holmens Kanal. Derimod har man ved Anbringelsen af Billederne foretrukket at følge den topografiske Fremgangsmaade og har placeret dem efter følgende Hovedgrupper: Bispestaden med Frederiksholmskvarteret og Kongens Nytorv — Ny København med Frederiksstaden og Nyhavn — Christianshavn.

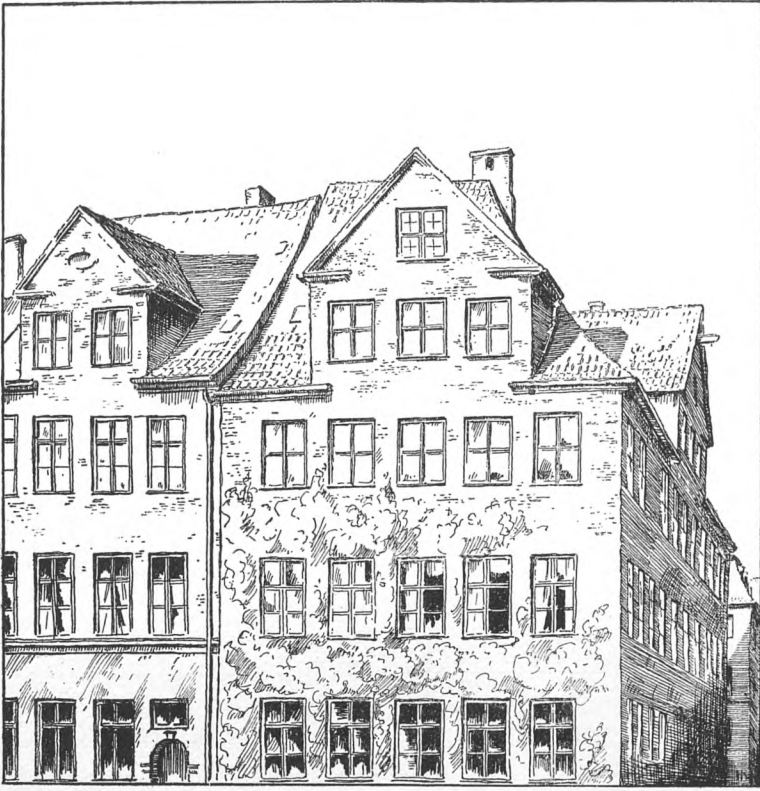

Farverige, frodige, med Sandstensforsiringer og svungne Gavle, svulmende af Humør troppede i meget gamle Dage — i Slutningen af 16. og langt op i 17. Aarhundrede — Renaissancens Stenhuse op baade her og der i den gamle Bispestad og paa Christianshavn. Det kunde hænde, at disse Bygaarde teede sig som rene Herregaarde med Trappetaarn og Spir. I vore Dage støder man kun saare sjældent paa den Art Huse. I det egentlige København er kun een Bygning af Betydning tilbage af denne statelige Type; det er *Borgmester Mathias Hansens Gaard paa Amagertorv* (S. 9). Den gamle Borgmestergaard paa Amagertorv fra 1616 har høj Stue, derover to lavere jævnhøje Stokværk og øverst to Gavlkviste med Luger ind til Tagpartiet. Det er Købmands- og Patricierhjemmet, med rigelig Plads til Beboelse og kun beregnet til een Familie. I det ene og bredere Sidefag aabner Sandstensportalen Vej til Gaardspladsen bag Hovedbygningen og lige indenfor Porten stod Trappetaarnet med Opgang til de øvre Stokværk. Mathias Hansens Gaard har ganske vist forlængst mistet sit Trappetaarn og har ikke kunnet

NYBROGADE 12

undgaa at faa store Butiksruder i Stueetagen, — den har dog i sin Gadefacade endnu alt det væsentlige i Behold og viser os et arkitektonisk Ansigt fra en Tid, da det stod godt til her i Danmark, og København havde en af sine store Perioder. Bygmesteren har været fortrolig med den samtidige nederlandske Renaissance, af Italiens Paladsarkitektur er ganske vist kun svage Mindelser. Alene det købstadagtige, at Huset virker i Højden og ikke efter Bredden er uitaliensk. Men Italien lever dog i den horizontale Deling af Facaden ved vandrette Baand under Vinduerne. Derimod har en regulær, symmetrisk Komposition, som det forlangtes i Italien, ikke kunnet gennemføres; alene det brede Portfag til Højre umuliggjorde det. Men for Datiden var Symmetrien ikke endnu indgaaet i Bevidstheden som en Nødvendighed for den gode Arkitektur. Sligt kunde undværes. Man fulgte stadig en fra Gotikken arvet, men tilfældig, af Bygningernes Plan bestemt Facadeordning. For de Tidens Mennesker var det dekorative derimod noget meget væsentligt. Selv de smedede Jærnankre liver op som en fin Prydelse. Og det kan ikke nægtes — dekorativt virker denne Facade, med sine mørke Murflader og lyse Sandstensdetaller. Hvad de sidste angaar, er Mindelserne om Italien her forholdsvis levende, omend de dekorative Motiver og Ornamentikken har faaet en overmaade fri og ganske uakademisk Behandling. Man behøver kun at kaste et Blik paa Portalen, der er en løssluppen Fantasis Studie over italienske Renaissanceportaler (S. 13); eller læg Mærke til Vinduerne med de svære Stenposter og kronet af spræl-ske Volutmotiver, og til Gavlkvistene, hvor Bygmesteren, der maaske selv var Stenhugger, har formet et rent Bravournummer af dekorativ Arkitektur (S. 11). I deres forøvrigt klare og faste symmetriske Komposition er Gavltrekantens strænge Linier digtet bort i Konturer med Sveif og Sving, der fortsættes ind over Murfladerne

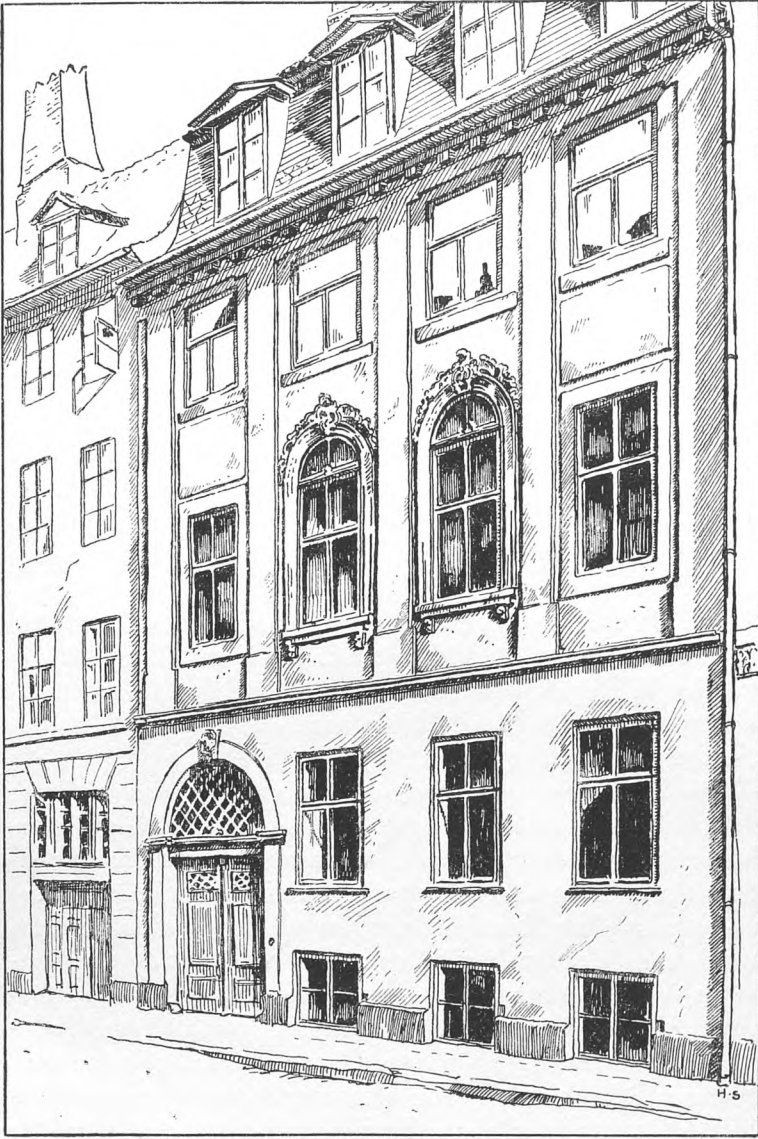
NYBROGADE 14—16 GAVLHUSE
NYBROGADE 22 SÆBESYDERSKILT I GAARDEN

og her forener sig med andre Motiver af samme viltre, volutagtige Art. Den gamle Renaissancegaard paa Amager Torv er et borgerligt Rosenborg!

Vil man uddybe sit Indtryk af Datidens Stenhuse, kan det ske paa Christianshavn — i Strandgade, der dengang bar sit Navn med Rette, frit beliggende som den var ud mod „Strømmen“, med Skibbroer foran snart sagt hver Mands Ejendom. Her boede Storkøbmand med Grunde, der gik igennem helt til Wildersgade. Mod Strandgade var Beboelsen og her staar endnu paa Gadens østre Side en Del af disse Mænds solide, grundmurede Huse, der havde deres Bagbygninger ud mod Wildersgade. Særlig iøjnefaldende er to Ejendomme Nr. 30 og 32. Oprindeligt dannede de sammen med de tilstødende Grunde i Wildersgade og St. Annegade een stor Grund, 1622 skødet til *Borgmester Mikkel Vibe*, der døde 1624 efter en Tur til Christianshavn for at tilse Arbejdet der (S. 105, 107).

Den oprindelige Bygning havde den anselige Længde af ca. 50 Alen, men havde kun to Stokværk med Gavlkviste i Taget. Ogsaa her lægger man Mærke til, at Vinduesfagene har ulige Bredde. Det ene Hus, Nr. 32, er senere delt i tre Stokværk og overpudset, Nr. 30 er istandsat, har faaet sin gamle Facade saa nogenlunde igen med de typiske horizontale Baand, prydelige Vinduesstik og fornøjelige Jærnankre. Portgennemkørselen er kommen til 1710 og Kvistgavlen er her taget ned. Nr. 32s sandstensindfattede Dør kan minde om en vistnok nu forsvunden Dør i Nr. 30 (S. 109), ligesom Kvistgavlen mod Strandgade og Gavlen mod St. Annegade giver en Forestilling om den nu manglende Kvistgavl paa Nr. 30.

Langt, og forholdsvis lavt, med vidt fra hinanden siddende Gavlkviste var Wibes Gaard af en anden Boligtype end Borgmestergaarden paa Amagertorv. Skønt mindre temperamentsfuld af Væsen har den dog

STORMGADE 3. SKOLEMUSEET

været en god Repræsentant for hine Tidens solide borgerlige Bygningskunst. Var Grundene *meget* smalle, tillod de kun Gavlhuse. I Lille Kongensgade kan man se saadanne høje, smalle Huse, fra en Udparcellering af en større Grund. De danner et ganske ejendommeligt Gadebillede og flere af Husene har endnu et vist Renaissancepræg over sig (S. 7).

Det kan hændes, at man hist og her i København i et ellers yngre Hus, støder paa en Dør, en Portal, eller andet, der viser, at der her tidligere har staaet en Bygning fra Renaissancetiden. Atter i Strandgade — Nr. 22 — en Ejendom, der senere ombyggedes af Cort Adeler, standser man uvilkaarligt ved en svær Sandstensportal fra Christianshavns ældste Dage, i Manér beslægtet med Portalen paa Amagertorv, men mere robust og djærv i Behandlingen; dens Overdel stammer fra 18. Aarhundrede. Det er muligt Portalen er opsat, da Ejendommen tilhørte Jens Sparre til Sparresholm, der havde faaet Gaarden tilskødet 1623. Ogsaa denne Portal er et Vidnesbyrd om den til alle Tider gældende Regel, at man gjerne paa tydelig Maade markerer Indgangen til sit Hjem som en højlydt Velkomst til den Indtrædende (S. 101).

De to her særlig fremhævede Renaissancebygninger var, trods Tilløb til regelret Komposition og Overholdelse af lodrette Akser, temmelig uregulære. Facaderne maa aabenbart, som almindeligt i Gotikken, have rettet sig efter Ruminddelingen og visse faktiske Forhold, som Hensynet til Gennemkørselsport og paakrævede Vinduesstørrelser. De har endnu ikke helt løst sig fra Gotikkens Forkærlighed for at bygge indefra — udefter, med de deraf følgende Tilfældigheder i Facadeordningen. Ny og særpræget var derimod den hele dekorative Behandling, der i sin hele nordisk-italienske Egenart præger dem saa stærkt, at hvert Barn lægger Mærke til dem paa sin Vej.

STORMGADE 6 DØRPORTAL

De faa Borgerhuse, vi har tilbage fra Renaissance, minder os om en Tid, da København havde mange af den Art Bygninger, hvis Kendemærke var en vis Ærlighed i den Maade, hvorpaa de i deres Ydre bar til Skue, hvordan de var indrettede indvendig. Alene det, at Vinduerne ikke altid sidder i Lod over hinanden og at de kan have forskellig Bredde, afslører en intim Overensstemmelse mellem Indre og Ydre, der virker som Troværdighed, men forraader ringe Respekt for det strænge italienske Ordensbegreb.

Ingen, der med Opmærksomhed betragter Københavns borgerlige Bygningskunst, vil undgaa at lægge Mærke til en dybtgaaende Forskel i disse Renaissancehuses hele arkitektoniske Fremtræden og saa den Maade hvorpaa saa godt som alle Huse fra de to følgende Aarhundreder opfører sig. Der tænkes ikke her paa det dekorative Apparat og de ornamentale Enkeltheder, der kan være bragt i Anvendelse — det er i denne Sammenhæng noget underordnet — men paa noget langt mere afgørende for det enkelte Hus' almindelige Karakter. Der sker i Virkeligheden omkring Midten af 17. Aarh. her til Lands et Brud med tidligere Tidens Byggemaade; det havde længe været forberedt, men blev først da til Virkelighed.

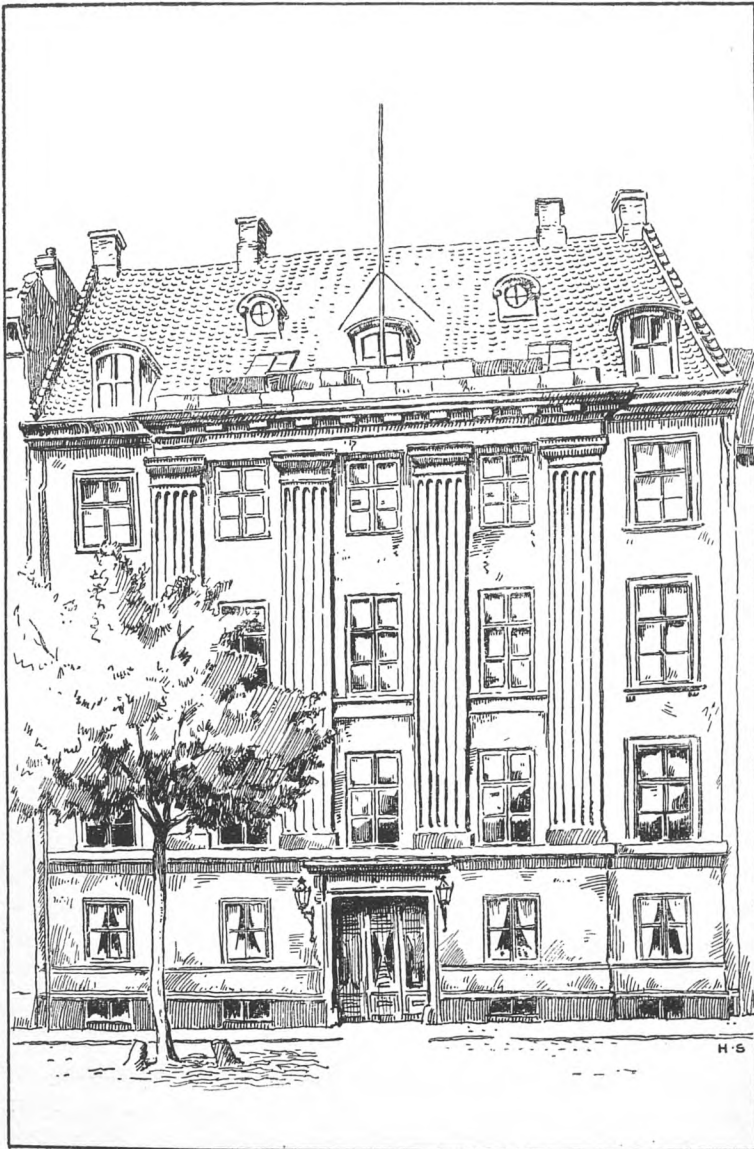
Med de Huse — og andre Bygninger — der blev opført i København efter c. 1660, er det italienske Renaissanceideal: Orden i Grundplan og Etageplaner og Orden i Facaden, efterhaanden bleven almindelig anerkendt som ret og rigtigt for al god Arkitektur. Ved Orden forstod man en klar, let overskuelig Fordeling af Værelser og Stuer, med naturlig og god Forbindelse ved indvendige ligeløbende — „italienske“ — Trapper. Symmetrisk Ligevægt — om muligt i Planer, men i al Fald i Facader var overalt tilstræbt og blev ofte naaet. Det er først med Barokkens Optræden i Danmark, samtidig med Enevældens Indførelse, de store italienske

Renaissancearkitekter, Brunnelleschi's og Alberti's Tanker om en disciplineret Arkitektur naar hertil og begynder at sætte deres Præg paa Københavns Gader. Først da er det, deres Synspunkter bliver anerkendt ogsaa paa vore Breddegrader. De bliver endogsaa gældende hele 18. Aarhundrede igennem, og helt op til over Midten af 19. Aarhundrede, som de eneste følgeværdige og rigtige. „Symmetri og Regularitet“ i en Bygningens Plan, dens hele Opbygning og i Facader bliver faststaaende Regel og Rettesnor for al agtværdig Bygningskunst i hele to Hundrede Aar. Før Barokken vandt Fodfæste, havde Ordensbegrebet i omkring henvend 100 Aar kæmpet en hidsig Kamp med det fra Gotikken nedarvede opportunistiske Nyttbegreb — en Kamp, der har sat sig mer eller mindre tydelige Spor i Bygninger fra den „gotiske“ Renaissance, som man rettelig kunde kalde vor hjemlige Renaissance — Bygninger som Mathias Hansens Gaard og Mikkell Vibes Gaard. Det, der sætter Skæl mellem dem og deres Lige og den følgende tohundredaarige Periode og fremkalder et Brud, er da en ny Arkitekturopfattelse, der bundet i et helt andet Syn paa, hvad der er det egentlige i enhver Bygning og først og fremmest bestemmer dens Væsen: at Udformningen af Plan, Opbygning og Facader skal respektere Ordensbegrebet.

Det dekorativt-ornamentale er jo til syvende og sidst kun, hvad der mer eller mindre prægnant giver Stuerne indvendig og Huset udvendig individuel Karakter og Stemning af den ene eller anden Art — mager eller fyldig, stræng eller rig, mørk eller lys.

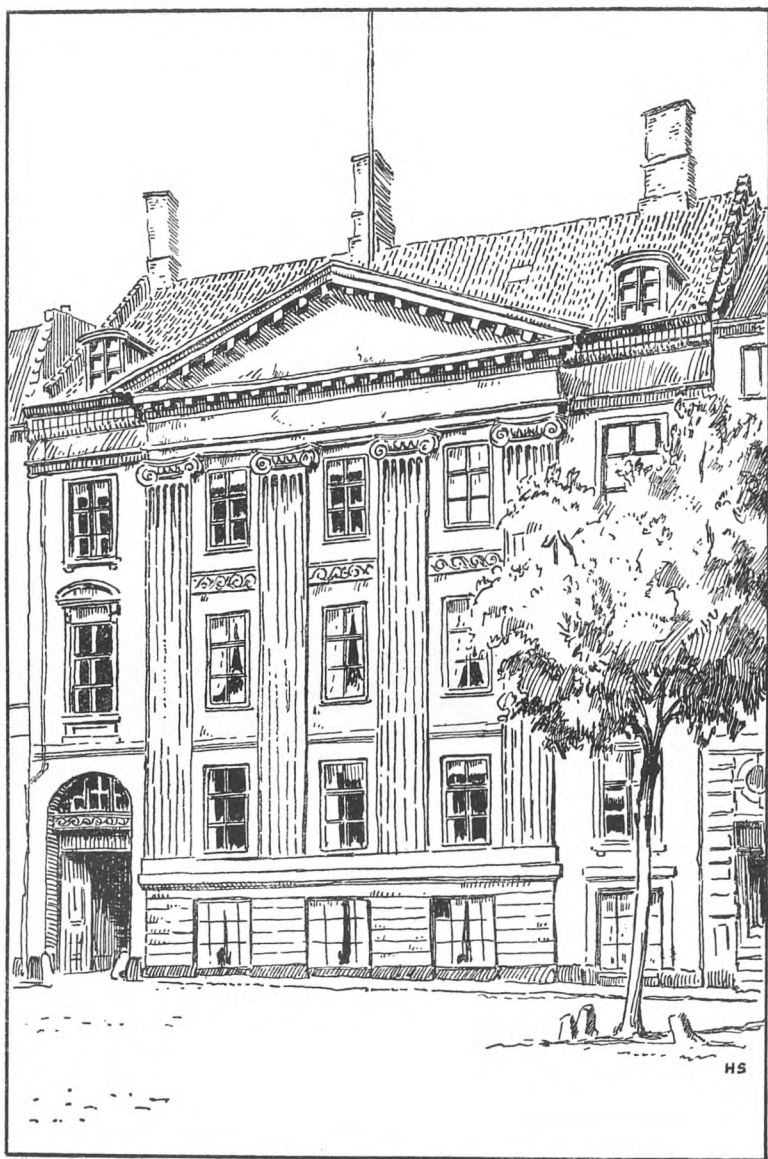
Der er al god Grund til at fastholde dette Forhold, fordi der altfor ofte drives Afguderi med de dekorative Stilarter, der i Virkeligheden er noget langt mere sekundært end Folk i Almindelighed tror. Man skal derfor heller ikke tage dem altfor højtideligt. Det er ikke dem, der er *afgørende*. Det, der er det egentlige i en

GAMMEL TORV 22

Bygnings Arkitektur — det primære — er selve Arkitekturen i Bygningen. Men i Kraft af Dekoration og Ornamentik udtrykkes ganske vist de uendelig mange Nuancer, som Bygninger, der i og for sig er skabt ud fra samme arkitektoniske Grundopfattelse, kan bære til Skue og som gør den enkelte Bygning til et Individ indenfor Massen. Det er ogsaa klart, at den Maade, hvorpaa et Hus er smykket — og her tales særlig om det Ydre — fanger Øjet stærkt. Navnlig naar Udsmykningen er særlig rig, bliver det let den, vi fortrinsvis hæfter os ved. Det er derfor ogsaa let forklarligt, at Indtrykket af et Hus's dekorative Fremtræden for mange Mennesker bliver det alene bestemmende og der skal baade Viden og Opdragelse til at se bagved den tilfældige ydre Fremtræden og se det, der er Kærnen i Huset som saadant — det, der alleregnetligst er Husets Arkitektur!

Er det da nu engang saadan, at saagodtsom alt, hvad der er bygget i København — ogsaa almindelige Borgerhuse — helt fra Barokkens første Tilsynekomst paa vore Gader og Torve, over Rococo og Klassicisme og lige til Empirens sidste Udløbere, i Virkeligheden er blevne til ud fra eet og samme Grundsynspunkt for arkitektonisk Virke: Ordensbegrebet — kommer selv-sagt Forskellighederne fra Hus til Hus, fra Slægtled til Slægtled og fra Smagsretning til Smagsretning til at ligge i det dekorativt-ornamentale. Men Konsekvensen af denne Betragtning bliver da, at saavel Barok som Rococo, Klassicisme og Empire kun betegner ydre stilistiske Forskelligheder i Maaden, hvorpaa man smykker Bygninger, der ellers *alle*, fra Kælder til Kvist, er prægede af samme arkitektoniske Synsmaade og *alle* i deres Kærner formede ud fra Kravet om „Symmetri og Regularitet“ — selvom dette sidste ikke altid har kunnet gennemføres helt i mangt et almindeligt Borgerhus.

GAMMEL TORV 18

At en strængere Ordenssans c. 1660 begynder at gøre sig gældende, i al Fald i Facadebehandlinger, ser man allerede i den Gaard, der ligger paa Hjørnet af Strandgade og Baadsmadsstræde paa Christianshavn, og blev opført i 1660'erne af den store Handelsmand og Godsejer *Joakim Irgens*. I den to Stokværk høje Bygning er de store Vinduer anbragt regelmæssigt i Lod over hinanden. Bag Overkalkningen skimtes endnu brede Kridtstensbaand hen over Facaden og Kridtstenskvadre i de halvrunde Buestik over Vinduerne. Naar dertil føjes, at Fløjen mod Strandgade har haft Kvistgavl, er man klar over, at denne Bygning i det Ydre endnu havde stærke Mindelser om Renaissancens dekorative Smag. Som tofløjet Hjørneejendom er der en egen Hygge over Gaardinteriøret. Endnu er der Stemning i den gamle Storkøbmandsgaard, hvis lyse Mure ved Sommertid tegner sig saa smukt bag gamle Træers Løv. I sit inderste arkitektoniske Væsen var dog Joakim Irgens Gaard af en helt anden og ny Art end dens københavnske Forgængere fra Aarhundredets første Halvdel. Dens Bygmester har bevidst komponeret den efter Ordensbegrebets Fordringer — i al Fald i det Ydre (S. 111).

Her, som i saamange andre ældre københavnske Borgerhuse, er Rumfordelingen i Tidens Løb bleven forstyrret og den oprindelige Ordning kan være vanskelig nok at paavise. Mest uforandret har altid Facaderne holdt sig og her er det lettest at se, hvorledes man bevidst stræber efter at gennemføre en symmetrisk Komposition, selv om Port eller Dør ikke altid har kunnet anbringes i Midten, men af praktiske Grunde har maattet forskubbes ud til en af Siderne. Hvor vanskeligt det kunde være at gennemføre de nye Tanker selv i Facader, ser man af *Brogade Nr. 3*, opført 1688 af Brygger Reimer Wilde, da Opfyldningen udfør Strandgade var i fuld Gang. Der er de hæderligste Bestræbelser

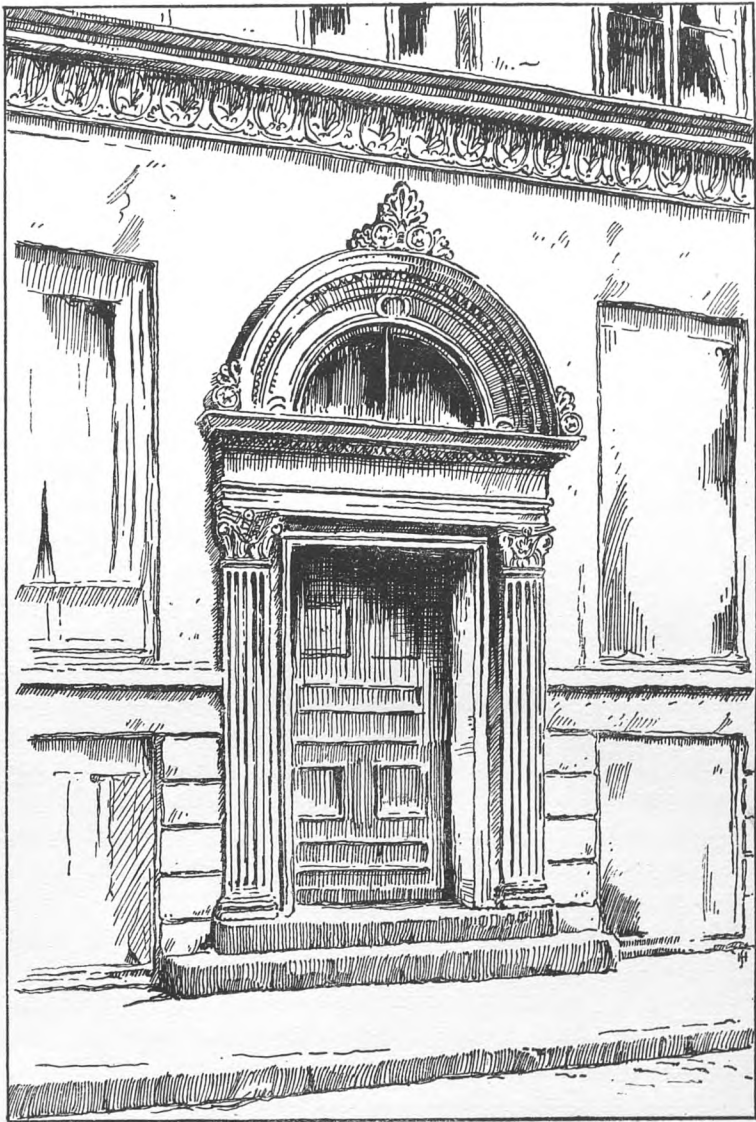

VESTERGADE 5

fra Bygmesterens Side, men helt symmetrisk og korrekt er Facaden ingenlunde bleven. Her ses en Kvist af ny Form, ligevægtigt opdelt i et ulige Antal Fag. Denne Kvisttype er vistnok af nederlandsk Oprindelse — i al Fald lejlighedsvis kaldet „den hollandske Kvist“ — og skulde snart dukke frem overalt, som et selvfølgelig Tilbehør til det københavnske Borgerhus (S. 97, 125).

Byggedes der end ofte helt i Grundmur, var der dog mangfoldige Borgerhuse, der — som Reimer Wildes — kun havde Grundmur til Gaden, medens Side- og Bagbygninger kun var i Bindingsværk. Saadanne Bindingsværkslænger fra disse og følgende Tider, helt op i 18. Aarhundrede, præger endnu mangt et københavnsk Gaardinteriør. Fortroligt læner Bindingsværkslænger sig til stærke, grundmurede Naboer, som i *Nybrogade 6* (S. 21), hvor der endnu i Tømmerkonstruktionen er en Mindelse om de fornøjelige knægtbyggede Facader, der forøvrigt blev opgivne af Tømrmestrene i Midten af 17. Aarhundrede — eller i Mikkel Wibes Gaard, hvor de store, gammeldags smaarudede og tætsiddende Vinduer i den Bindingsværks Overbygning gør denne let og levende og det hele Interiør saa intimt (S. 107). Et andet københavnsk Gaardinteriør, saagodt som helt præget af Bindingsværket, er Amaliegade Nr. 21 — det ene overmaade høje Hus med de fra Bindingsværkets senere Tider saa ejendommelige glatte Facader, hvis Tømmer skelet, spinkelt og næsten faretruende, skyder sig op i Stokværk over Stokværk (S. 85). Endnu i 17. Aarh. var de grundmurede Huse i Mindretal imellem Huse helt opførte i Bindingsværk og ofte stammende fra ældre Tider, og helt op i 18. Aarhundrede vedblev man at bygge i Bindingsværk; men nu er kun ganske enkelte Gadehuse af denne Konstruktion tilbage.

STUDIESTRÆDE 43 DØRPORTAL

Skønt Bindingsværksbygninger saa let som noget kunde føje sig efter Barokkens Ordensbegreb, følger de dog ofte deres egne Luner og det synes overhovedet at have varet længe, før de fik lært helt at underordne sig den italienske Disciplin.

At denne til Gengæld lettest lod sig gennemføre i store statelige Bygninger, siger sig selv, og København har en Række saadanne Bygninger fra Slutningen af 17. Aarhundrede — Palæer eller „Hoteller“ kaldte Samtiden dem — der gennemførte Barokkens Idealer i det Indre som i det Ydre og hvoraf enkelte har europæisk Rang. Det er Bygningsværker, der nok skal gøre sig gældende og altid, hvor de ligger, paa Gade eller Torv, drage Opmærksomheden til sig.

Det gælder ikke mindst det ældste af dem, det nuværende *Charlottenborg*, der blev opført i 1670'erne af Kongesønnen Ulrik Frederik Gyldenløve, Norges navnkundige Statholder, en af sin Tids mest fremragende Begavelser. Palæet blev planlagt, da hans Halvbroder, Christian V., var i Færd med at regulere det nye Kongens Torv i Forbindelse med Udgravningen af Nyhavns Kanal. Kongen ønskede en statelig Bebyggelse som Ramme om det nye Torv, der senere midtsamledes i Kongens Rytterstatue.

Gyldenløves store Palæ blev et firfløjet Anlæg, med prægtigt Haveanlæg bagved, helt ned til Havnen.

Hovedfløjen mod Torvet fik to fremspringende Sidepavilloner; midt imellem dem var Gennemkørselen, og Fløjen ligeoverfor fik i sin Midterpavillon forneden en trefags Gennembrydning, et Parti, der minder stærkt om Italien; gennem Arkadeaabningerne kom man straks ud i det stilfulde, franske Haveanlæg.

Palæet er fuldkommen symmetrisk efter Længde-

STUDIESTRÆDE 8 GAARDINTERIØR FRA ARKEN

aksen, betonet i Port og Midtarkade mod Haven; det er tillige komponeret efter Tværaksen, betonet i Gennemkørsler gennem Sidefløjene. I sin Anlægsplan er Palæet et rent Skoleeksempel paa Barokkens Kompositionsskema og har tillige i det væsentligste været det i Etageplanerne, særlig da i Hovedfløjens, og — sidst, men ikke mindst — har det været et Mønster paa Barokkens Arbejdsmaade i Kompositionen af Facaderne. Anvendelsen af lave afvalmede Tage er noget Nyt, og de vigende Taglinier giver det hele Værk ydre Sluttethed og faste Omrids, samtidig med at Bygningens Facader gør sig relativt stærkt gældende. Selve den dekorative Manér, der her er anvendt, er Barokkens — i hollandsk Dragt. Hollandsk Arkitekturfølelse var stadig stærkt raadende herhjemme og at Hollænderen Evert Jansen, der var knyttet til Opførelsen af Palæet, ogsaa har leveret Tegningerne er rimeligt at antage (S. 61—65).

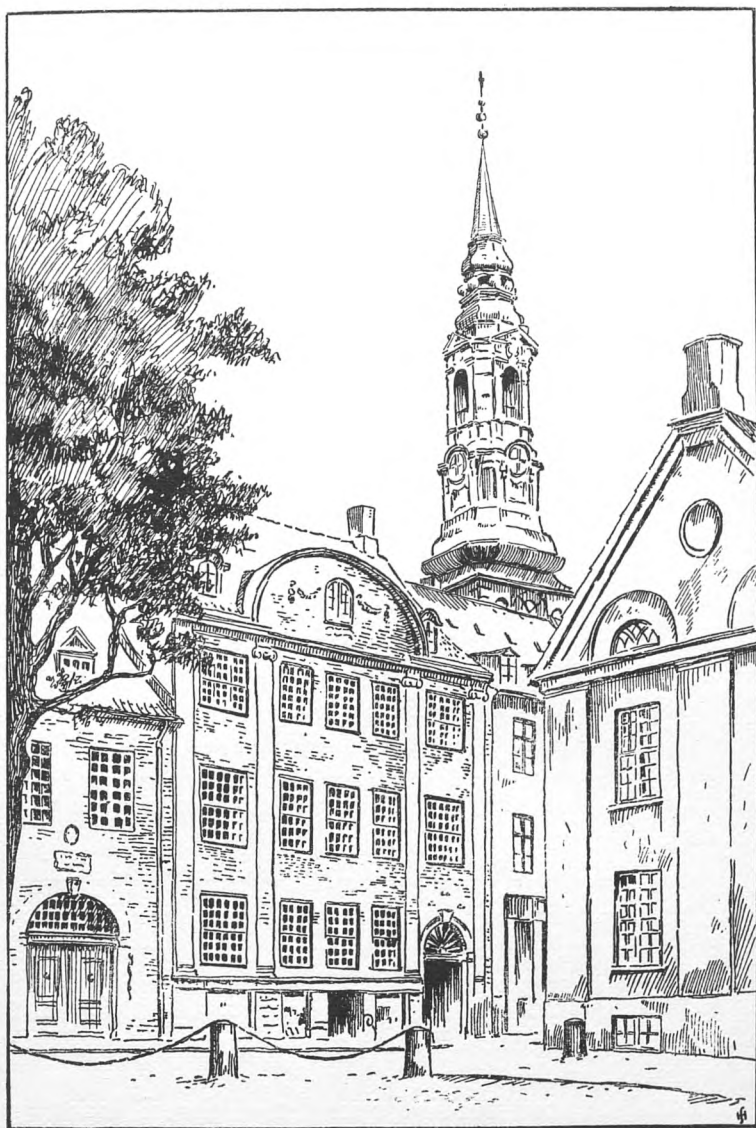
Hovedfacaden mod Torvet har Arkitekten villet gøre særlig virkningsfuld. Myndigt springer Pavillonerne frem og slutter afgørende og bestemt Facaden af til Siderne, samtidig med at de indrammer Facademidten, der er behandlet som en Opgave for sig, hvor alt er samlet indefter mod Symmetriaksen, efter Barokkens Love. Ikke blot er Portgennemkørselen i Facadens Midte monumentalt fremhævet ved sin Opmuring i Granit og Sandsten. Den er yderligere komponeret sammen med Altan og Pragtdør — et ualmindelig smukt dekorativt Motiv. Og endelig er det brede Portfag, tillige med de tilstødende almindelige Vinduesfag, trukne frem fra Facaden som en pilasterdelt Midtrisalit, foroven afsluttet af en Balustrade. For at Pilastrene ikke skal komme til at virke for opløbne, er Midtrisalitten bleven todelt ved et Gesimsbaand over første Stokværks Vinduer — den eneste horizontale Betoning foruden Sokkel og Gesims. Pilastrene har Kompositkaptæler med Ørne og i Risalitpartiet er Vinduerne i Ho-

NØRREGADE 11 BISPEGAARDEN
GAARDINTERIØR

vedstokværket behandlede som Pragtvinduer. Det ene med det andet giver hele Midtpartiet en fyldig Betoning. Det stærke Relief i denne Facade giver den, især i Solskin, Kraft og Udtryk. Man føler, at den lever! Der er Fanfare i den og man fornemmer, hvorledes den kraftigt anslaaede Tone i Facadens Midte, næsten uhorlig i Sidepartierne, igen bryder frem med Vælde i Pavillionerne og her klinger fuldttonende ud. Fantastisk virkningsfuldt har det været, naar ved Nattetid Fakler brændte i de smedede Fakkellholdere (S. 61). Alene i Hovedfacaden var der noget, der harmonerede naturligt med Hans høje Excellence Gyldenløve — en Grand Seigneur af europæisk Format!

Skraas overfor, paa den anden Side af Torvet, paa Hjørnet mod Bredgade, ligger det graa *Thottske Palæ*, nu trefløjet, med Hovedfløjen ud mod Torvet. Det var fra først af opført af Søhelten Niels Juel i 1680'erne som en Vinkelbygning mod Torv og Gade, og ogsaa det i den hollandske Baroks Manér, med Pilastre henover Facaderne og lave, afvalmede Tage. Atter her var Portgennemkørselen lagt i Midten. Af Niels Juels Palæ er dog kun Bredgadepartiet tilbage i sin oprindelige Skikkelse, og som Thotts Palæ nu staar, er det et Resultat af Om- og Tilbygninger. Christian Gyldenløve, Christian V's Søn, tilbyggede den anden Sidefløj og Statsminister Otto Thott lod c. 1760 Franskmanden Jardin ombygge Palæet saavel indvendig som udvendig. Ombygningen ændrede Hovedfacaden overordentligt. Den strænge toscanske Pilasterorden forsvandt og den festligere, livsglade korinthiske kom i Stedet, medens lette Guirlander anbragtes under Førstesals Vinduer. Den altanprydede Kvist blev taget ned og en lav Trekantfront med Relief sat op over Midtrisalitten, kronet af en Opstilling med det Thottske Vaabenskjold, der løfter sig gavlagtig over en Attik af samme Højde som den ny Tagbalustrade med Vaser og Figurer. Den

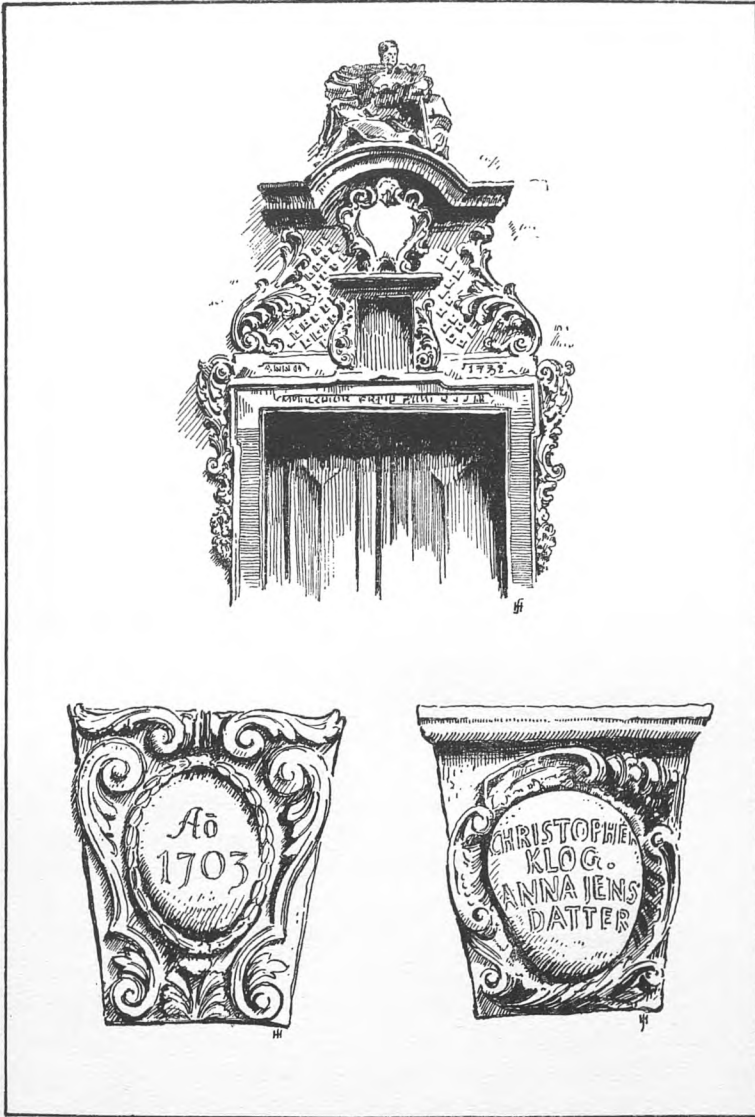
NØRREGADE 13

forfinede korinthiske Stil i Hovedfacaden og paa den anden Side det faste og enkle i Vaabengavlen, hvis svære Guirlander og Overflødighedshorn kaskadeagtigt vælter ned mod Attikaens Kant, er et af de tidligste Spor i |København af den kommende Klassicisme, her endnu i Stilens begyndende, forsigtige Form. Den Forvandling, det gamle Juelske Palæ har gennemgaaet, er mærkelig. En lidt nøgtern og tør Facade i hollandsk Barok har Jardin, en ny Tids Mand, omskabt til et forfinet, af klassisk Aand paavirket Dekorationsstykke. Modsætningen mellem Hoved- og Bredgadefacaden er overmaade lærerig — henved 100 Aars Smagsudvikling giver sig her tydelig til kende (S. 67).

Hjørnebygninger gør sig altid kraftigt gældende. De kan ses i Forkortninger, de har Fylde og Dybde paa ganske anden Maade end Huse indbyggede i Gadelinien. Gyldenløves og Niels Juels Palæer er saadanne Hjørnebygninger, endda særlig frit beliggende, ud mod aaben Plads. Men selv i en Gade skal en Hjørnebygning mod Sidegade nok vide at hævde sig — og da navnlig, naar den gør sig bemærket ved Egenartethed i Arkitektur. Hvem kan færdes i Bredgade uden at standse ved *det Moltkeske Palæ*, atter en af de store Herskabsbygninger fra 17. Aarhundredes senere Del (S. 89).

Dette trefløjede Palæ blev bygget i Aarene omkring 1700 af Charlottenborgs Bygherre, Ulrik Frederik Gyldenløve, da han havde solgt sit store Palæ paa Kongens Nytorv og trukket sig tilbage fra Verden for at leve som Privatmand. At han har benyttet den dengang allestedsnærværende Ernst Brandenburger som Arkitekt er nok muligt.

Da Palæet stod færdigt, var det enklere i Indre og Ydre end nu. Det var i to Stokværk. Hovedfacaden mod Bredgade, med den allerede fra første Færd pila-sterdelte Midtrisalit, oplyser os om, at ogsaa dette

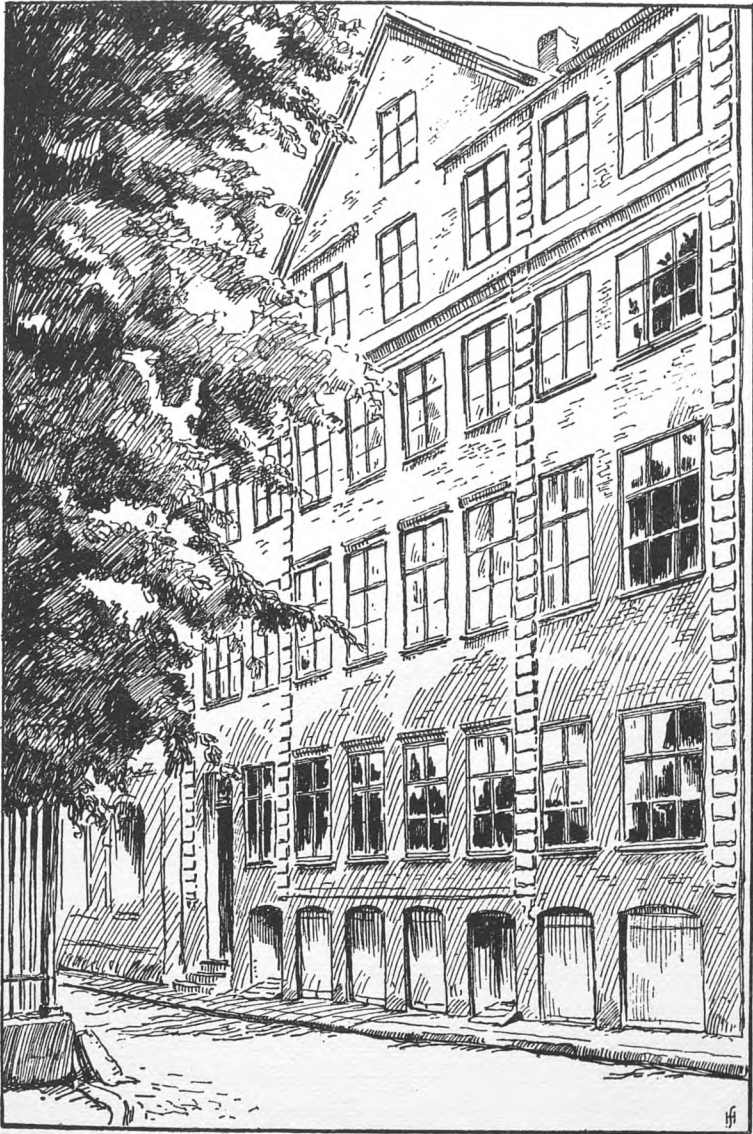

WALKENDORFSGADE 11. DØRPORTAL
STORE KANNIKESTØDE 9. SLUTSTEN 1703
NIELS HEMMINGSENSGADE 32 SLUTSTEN

„Hotel“ fra første Færd har fulgt hollandsk Barok. Den gamle Statholders Søn, Grev Ferdinand Anton Danneskjold-Laurvigen, lod i Aarene omkring 1720 Palæet rigere smykke indvendig og gav det samtidig dets nuværende Ydre. Pompøse Sandstensindfatninger omfatter Vinduerne, i fantasifuldt, hollandsk inspireret Billedhuggerarbejde — nederste Stokværks med konsolbaaren Fronton med Englehoveder og fornedens svære Blomster- og Frugtguirlander, hængende i Elefantnabler, øvre Stokværks noget enklere, med en lille Halvrunding i den vandrette Overligger, hvis Konsoller er smykkede med Løvehoveder. Baade Elefant og Løve forekommer i Bygherrens Vaaben som Mindelse om Slægtens kongelige Afstamning. Samtidig fik Kvisten sin statuekronede Balustrade — et Stykke skulpturel Dekoration af høj Rang og hvad Statuernes Holdning angaar helt indtagende.

Palæets Dimensioner er ikke særlig store, men det virker alligevel ganske storladent. Der er Bredde og Tyngde i dette Hjørnepalæ, idet Midtskibets Pilastre ikke er stærke nok til at bryde den overvejende, om romersk Paladsarkitektur mindende horizontale Virkning af stærkt betonede Vinduesrækker, hvor atter nederste Stokværks Frontoner gør sig saa kraftigt gældende, at de næsten todeler Facaden. Som Palæet nu er blevet, repræsenterer det en morsom Krydsning mellem romerske Barokpaladser og hollandsk dekorativ Stil. Den Mand, der stod for Ombygningen, var en dengang opgaaende Stjerne indenfor Datidens Kreds af Arkitekter — den senere Overlandsbygmester Johan Cornelius Krieger, mulig en Hollænder — en af de mange Bygmestre med fremmedklingende Navne i hine saa internationale Tider.

Sammen med andre, dels forsvundne, dels senere ombyggede Palæer fra 17de Aarh.s senere Tiaar, godtgjorde de tre her gengivne fornemme Palæer til Fulde,

WALKENDORFSGADE 36

at København nu i sin Privatarkitektur stod paa Højde med, hvad det mere fremskredne øvrige Europa ansaa for tidsmæssigt og stilfuldt — ogsaa boligkulturelt, i Kraft af klar Planordning og høje Værelser med rigeligt Lys gennem store Vinduer. At ikke alle almindelige Borgerhuse straks kunde følge med, end ikke de, der var opførte af Grundmur, er rimeligt — men som allerede sagt — Retningslinien for Udviklingen indenfor den mere jævne borgerlige Arkitektur var givet, ikke mindst af de store Palæer, og den blev ogsaa fulgt. Ordensbegrebet trænger efterhaanden sejrrikt frem i de almindelige Borgerhuses indre Ordning som i deres Facader. Men det er dog først efter den store og hærgende Brand 1728, da store Dele af Hovedstaden blev lagt i Aske og maatte genopføres paany, den gennemgribende Revolution i almen Boligbyggeri synes at have fundet Sted. Mer eller mindre var de Huse, der opførtes efter den frygtelige Katastrofe, præget af det Nye, og Æren herfor kan for en stor Del tilskrives Johan Cornelius Krieger, der var saare virksom ved Københavns Genrejsning efter Branden. Ved sine Mønstertegninger til Borgerhuse bidrog han stærkt til at modernisere Byens Fysiognomi.

Det var efter Branden 1728 højtideligt paabudt, at der kun maatte bygges i Grundmur; Bindingsværkshusenes Tid skulde være uigenkaldelig forbi. Da det kom til Stykket, maatte man dog tillade mange Bygherrer at bygge med Grundmur i Facaden og give dem Lov til at opføre Resten i Bindingsværk. Endnu staar en Del af de saakaldte „Ildebrandshuse“ og en af de bedste Repræsentanter for Arten er *Nr. 36 i Walkendorfs-gade* (S. 49). Karakteristisk for Ildebrandshusene og ogsaa for dette, er den glatte, regulært formede

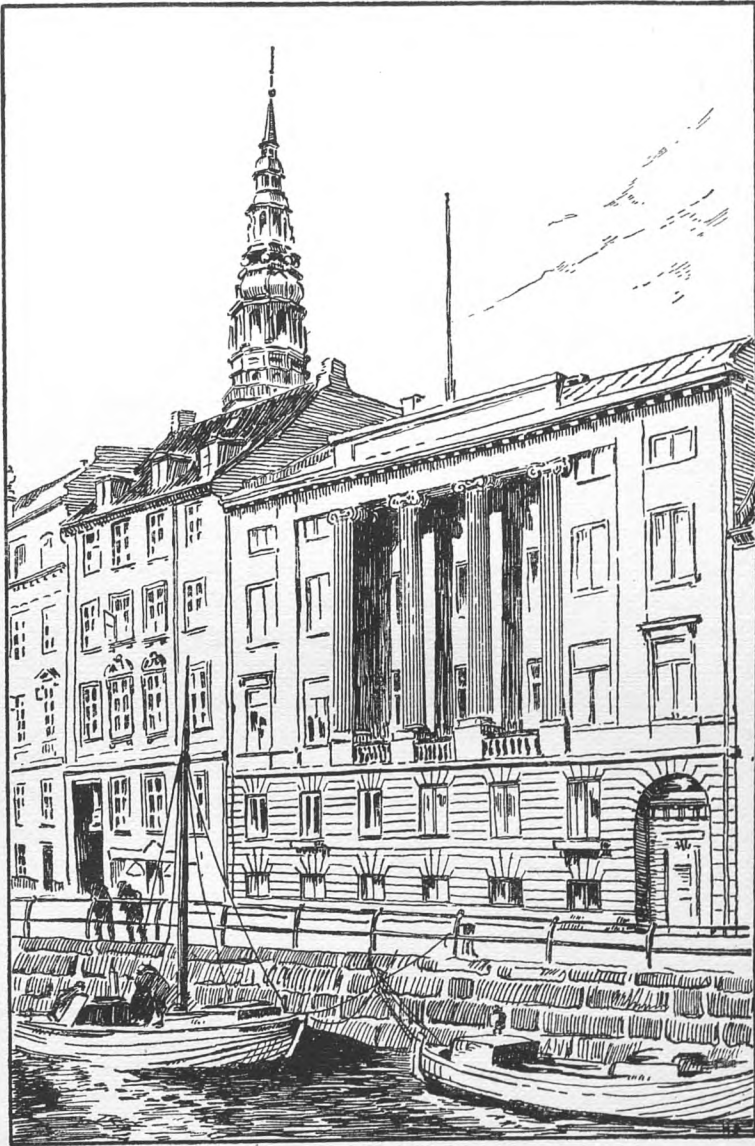

ØSTERGADE 36. BAGERGAARDEN

Facade, der, efter den af Krieger anbefalede Maade, over Kælderpartiet er lodret delt ved Rustikpilastre i et bredere Midtparti og smalle Sidepartier; Midtpartiet fortsættes opefter over den svære Hovedgesims i den obligate Kvist, der dog her kun er maskeret og hvis Gesims løber et Stykke ind paa Murfladen. Man kan med Rette indvende, at Pilastrene er for lange, skønt de først tager fat over Kælderpartiet, og at det hele Hus ser noget opløbent ud. Men man kan ikke frakende det en vis Pyntelighed. Disse korrekt inddelte københavnske Huse fra Aarene efter Branden er nok borgerlige, men alligevel af en vis beskedne Fornemhed som Udløbere af den store, samtidige Barokarkitektur, der i de Tider dyrkedes særlig i Frankrig og Nord-Tyskland. Det var dog ikke altid, man flottede sig med de mere aristokratiske Rustikpilastre ved Inddelingen af Husfacaderne. Overmaade almindeligt var glatte Pilastre, som paa Huset *Nørregade 13* (S. 45). Ogsaa det er lidt for langstrakt i sin Dekoration, fordi man atter her kun har inddraget Kælderpartiet som Underbygning for Pilasterkompositionen. Den lovlige svære, halvrunde Fronton, der erstatter den ellers saa almindelige Kvist, er her ganske virkningsfuld og faar En til at tænke paa noget i Retning af Palæer; dette støttes i nogen Grad af Beliggenheden ud mod Frue Plads, der giver Overblik og fornem Afstand.

Til Ildebrandshusenes Type hører ogsaa et Kvisthus som det i *Nyhavn Nr. 65* fra 1737, ligeledes med lange gennemløbende Pilastre (S. 75).

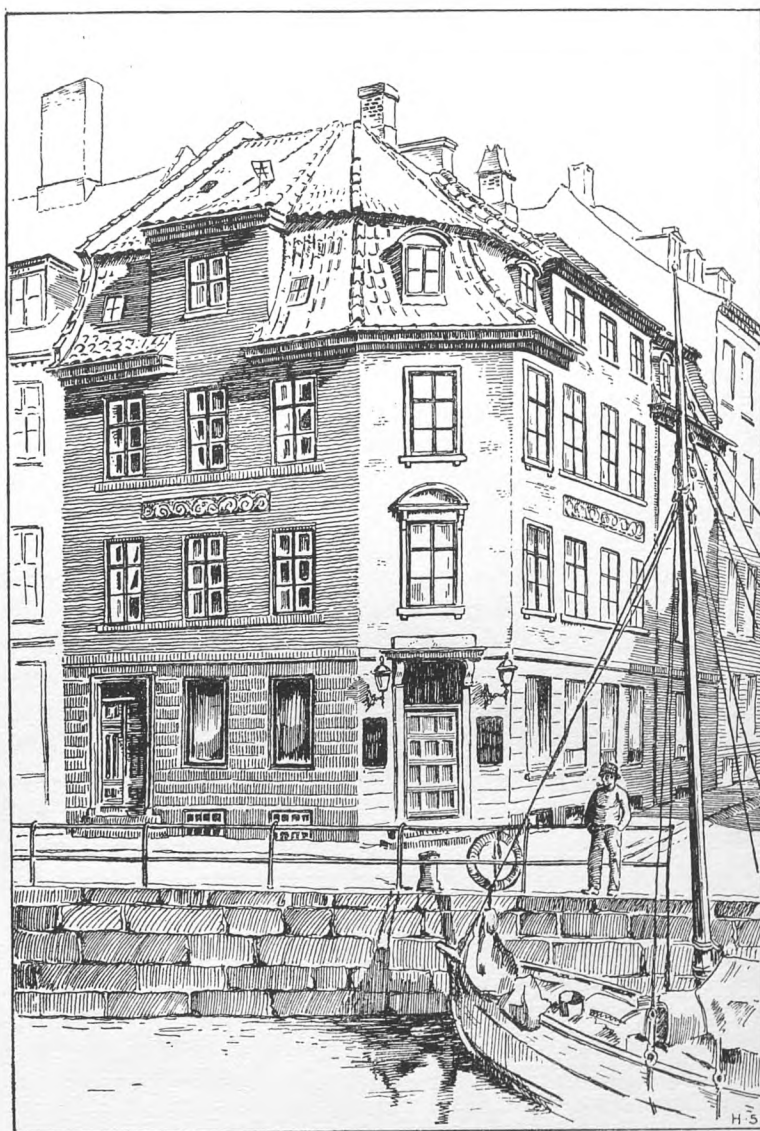
Det palæagtige Hus ved Frue Plads har til Nabo *Bispegaarden* — en Bygning, der genopførtes efter Branden 1728 og i sin nuværende Skikkelse, istandsat af M. Nyrop, saa ganske glider ind i Rækken af de mange jævne Kvisthuse fra 18. Aarh. Gaardinteriøret er et af Byens hyggeligste, og paa dette fredelige Sted, i grønne Træers Skygge, kan man drømme sig tilbage

VED STRANDEN 14

gennem Tiderne. Bygningens mærkelige Historie giver Fantasiens Næring. Her har alle Sjællands Bisper levet siden Reformationen; før den Tid var Gaarden Universitetets og her har de første haabefulde danske Studenter haft deres Gang. Men før den Tid igen laa samme Sted Københavns andet Raadhus, vistnok opført sidst i 14. Aarh. (S. 43).

Forholdene for Københavns Borgere i Aarene efter Branden var jo i Virkeligheden smaa og fattige og det store Tal af Huse fra denne Tid er da ogsaa bragt paa allersimpleste Ligning, hvad Facaderne angaar. De fleste Københavnerne gaar daglig forbi saadanne Huse i Hobetal uden at skænke dem en Tanke, og dog kan de være præget af en ædel Simpelhed, der fængsler. I Nybrogade, hvis Husrække giver et saa broget og afvekslende og dog helt Billede af gammel københavnsk Bebyggelse, er vistnok alle Huse fra det 18. Aarhundrede. Den store Brand 1728 medtog stærkt den sydlige Del og Branden 1795 ryddede godt op i den hele Husrække og medførte Ombygninger og Forhøjelser. Men Barokpræget er endnu bevaret i adskillige af disse gamle røde eller graapudsede Huse; en Del af dem staar, hvad det Ydre angaar, saaledes som de saa ud, da de blev til i Byggeperioderne i 18. Aarh. og har deres Kviste i Tagetagen i Behold. To- eller treetages Huse, med Tagkviste, maa i hine Tider have præget københavnske Gadebilleder overordentlig stærkt. Hvor ægte borgerlig københavnsk er ikke det fyldigt virkende Hus paa Hjørnet af *Nybrogade (Nr. 14)* og *Knabrostræde (S. 25)*. Kvistene liver svært op i Tagpartiet, med malerisk Spil af Lys og Skygge og interessante Forskydninger i Linier og Flader — Egen-skaber og Virkninger dette Hus i større eller mindre Grad har tilfælles med alle andre Kvisthuse, ogsaa Nabohuset tilvenstre. Helt fint og sirligt er et andet Hus, *Nybrogade Nr. 4*, „Hans Blasen i Pære-

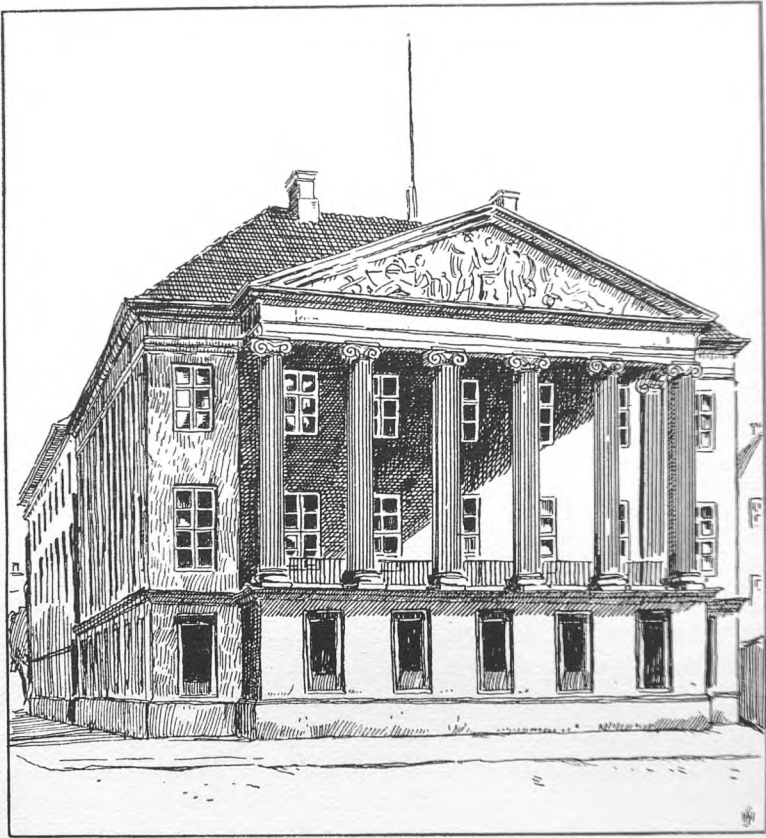

VED STRANDEN 10

træet“ fra 1730 (S. 19). Her, trods noget Sted, oplever man den Skønhedsværdi, der kan ligge i korrekt, taktfast Placering af Vinduer og i rimlige og gode Forhold mellem Vinduer og Murflader. Selv Anbringelsen af den lille Dør, omhyggeligt passet ind i et Vinduesfag, er helt vellykket. Dette lille, sobre Borgerhus er paa sin Vis en Perle! Netheden i københavnske Huse af denne ligefremme, prunkløse Slags virker altid behageligt. Slige Bygninger bliver selvfølgelig alle saa temmelig ens, hvad enten de er det ene eller andet Slægtleds Værk og selv tarveligt byggede Baghuse af denne forenkede Type — som Bagbygningen til *Studiestræde Nr. 8* — kan virke helt forsonende i Kraft af gode Forhold (S. 41).

Hvad der er saa fornøjeligt ved adskillige Huse fra Aarene efter Branden og senere hen, er smaa, pæne Ting i Form af Indskrifttavler, Skilte eller blot lidt Skulptursten, der lever op i de saa velopdragne Facader som Smil over en Anekdote. I Huset, Nr. 4 i Nybrogade standser vi uvilkaarlig ved Tavlen i Muren og læser Værtshusholderen Hans Blasens Navn og Husets Aars-tal (S. 19). Slige Tavler er selvfølgelig intet nyt; i Renaissancetiden vilde Folk have Inskriptioner paa deres Huse, ofte af forbavsende Længde, og man havde elsket Ornamenten i Træ eller hugget i Sten. Selv paa ganske enkle Borgerhuse fra de følgende Smagsperioder og navnlig op gennem 18. Aarh., holder man af at anbringe ornamenterede Slutsten over Døre eller Porte, og det hænder ofte, at slige morsomme Paafund kalder paa vor Opmærksomhed, naar vi vandrer i Byens gamle Kvarterer. I *St. Kannikestræde Nr. 9* ser man en Sten med smukt udhugget Cartuscheornament og Aars-tallet Anno 1703 (S. 47), en anden yngre i *Sofiegade Nr. 7*

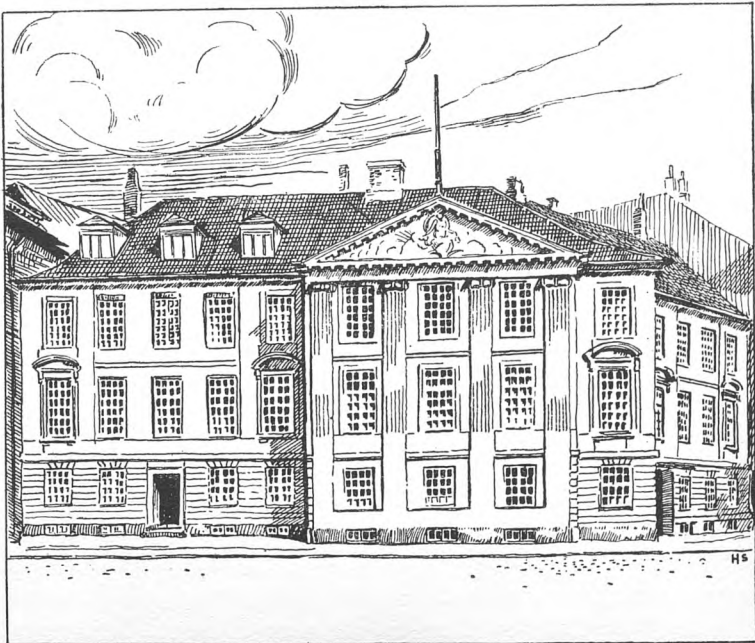

HOLMENS KANAL 2. ERIKSENS PALÆ
HUMMERGADE 16. HUSSKILT

paa Christianshavn (S. 122). I *Niels Hemmingsensgade Nr. 32* er benyttet en Slutsten, der bærer Navnene Christopher Klog og Anna Jensdatter (S. 47) og i *Kna-brostræde Nr. 26* en Slutsten med Krone (S. 128). Helt sirlig er ogsaa Blomsterstenen i *Nr. 13 paa Graabrødretorv* (S. 126). Den kronede Kringle i et kapitælfornet Skilt fra *Grønnegade Nr. 13* bærer Paaskrift: Gott allein Die Ehre og Aarstallet 1741 (S. 67). Hist og her støder man paa en direkte Omtale af den sørgelige Brand, som i *Landemærket Nr. 10*, hvor en Stentavle under en kronet Bagerkringle fornt beretter: Wed Herrens Wrede fald jeg Anno 1728. Wed Herrens Naad er jeg rejst Anno 1736. Nels Hansen. (S. 59).

Den haandværksmæssige Djærvhed i mange af disse Stenhuggerarbejder holder sig ret upaavirket af skiftende Stilretninger op gennem 18. Aarhundrede og helt op i 19de. Peder Bentsens Brændevinsbrænderskilt fra Anno 1769 i Huset *Adelgade Nr. 102* (S. 93) og det herlige Sæbesydnerskilt fra 1775 i *Nybrogade Nr. 22* (S. 25) viser det. Kandeskiltet *Nyhavn Nr. 23* fra 1803 ligesaa (S. 89). Morsom og dekorativ er ogsaa Vintapperskiltet med den kronede Tønde, nu indsat i Gaarden til *Strandgade Nr. 20* (S. 117) og Tobaksskiltet i *Vestergade Nr. 11* (S. 127). Andre Smaaprydelser er Svanestenen fra *Klerkegade Nr. 22* (S. 95) og Pelikanstenen fra *Hummergade Nr. 16* (S. 57), begge almindelige Husskilte.

Trangen til særlig at fremhæve Indgangen til Huset fornægter sig heller ikke i 18. Aarhundrede. Et godt Eksempel træffer man paa Christianshavn i Døren til det ypperlige Hus, Joakim Lentz opførte i *Dronningensgade Nr. 64* i Begyndelsen af 18. Aarhundrede (S. 123). Døraabningens slanke Form virker tiltalende, Sammenhængen mellem Trappe og Dørindfatning slutter det hele godt ind, og Dørrammens Bekroning er paa een Gang behersket og rig. Dørfløjens Soliditet og enkle

KONGENS NYTORV 3. HARS DORFFS HUS
LANDEMÆRKET 10. BAGERSKILT

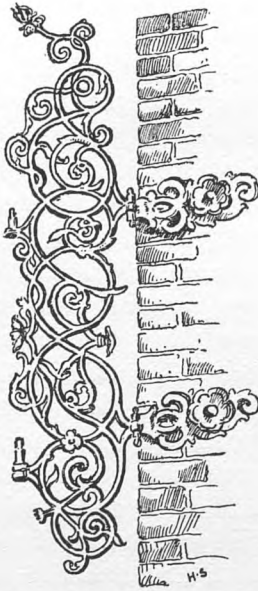
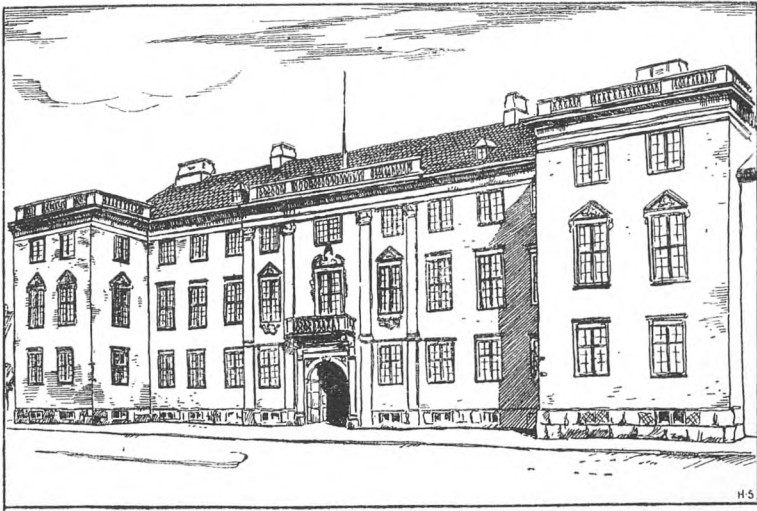
Rudemønster ligesom fremhæver det fine i Dørpartiets Opbygning og Dekoration. Ofte kan et Hus fra de Tider være stærkt ombygget, navnlig er det ofte forhøjet, men den pyntelige Dør i gammeldags Dragt og Indfatning fanger Øjet og forkynder, at her staar man i Virkeligheden overfor et gammelt ærværdigt københavnsk Borgerhus. I *Walkendorfs-gade Nr. 11* kan man ikke undgaa at lægge Mærke til den pyntelige Dør paa Guldtrækker Melchior Zeises Hus, et lille dekorativt Mesterstykke, der kunde minde om Guldsmedearbejde i Sandsten. Døren bærer Aarstallet 1732 (S. 47).

Tidligere er gjort opmærksom paa, at det var en overvejende hollandsk Smagstradition, der mødte os ved den ældre Baroks Bygninger, og da navnlig i de tre repræsentative Palæer. Men allerede over „Ildebrands-husene“ kunde der være en Nuance af noget lettere og finere. En ny Smagsretning begynder at spores indenfor de københavnske Bygmestres Kres. To danske Mænd bliver i 30erne, 40erne og 50erne af 18. Aarhundrede de førende i Tidens Arkitektur: Nic. Eigtved og L. Thura, og det er navnlig med deres Virksomhed, den samtidige fransk-nordtyske Dekonstrationsstil trænger igennem herhjemme — ogsaa i Borgerhuset.

Til at begynde med gør Rococoen sig ret spagfærdigt bemærket, ligesom undskyldende, snart hist, snart her, i en Dør, en Gavl, ja! maaske kun i en enkelt ornamenteret Sten. Men efterhaanden bliver den mere paagaende; den breder sig over hele Huset fra Sokkel til Gesims, og især indvendig bemægtiger den sig ilsomt alt — læggende Vægge og Lofter under sit Herredømme.

Rococoen opløser med en vis Fanatisme de hævdvundne, fra den ældre Barokperiode arvede, dekorative Motiver i Retning af det ornamentale; den foretrækker

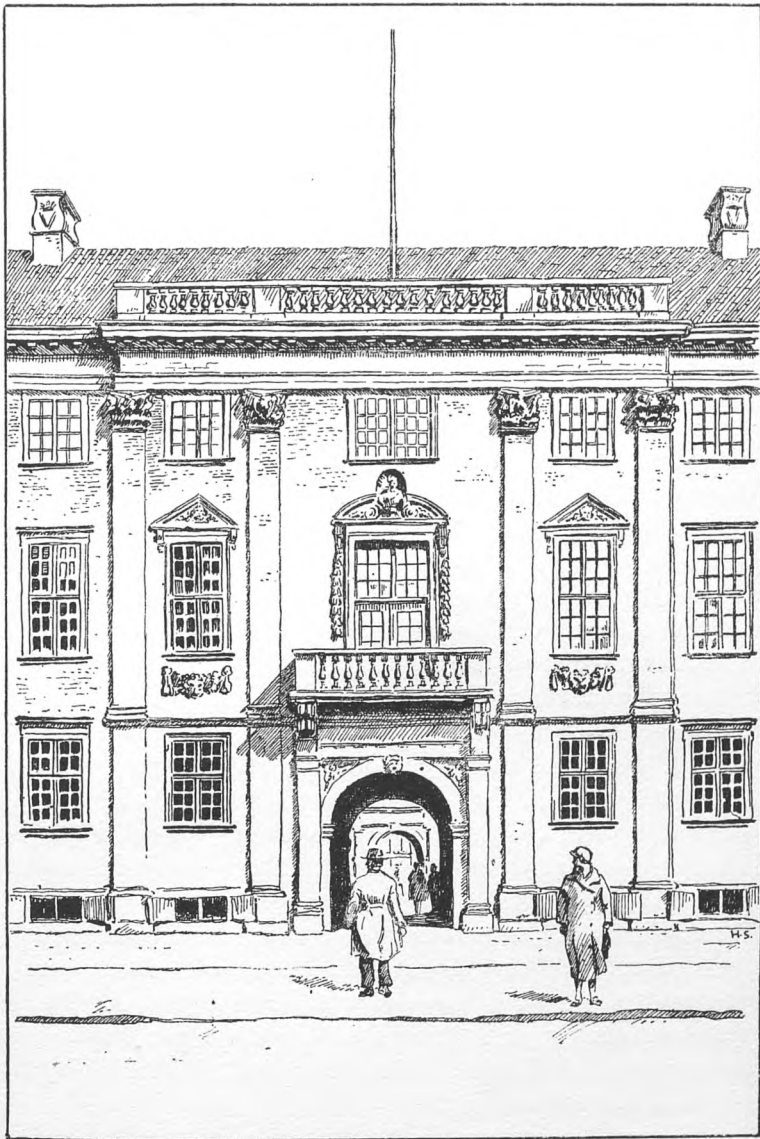
KONGENS NYTORV
CHARLOTTENBORG FACADE OG FAKKELARM

stærkt sammensatte Leddelinger med næsten gnidrede Profiler i alle Slags Indramninger af Portaler og Vinduer; af Ornamentet laver den bizarre og viltre Tingester — og overalt glæder den sig ved elegant svungne Liniers Gratie og en dreven plastisk Udtryksmaade, der svinger fra de fineste til de stærkeste Virkemidler. Aldrig er Rococoen kedelig, altid overraskende ved „artige Inventioner“ og ofte viser den den mest forbløffende Despekt for traditionel dekorativ Korrekthed. Den er Stilarternes „enfant terrible“.

Medens den ældre Barok havde foretrukken stærke Farver i Facaden, er Rococoen tilbøjelig til at arbejde med pudsede og graamalede Facader — diskret og enkelt.

Rococoen krævede — for ret at udfolde sig — Sandsten til Beklædning af Husenes Ydre, men sligt havde selvfølgelig kun de færreste Raad til. Facader helt i Sandsten er da ogsaa saare sjældne. Man træffer dog enkelte paa sin Vej, og de ligger, saa godt som alle i den rigt bebyggede Frederiksstad, hvor det egentlig var ønsket, at der — saa tæt ved Havnen — skulde opstaa et Industrikvarter, men hvor det for en stor Del blev velhavende Borgere af alle Slags og Hof- og Embedsmænd, der slog sig ned. Det er nok her at minde om de fire store Palæer, fire af Landets rigeste Grever opførte omkring Amalienborg Plads. Det var ogsaa i dette Kvarter, Generalbygmester L. Thura 1757 opførte sin Privatbolig, *Amaliegade Nr. 25*, Mønsteret paa et fornemt Privathus (S. 87).

Hvor er det ikke livligt og capriciøst, trods stræng Overholdelse af Ordenskravet og skønt Facaden nu staar graat i graat. Men de gullandske Sandstens graalige livedes i sin Tid svært op af poleret norsk Marmor, der er anvendt i Enkeltheder eller til Indfatning af Porte og Vinduer. Facaden er komponeret, som man netop havde lært det i Midten af 18. Aarhundrede,

KONGENS NYTORV. CHARLOTTENBORG
MIDTFACADE

med en Rigdom af Delinger — mange vil mene for stor Rigdom for et kun fem Fag bredt Hus.

Det er allerede karakteristisk, at Kælder og Stueetage er behandlet under eet, idet de ved en kraftig Gesims er afdelt fra Hovedetagen, det høje Stokværk, med den lavere Mezzanin øverst. Det giver Holdning og Tyngde, modsat det opløbne og lette i „Ildebrands-husene“. Det er ogsaa ejendommeligt, at de lodrette Delinger her omfatter samtlige Fag. Forøvrigt er Facaden traditionstro samlet mod Midten. De tre Midtfag springer frem som Risalit og af disse træder igen selve det midterste Fag frem foran de to andre, stærkere betonet ved at være behandlet i Rustik; Sidefagene er diskret trukne lidt tilbage og med Vinduerne indpassede i de for Rococoen saa typiske Rammepilastre. Ligeledes typiske for Tid og Sted er Attikaen over Midtfagene og Ballustrader over Sidefagene, oprindelig kronede af Vaabenskjolde og Vaser.

Thuras Hus er forøvrigt interessant ogsaa derved, at det retter sig lydigt efter de Byggeregler, der var fastsat for samtlige Huse i Kvarteret. Etageinddelingen og selve Etagehøjderne var følgelig givne paa Forhaand. I denne, som i saa mange Privatbygninger fra 18. Aarhundrede, kan man klart skønne, hvor Pragtsalen har været. Den plejede altid at ligge midt i anden Etage — Beletagen som den kaldtes — og i Thuras Hus giver da ogsaa de tre ornamentalt saa stærkt fremhævede Midtvinduer tydeligt til Kende, at bagved dem var „Salen“, og ligesaa klart forstaar man, at bag Sidevinduerne maa have ligget Kabinetter. At Portgennemkørselen er lagt ud i et Yderfag, gør det tillige indlysende, at Husets Herre har haft en Sidefløj til sin Disposition.

Af lignende Proportioner og ligeledes med Facader i Sandsten er to andre Huse i samme Gade — Stenhugger G. W. Bæseckes Hus, *Amaliegade Nr. 15* og det

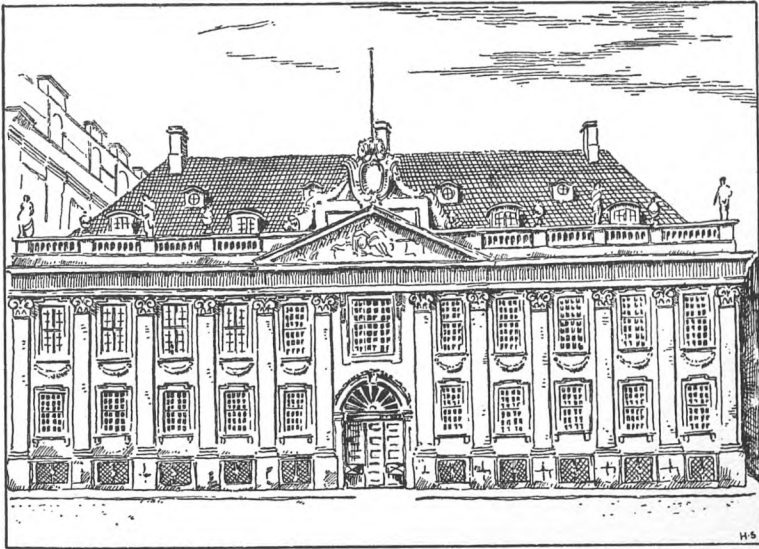

KONGENS NYTORV. CHARLOTTENBORG
MIDTERPAVILLONEN OG ALTANGITTER

samtidige Nabohus, Nr. 17, opført af Stenhugger I. P. Pfeiffer. De er begge byggede 1753—56 efter Tegning af Nic. Eigtved, bestemte til Udlejning — og Reklame for de respektive Stenhuggerforretninger! (S. 83). Af de to Huse er Nr. 15 senere bleven forhøjet; oprindelig har de været ganske ens og fulgt de for Kvarteret gældende Byggeregler. Med deres fem Fag og Facaderne helt i Sandsten og rigt prydede fra Sokkel til Tagbalustrade er de begge nøje beslægtede med Thuras Hus. Ligeledes i noget saa væsentligt som den vandrette Inddeling; men Bygmesteren har i de to Stenhuggerhuse valgt at betone — ikke Midten — men Yderfagene, der springer frem som Risalitter. Her er det Kabinetsvinduerne i Beletagen, der har faaet en særlig statelig Udformning — rundbuede og med rig ornamental Afdækning. Under alle Omstændigheder er det interessant her saa nær hinanden at have for sig Privathuse, opførte af Datidens to betydeligste Arkitekter.

Udenfor Frederiksstaden findes nu kun een Privatbolig med Rococofacade helt og holdent i Sandsten — *Nybrogade Nr. 12* paa Hjørnet af Knabrostræde (S. 23). Det blev opført for Konditor J. H. Ziegler vistnok i 1740'erne og mulig af selve Thura, der i al Fald har afbildet Gavlfacaden mod Kanalen i sit højst interessante Værk: *Hafnia hodierna*, som Eksempel paa en „Opstalt“ af et sirligt Borgerhus. Noget senere — 1742 — blev der op til dette Hus bygget en Sidefløj med Port — oprindelig Pakhus med store Luger og Hejsekvist. Det blev opført af Købmand Frantz Rausch.

Dette lille, elegante Beboelseshus paa kun to Stokværk foruden Kælderen og med en kun trefags smal Gavlfacade ud mod Nybrogade, fik en overmaade rig Behandling. Her var det naturligt, at det blev Midtfaget, der fremhævedes stærkt som Risalit; Altandør og Vindue er komponeret sammen til et dekorativt

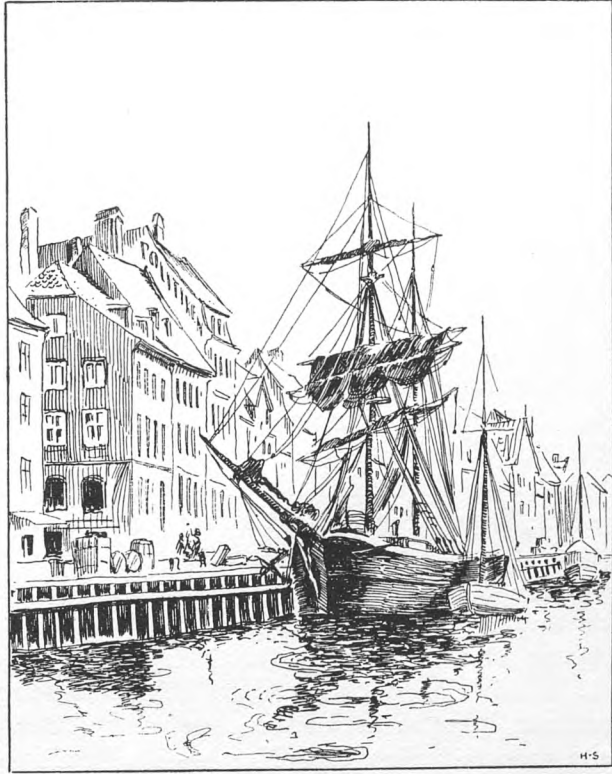

KONGENS NYTORV 4. THOTTS PALÆ
GRØNNEGADE 13. SLUTSTEN

Pragtstykke og hele Faget foroven afsluttet af den obligate Stenbalustrade. I dette Stykke Facadekunst gør et fransk Indslag sig gældende. Ganske vist er Huset af beskedne Dimensioner og ligger kun i Nybrogade, men det har noget af Paris over sig, midt i al den københavnske Borgerlighed, der ellers er saa karakteristisk for netop dette Parti af Staden. Den tilbyggede Sidefløj, der er net og pæn, uden at være pralende, følger en helt anden Etagedeling end det ældre Hus og falder derfor ud af Sammenhængen med dette, saa det kommer til at virke som noget selvstændigt. Den muntre Form af Kvistens Gavlkontur er typisk for Tidens Forkærlighed for svungne og brudte Linier.

Der blev i de Tider gjort et mærkeligt Forsøg paa i Stedet for Sandsten at anvende en dansk Stenart, Kridtsten fra Stevns, til Beklædning af Bygninger. Forsøget blev gjort ved det statelige Palæ Ejeren af Gjorslev, Chr. Lintrup, adlet under Navnet *Lindenkronen*, ca. 1750 opførte paa Hjørnet af Bredgade og Sct. Anna Plads (S. 91). Det ejes nu af det engelske Gesandtskab. I et uudgivet Værk fortæller Thura, at Linstrup „har ladet af Klinten udarbejde store Blokker, ladet dem forarbejde som Quaderstykker og deraf opført hans hele Bygning, hvilket for hans Pung har været en sær og mærkelig Umage, som jeg haaber, at han eller hans Efterkommere ingensinde skal fortryde“. Det blev ved dette ene Forsøg med Stevnssten!

Palæet hører til de smukkeste og anseligste af de mange Palæer i dette Kvarter og nyder alle Fordelene af at være Hjørnebygning. Lystmalet som det nu staar — og vistnok altid har staaet — har det i sine gode Delinger, der kan føres tilbage til Reglerne for Bebyggelsen af Frederiksstaden, samme bevægede Rythme i Højdebevægelsen som saa mange andre af Kvarterets Bygninger kunde glæde sig ved. Palæets Hoved-

NY KØBENHAVN
MED
FREDERIKSSTADEN OG NYHAVN

facade mod Bredgade er lang nok til at give Plads til en trefags Midtrisalit, behandlet med al den dekorative og ornamentale Behændighed, Tiden raadede over.

Kunde man ikke tillade sig Facader helt i Brudsten, var der jo altid Enkeltheder i hugne Sten at falde tilbage paa — og saa forøvrigt se at faa det mest mulige ud af Murstenen. Men i det store og Hele maa det siges, at den, der paa Københavns Gader forsætlig leder efter udprægede Rococohuse, snart vil opdage, at der ikke er synderlig mange. — De har været for bekostelige at opføre.

Et morsomt Forsøg paa at bygge aristokratisk elegant i Mursten og nøjes med Detaljer i Sandsten viser Huset *Amaliegade Nr. 5*, nu *Domus Medica* (S. 79). Det er opført 1755 af en af Byens store Næringsdrivende, Tobaksspinder Ole Christensen Høgild, som hans Beboelseshus. Han var forøvrigt en af de ret faa Industrimænd, der slog sig ned i Kvarteret. Huset er dygtigt gjort — et helt lille borgerligt Palæ, et agtværdigt Medlem af den celebre Gruppe fornemme Privatboliger, der er saa stærkt repræsenteret netop i Frederiksstaden. Man føler det dog ikke helt behageligt, at Midtpartiets Pilastre her er forlænget ned til Sökkelen.

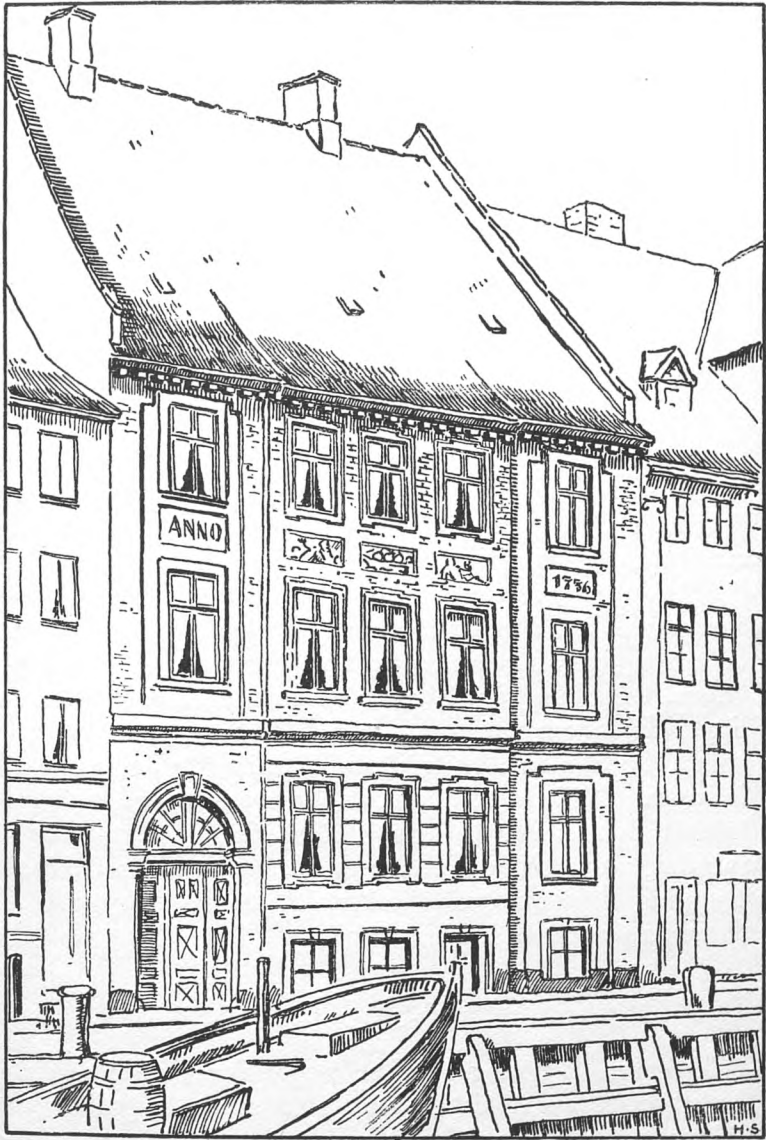
Medens dette palæagtige Hus — i al Fald nu — staar med Murstenenes naturlige Farver, var Regelen ellers den, at man skjulte Murstensmaterialet under Puds, der — som alt nævnt — ofte stod graa eller graamalet, men ogsaa — det viser gamle Prospekter af københavnske Gadepartier fra Midten af 18. Aarhundrede — kunde være malet i livligere Farver — ja! man faar en Fornemmelse af, at Gadebillederne i hine Tider har virket overmaade broget, med Hus ved Hus trukken op i forskellige Kulører, som vi kender det

NYHAVN 12. HOLMEGAARDS GLASVÆRK

fra Graabrødretorv. Nu staar Bygninger fra den Tid saa godt som altid i graalige Toner og det gælder ogsaa et af de faa virkelig gode Rococohuse af mere beskeden borgerlig Art, der endnu er tilbage, Huset *Stormgade Nr. 3*, hvor Dansk Skolemuseum holder til (S. 27). Den stærkt forenkede, men dekorative Facade er trukket overmaade klart op i sine Hovedinddelinger, ja! den er næsten et Mønster paa god Klaring af en Husfacade paa kun fire Fag. For de Tider, med deres strænge Krav til Symmetri, var tilmed et lige Antal Fag altid vanskeligt at arbejde med, men hvor smukt er ikke her den tofags Sal i Beletagen markeret i det Ydre! Hele Kompositionsskemaet vil man genkende fra Tidens og Stilens mere rigt behandlede Facader. En Løsning af Facadeproblemet i et femfags Hus, der minder om de to Stenhuggermestres Huse i *Amaliegade*, møder vi i *Nyhavn Nr. 63*, bygget 1756. Facaden er næsten at betragte som en Oversættelse af de to langt prægtigere behandlede Amaliegadefacader til Mursten (S. 73). I Empiretiden ændredes det noget foroven og prydedes med Stukrelieffer. Et nu forneden stærkt omdannet Hus, *Nyhavn Nr. 12*, viser paa meget anskuelig Maade, hvorledes et almindeligt beskedent Kvisthus kommer til at se ud, naar det trækker i Rococodragt (S. 71). Førøvrigt er det ofte mærkeligt at se, hvorledes selv enkle, mere beskedne Borgerhuse kan prange med Pragtportaler. Huset i *Stormgade Nr. 6* var, da det blev bygget i Midten af 18. Aarhundrede, et almindeligt toetages Kvisthus, men fik en overmaade kostelig Portal (S. 29). Langt mere gennemført i den store Stil var det samtidige, trods senere Ombygninger, stadig statelige Hus, *Gl. Strand Nr. 48* med en virkelig Pragtportal fra 1750 (S. 15). I begge Portalers Døre ser man gode Eksempler paa Tidens dygtige Snedker- og Billedskærerarbejde.

Selvfølgelig er der Huse fra denne Smagsperiode,

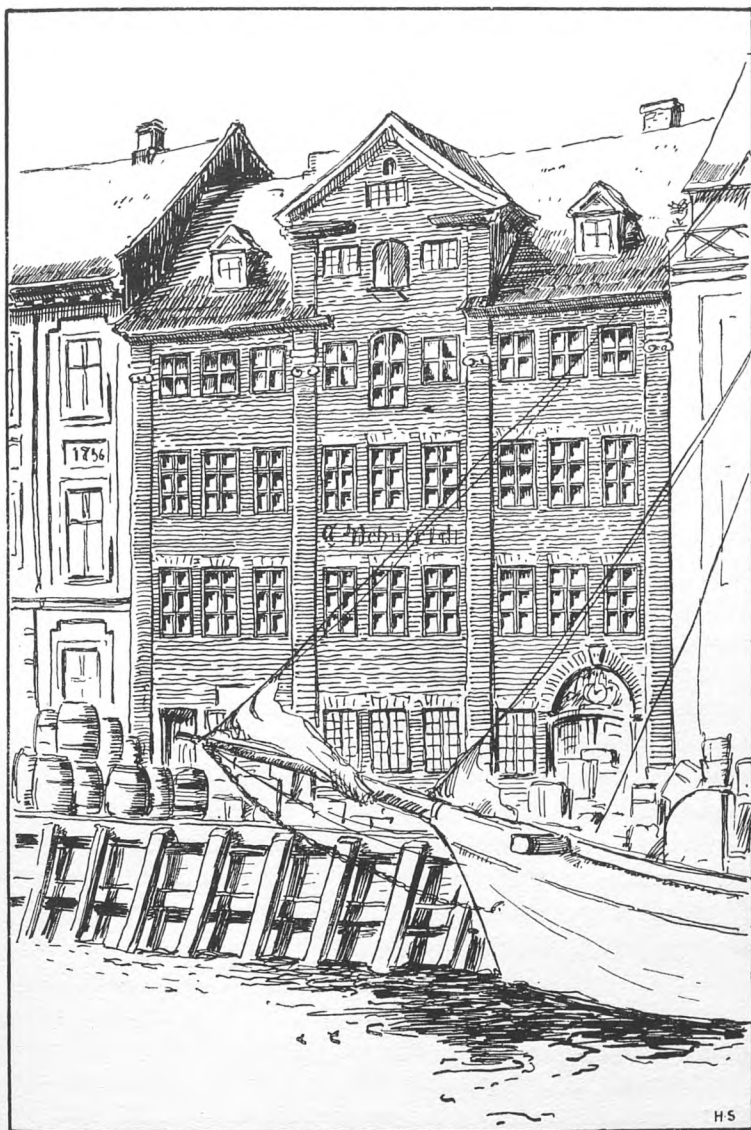

NYHAVN 63

der gaar deres egne Veje og følger deres egne Love, uanset hævdvundne Skemaer. Dette gælder f. Eks. Huset eller rettere de to Huse *Sølvgade Nr. 38*, der er maskerede som een Ejendom (S. 95). Skønt bygget saa sent som 1776, er det helt og holdent rococoagtigt af Væsen. Paa Grænsen af Klassicismen staar blandt mange andre to christianshavnske Bygninger, begge af en vis forfinet Enkelthed i deres ydre Fremtræden og allerede lidt skarpere i Profileringen end ellers vanligt for Rococohuse. Det ene er Billedhuggeren S. C. Stanleys Gaard, *Overgaden o. V. Nr. 6*, bygget 1755 (S. 121). Huset ligger frit mellem to Gader, men det er betegnende for Tiden, at det kun er Facaden mod Gaden, der har interesseret Bygmesteren. Men denne er ganske vist ogsaa overordentlig smuk, langt mere delikat i Behandlingen end Sølvgadehusets, som den stærkt opfordrer til Sammenligning med, og det er ikke mindst overfor to i Type saa beslægtede Huse som disse, man føler, hvor uendelig mangfoldig Arkitekturen kan forme sig indenfor ret ensartede Opgaver. Ikke langt fra Stanleys Gaard og i samme Gade ligger Ejendommen *Nr. 10* (S. 119), bygget saa sent som 1785 af Grundlæggeren af Danmarks Jærnstøberindustri, Ths. Potter. Endnu længere over i skarpkantet Klassicisme, men i Totalindtrykket stærkt mindende om ældre Huse er en tredje christianshavnske Bygning i samme Gade, *Nr. 32* (S. 117), bygget af Tømremester J. J. Steinfass ca. 1770.

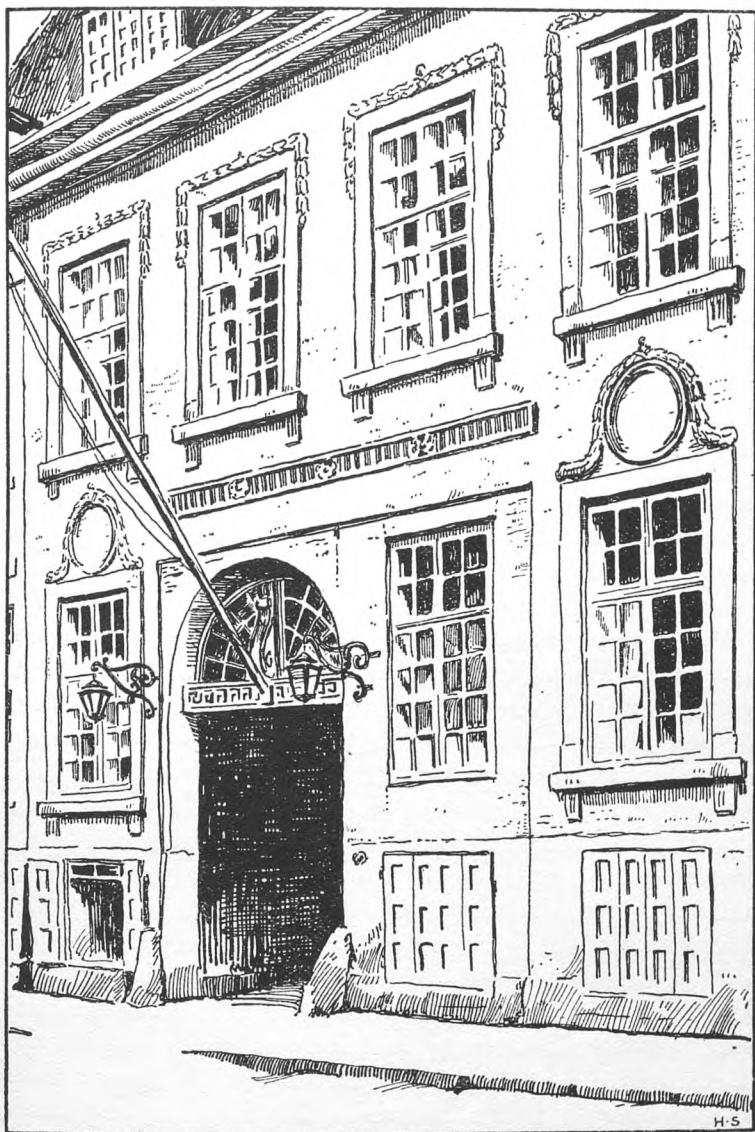
Atter en Bygning, der er noget for sig, er *Nybrogade Nr. 2*, nu Assistenshus. Den store Bygning paa Hjørnet mellem tre Gader markerer Gadeplanen overbevisende klart. Netop et saadant Sted hører ogsaa en rigtig anselig Bygning hjemme (S. 17).

NYHAVN 65

Som et helt Palæ at se til i Størrelse, i Højde og Drøjde afviger den fra alle andre Huse i den ellers overmaade borgerlige Kanalgade. Naar Facaden mod Kanalen krummer sig saa mærkeligt, stammer det fra, at der her er skudt en Mellemløjt ind i et fra tidligere Tid kun trefløjet Anlæg, der havde sin Hovedfløjt mod Snaregade og mellem Sidefløjt aabnede sig ud mod Kanalen. I denne Skikkelse var Gaarden opført efter Branden 1728 af Konferentsraad Chr. Berregaard til Kølbygaard. Først 1765, ved Opførelsen af Mellemløjt, fik Bygningen sit nuværende Udseende — efter at den nogle Aar i Forvejen var bleven Assistenshus.

I Ydre har den intet tilfælles med de tidligere omtalte Huse fra denne Smagsperiode — den er kun et meget stort, flerfløjt Hus, der helt forsager saavel vandrette som lodrette Delinger og maa klare sig med sine mange tætsiddende Vinduer, indfattet i murede Rammer, og sin ganske vist saare statelige Sandstensportal i den nye Hovedfløjt, hvor man — som ved saa mange københavnske Porte — lægger Mærke til en smuk ornamental Dekoration foroven i Portbuen. Denne Bygning gør sig! Men den har forøvrigt adskillige Slægtninge af mindre Format rundt om paa Københavns Gader, hvor kun de murede Rammer omkring Vinduerne forraader Afstamning fra en rigere Dekorationsmaade. De sørgelige Rester af et saadant Hus af meget beskedne Dimensioner ses endnu paa *Østergade Nr. 36* (S. 51), hvor kun Kvisten staar uforandret fra Midten af 18. Aarhundrede med sit morsomme Bagerskilt. Ejendommen kaldes endnu stadig „Baggergaarden“. Der er selvfølgelig ogsaa fra de midterste Aartier af 18. Aarhundrede mangfoldige Huse, der staar helt glatte, som Huset *Strandgade Nr. 26*, ombygget 1769 af en af Datidens Storkøbmand, Gysbert Behagen. I denne Ejendom findes forøvrigt et overmaade hyggeligt Gaardparti, oplivet af grønt og Blomster, et af

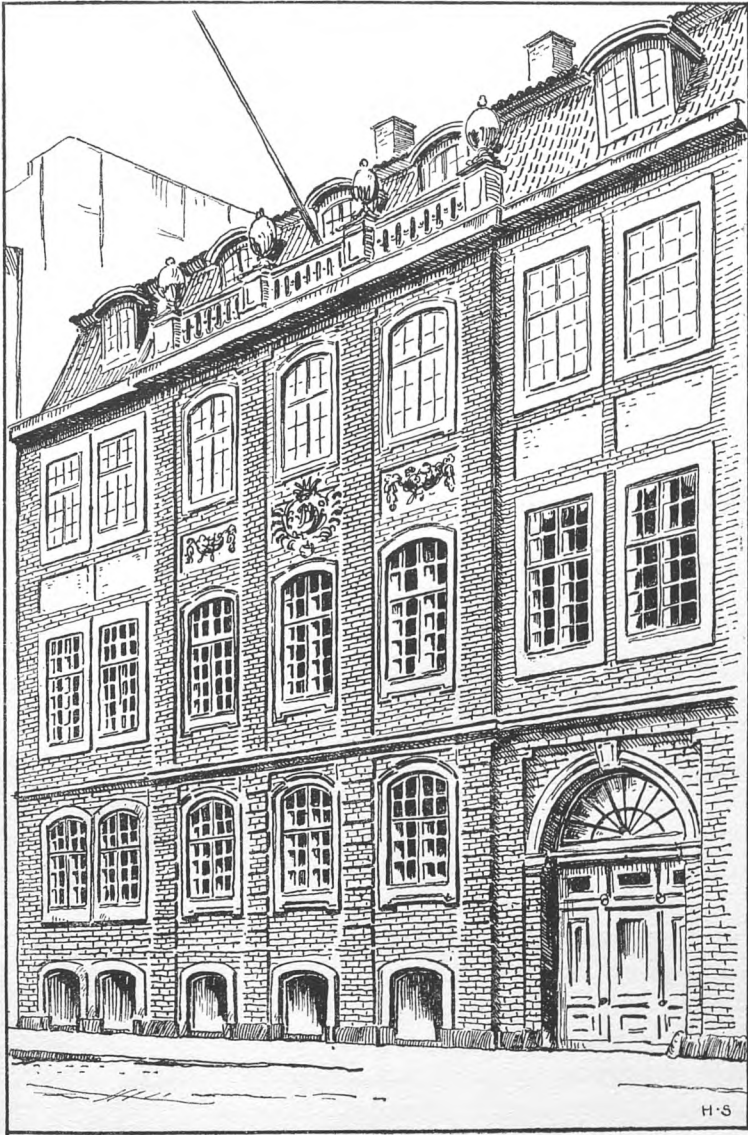

LILLE STRANDSTRÆDE 14

de altfor faa københavnske Gaardinteriører (S. 103), hvor man har forsøgt, ved fornuftig Omtanke, at faa noget smukt og venligt ud af givne Forudsætninger. Er end mange af de københavnske Grunde overbebyggede fra gammel Tid — lidt mere Sans for et smukt Gaardinteriørs Værdi for Dagliglivet kunde maaske nok ventes af Stadens Borgerskab. Kan der ikke plantes, er der ogsaa andre Maader, hvorpaa man, i hvert enkelt Tilfælde, med lidt god Vilje og beskedene Bekostning kunde udrette store Ting.

Alting faar en Ende! Har man i en vis Tid set de samme Former og Linier gentages atter og atter, vil Fantasien kræve andre Former, andre Linier. Den reagerer ikke mere overfor det altfor velkendte! Som man i sin Tid, da Rococoen afløste den forrige Periode lidt tunge og pedantiske Barok, havde forlangt større Rigdom, Afveksling og Livlighed i Bygningers Ydre — og ogsaa havde faaet, hvad man forlangte — ofte endda i fuldt Maal — kom nu det Tidspunkt, da ogsaa Rococoen kom ud for Reaktionens ubønhørlige Lov. Man havde saa længe behaget sig i fantastiske og bizarre Paafund i Retning af det dekorative og ornamentale, at man til Slut var bleven mæt — for ikke at sige overmæt. Øjnene, Indbildningskraften, krævede noget Nyt og man slog over i det stik modsatte Formsprog — en følgestræng, akademisk korrekt Opfattelse af, hvorledes en Bygningens dekorative Behandling burde være, saavel indvendig som udvendig. Det logiske, det behersket formfuldendte fandt man bedst udtrykt i den klassiske Oldtids Værker; man efterlignede, med langt større Akkuratess end Renaissance havde gjort det, Antikkens dekorative og ornamentale Udtryksmaader og navnlig dens Søjle-

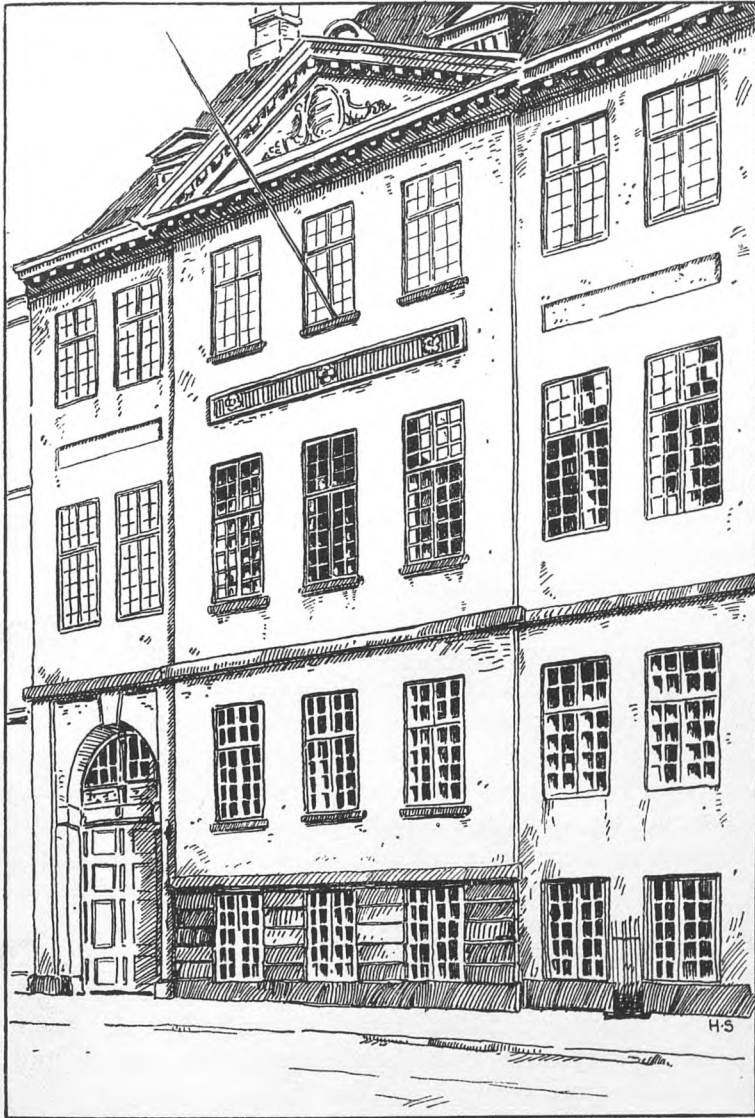
AMALIEGADE 5

ordener kom igen til Ære og Værdighed. Nu lød Kravet om Sandhed og Naturlighed i Væremaade. Med Lidenskab slog man sig paa den ny Smagsretning: Klassicismen.

Men det bør stadig fastholdes, at som der ved Overgangen til Rococoen ikke skete noget Brud i selve Arkitekturopfattelsen, men det egentlige i Bygningernes Plan, Opbygning og Facader holdt sig uforandret fra Barokkens Dage — strængt op ad Ordenskravet, saaledes er Klassicismen faktisk kun en ny Dragt, hvori ganske den samme, i sin Kærne uforandrede, Arkitektur bliver klædt. Hvad der sker, er kun, at Moden atter skifter!

Der er noget besynderligt ved de utallige Huse, Klassicismen saa vokse frem i den meget lange Periode, den var herskende Smagsretning herhjemme. I Holdning og Udtryk svinger de mellem noget indsmigrende fint, næsten nydeligt, og noget strængt, ja! undertiden næsten stramt. Men alle — ligefra de første, der opførtes i 1760'erne til de sidste fra 1870'erne — havde de over sig noget sobert, og det er denne Soberhed, blandet snart med en Tone af Finhed, snart med en Tone af Strængthed, vi skylder et fremherskende Træk i det gamle Københavns Fysiognomi, som det lettest og stærkest springer i Øjnene, naar vi færdes rundt omkring i vor By.

København er en Stad, præget af Klassicismen endnu mer end af Barokken. Nikolai Kvarteret, Partierne ved Højbro, omkring Gl. og Nytorv og langs Vestervoldgade maatte nybygges efter Branden 1795. Men dertil kom, at der rundt om i alle Stadens Kvarterer byggedes meget i Slutningen af 18. Aarhundrede, ligetil Krigen med England 1807 og den store Pengekrise, der for mange og lange Aar hæmmede Byggeriet. Man kan ikke undgaa at lægge Mærke til, at det der byggedes i Aartierne før disse sørgelige Begiven-

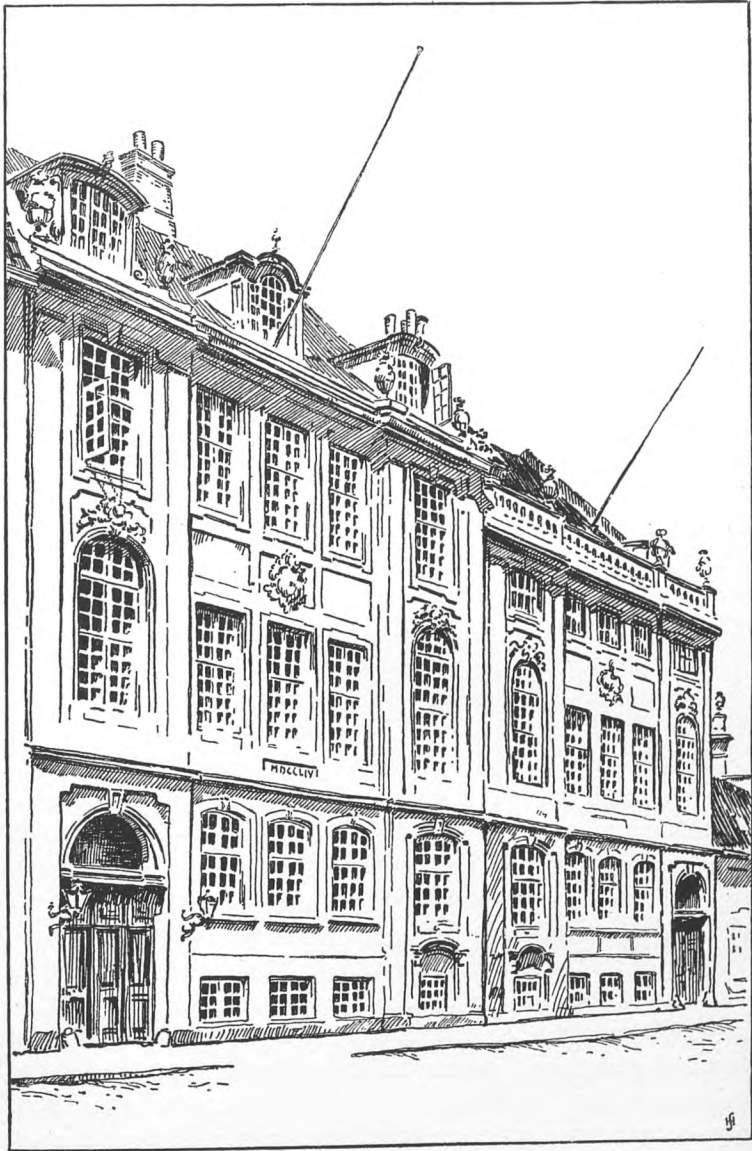
AMALIEGADE 8

heder, indtager en smuk Plads indenfor vor klassicistiske Periode. Det ligger ikke blot i den ret betydelige Boligkultur, de Aars Byggeri i al Almindelighed *kan* give Udtryk for, men ogsaa i den „Smagfuldhed“, som Datiden selv vilde kalde det, der *er* over saa mange af Tidens Privathuse. Sammenlignet med Fortidens Borgerhuse regnedes de af Datiden for rene „Paladser“.

Franskmanden N. H. Jardin var Foregangsmanden for vor hjemlige Klassicisme. Den trivedes ualmindelig godt i København og der udviklede sig efterhaanden et fast Skema for Behandlingen af Husfacader i den nye Stils Manér. Klassicismens Bygninger er saa mange, at man træffer dem overalt; næppe nogen Gade eller Plads i København savner Repræsentanter for den, ja! der er i de allerede nævnte Partier af Staden hele Husrækker, ja hele Gader, der den Dag i Dag alene er bestemt af klassicistisk Arkitektur. Trods disse Hundreder af Huses tilsyneladende forskellige Karakter, er de bedre af dem stærkt prægede af visse Fællestræk. Fra den foregaaende Periode har de arvet en ganske bestemt vandret Inddeling, idet Kælder og Stuestokværk er behandlet under eet, helt eller delvis i Rustik og afsluttet foroven, ved Overgangen til de øvre Etager, med et kraftigt Gesimsbaand. Derimod opgiver man de overdrevent mange lodrette Delinger. I mange Tilfælde undgaar man helt Midt- og Siderisalitter, og vil man alligevel gerne fremhæve enkelte Partier af Bygningen, nøjes man med de tre midterste Fag *eller* Yderfagene; det sidste havde altid i Rococohusene hørt til Sjældenhederne (S. 37, 53, 55, 57, 81, 93, 99).

Dekorative Enkeltheder var man oftest sparsom

AMALIEGADE 15—17

med. Vinduesindramninger anvendtes med Maade — for at betone enten Midtfag eller Yderfag og det var endda ofte kun Hovedetagen, der kom til at nyde godt af dem. De ornamentale Friser eller lignende, man benytter, lader man som Regel diskret træde tilbage i Murfladen — i Modsætning til de tidligere Smagsperioders plastisk fremtrædende Dekorationer af alle Slags. Et Bygningsled, man altid behandler med Interesse, er Hovedgesimsen under Taget, der faar en kraftig Profilering og hyppigt dekoreres med Sparrehoveder (S. 37). Over den sluttes undertiden af med en Attika eller lav Trekantgavl over Midtfagene (S. 81). Porte og Døre er næsten altid rundbuede med Sprossvinduer i Buefeltet (S. 128) og ligesaa karakteristiske er de Platter, baarne af doriske Knægte, der dækker over Døre og Kældernedgange (S. 99, 113).

Sandt nok — der er mange af Stilens Bygninger, særlig fra dens ældre Periode og opførte af Jardins Elever, bl. a. af C. F. Harsdorff, hvor københavnske Privatbygninger, ikke mindst naar Bygherren var meget velhavende, kunde fremtræde paa rigere og festligere Maade (S. 33, 35, 53) med Pilastre eller Søjler foran de øvre Etagers Midtparti. Men i Almindelighed byggedes der med rolige Flader, hvor alene visse vandrette og lodrette Hovedretninger pointeredes ved Dekorationer af en eller anden Art. Saaledes byggede særlig den yngre Retning, Harsdorffs egne Elever og C. F. Hansens Samtidige.

Baade i sin rigere og enklere Form er den københavnske Klassicisme „en Stil, der er nem at arbejde med, fordi den ikke kræver Aandrigthed og Fantasi for at finde paa nye Morsomheder, saaledes som Barokken; men paa den anden Side er det en meget svær Stil; alt kommer an paa at træffe de rigtige Proportioner for Bygningsdelene, og man kan ikke skjule Manglen paa Harmoni med Paahæng og Pynt“ (Fr. Schiøtt).

AMALIEGADE 25. Kgl. FÖDSELSSTIFTELSEN

Klassicismens Huse krævede egentlig — i ligesaa høj Grad som Rococoens — hugne Sten til alle Rustikpartier, til Søjler og Pilastre, ja egentlig helst til Beklædning af Murene med. Men navnlig til det sidste havde man ikke Raad; til Gengæld var der enkelte Bygherrer, der virkelig i stor Udstrækning kunde tillade sig at bruge kostbare Stensorter. Mest almindeligt benyttede man til dekorative Enkeltheder den rødlige bornholmske Sandsten, der alt længe havde været godkendt som et saare anvendeligt Byggeæmne paa københavnske Byggepladser. De daarlig brændte Mursten skjulte man vedblivende bag Puds, der kunde males med forskellige Farver, men det hændte dog, at man, naar Stenene duede, lod dem se i Facaderne.

Den store Brand 1795 gav Anledning til, at København fik sin første egentlige Byggelov. Tidligere havde man nøjedes med mere almindelig holdte Byggereglementer og Byggevedtægter, de egentlig grundlæggende fra 1683, andre yngre bl. a. fra Tiden efter Branden 1728. At en Byggelov — vel at mærke, naar den virkelig blev overholdt — maatte gribe stærkt ind i Bygge-maade og i Bygningernes hele Karakter, siger sig selv, og den relative Ensartethed, der er over den følgende Perodes københavnske Byggeri, hænger da ogsaa paa det nøjeste sammen med Byggeloven af 1795.

Nu blev det strængt forbudt at bygge i Bindingsværk. Hushøjden skulde rette sig efter Gadebredden — i de brede Gader 24 Alen, 18 Alen i Gader af 18 Alens Bredde, idet der dog i Højden indbefattes Mansard- og Kvistetager. Ved Hjørnebygninger fastsattes Højden efter den bredeste Gade. Vinduespillerne skulde have større Bredde end tidligere almindeligt — ikke under 1 Alen. Tidligere Tidens hyppige Trægesimser

AMALIEGADE 21. GAARDINTERIØR. BINDINGSVÆRK

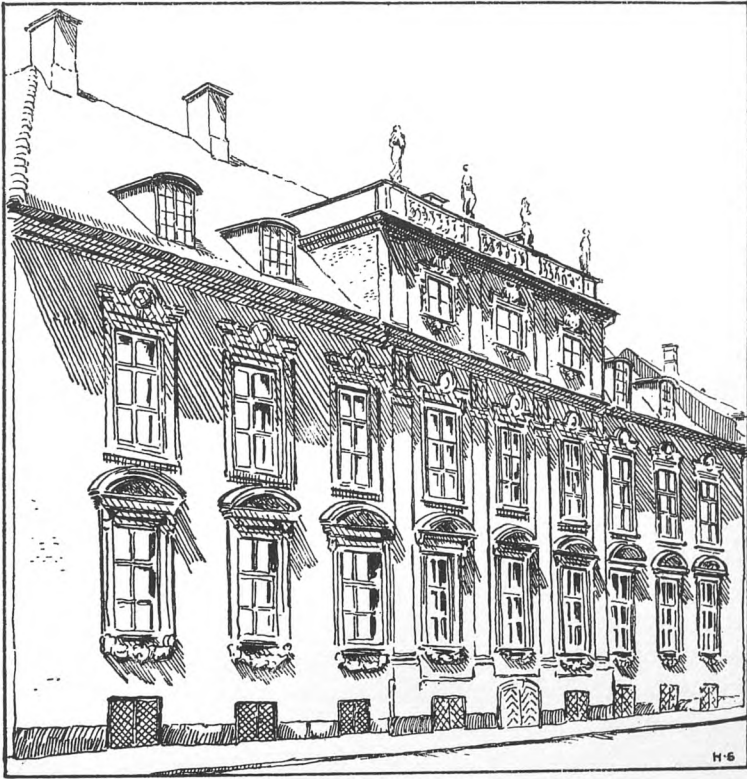
blev forbudt og alt, hvad der anbragtes udenpaa en Bygning, skulde være af Sten. For at lette Færdselen blev der endelig truffen den vigtige Bestemmelse, at Hjørnerne paa nyopførte Huse under visse Forhold skulde skraabrydes paa 5 Alen.

Ingen, der har Øje for vore Gaders og Pladsers Bebyggelse, vil kunne undgaa at se, hvor stærkt disse Bestemmelser har indvirket paa Københavns Udseende helt til den Dag i Dag.

Naar der i den store Byggeperiode efter 1795 og allerede før byggedes saa mange solide Borgerhuse, med rigelig Anvendelse af hugne Sten i Facader og ofte med rige og smukke Interiører, hænger dette sammen med de gode Tider for Forretningslivet. Det var „den florissante Handelsperiodes“ Dage og Byen havde en Række store Aar med megen Pengerigelighed. Og til alt Held havde det daværende Borgerskab til sin Raadighed mange dygtige Bygmestre, der havde gaaet paa Akademiet. Det er egentlig først nu dennes Bygningsskole begynder rigtig at gøre sig gældende og præge det almene Byggeri.

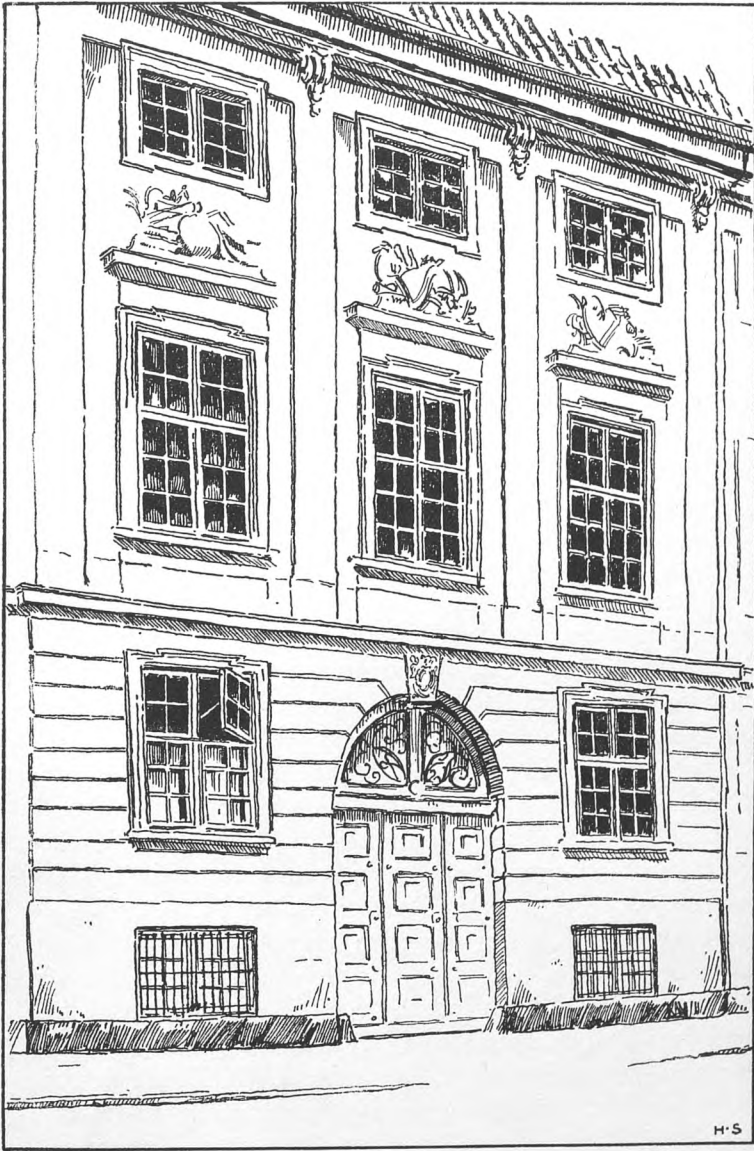
Man behøver kun at se paa et Hus som *Amaliegade Nr. 8*, opført 1789 for Hoftømrermester Andreas Pfütznér. Bag Facaden anes rummelige og lyse Stuer i et Patricierhus, der forøvrigt er bygget op paa samme Maade som de noget ældre Rococohuse i Kvarteret, med de samme vandrette og lodrette Delinger. Men netop derfor er det interessant at konstatere Modsætningen mellem dette Hus' rolige Sikkerhed i Optræden og de tilsvarende ældre Huses langt mere urolige og flimrende Væsen. Det ligger ikke alene i, at Pfütznér's Hus er saa enkelt holdt med store, rolige Murflader, men tillige i, at selve de dekorative Motiver,

DRONNINGENS TVÆRGADE 2. MOLTKE'S PALÆ
NYHAVN 23. SKILT

der er anvendte — Frise, Gesims, Fronton — er saa klare og enkle i Form, alt antikt bestemt (S. 81). Og selvom de dekorative Motiver er flere og rigere — det er samme stilfulde Beherskethed, der er afgørende for Huset *Lille Strandstræde Nr. 14*, en ældre Bygning, der 1773 fik sin nuværende Facade mod Gaden (S. 77). Bygherren var den mærkelige Æventyrer, Ejeren af Dronninglund i Vendsyssel, Brigader Halling. Facaden er paavirket af den Manér vor Klassicismes Grundlægger, N. H. Jardin benyttede, og maa skyldes en ikke ringe Bygmester. Alene den Maade, hvorpaa den grundmurede Facade er sammenarbejdet med det ældre Hus' Fagdeling, og Porten passet usymmetrisk ind uden at man lægger videre Mærke til det — viser, at Manden har været en dreven Facadekunstner. Til Klassicismens første Periode hører ogsaa et Hus paa *Kongens Nytorv Nr. 18*, opført 1769 af Chr. Lime. Det er ganske vist ombygget i nederste Etage, men har sin Pyntelighed i Behold, med Relieffer mellem anden og tredie Etage (S. 126) og elegante, smedede Jærngittre foran Beletagens Kabinetsvinduer. Af de mange noble og enkle københavnske Huse fra de tre følgende Tiaar er *Heerings Gaard i Overgaden n. Vandet*, opført 1785 af Søkaptajn Hans Pedersen Kofod, med den smukke Portal (S. 115), et af de bedste, som den tillige er en af de største. Men selv smaa Borgerhuse, som Drejermester Lindbergs Hus, *Torvegade Nr. 12* fra 1787, er et Stykke kultiveret Arkitektur og udmærker sig, som saa mange andre af Tidens Borgerhuse, ved et smukt, ganske raffineret Dørparti under konsolbaarne Hængeplader (S. 99). En interessant og for Datidens Smag karakteristisk Indgang kan man se i Huset *Wildersgade Nr. 15* (S. 113).

Til de fineste og mest kultiverede af Klassicismens københavnske Huse hører vel nok de — desværre temmelig faa — der nu er tilbage fra den Harsdorffske

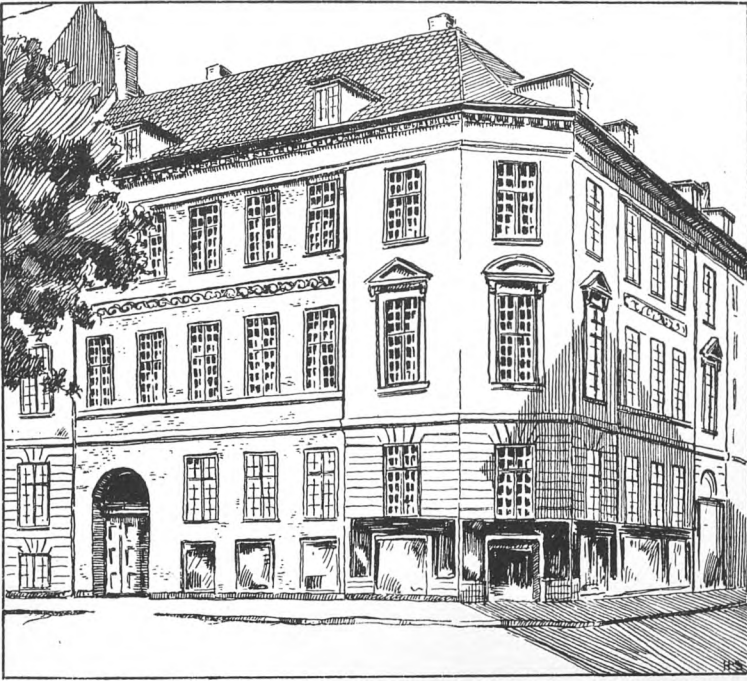

BREDGADE 26. DET LINDENCRONESKE PALÆ

Periode i Slutningen af 18. Aarhundrede. Først og fremmest det Hus han opførte for sig selv 1777—80, *Kongens Nytorv Nr. 3* (S. 59). Mod en meget ringe Betaling havde Staten overladt Arkitekten Grunden til Byggelse og han skabte her — i sine modne Aar — en fornem Bolig. Alle kender den hvide, pilastersmykkede Bygning — helstøbt, trods sin uregelmæssige Form. Den hører til den Art Arkitektur, der nok skal vide at gøre sig gældende, ikke saa meget paa Grund af Størrelse eller fordi der i dens Ydre er noget udfordrende, men i Kraft af virkelige arkitektoniske Fortrin. Det uregelmæssige i Maaden, hvorpaa dette Hus er bygget op, og hvorved det saa iøjnefaldende skiller sig ud fra Tidens andre Privathuse, har sin naturlige Aarsag i Byggegrundens særlige Form. Denne maatte indvirke ogsaa paa Formen for selve Bygningen. Energisk greb og udnyttede Arkitekten denne Omstændighed, skabte et stærkt fremspringende Parti og gjorde det resolut til Bygningens arkitektoniske Hovedmotiv, der holder sammen paa de underordnede Sidepartier — støttet af de sammenglidende Flader og Linier i Taget.

Det fremspringende Parti indbød til kunstnerisk Kraftudfoldelse og Harsdorff gjorde det ikke alene til det arkitektoniske Hovedmotiv med selvstændig Gavl. Han samlede ogsaa her Bygningens dekorative Hovedmotiv: en selvstændig Pilasterdekoration. Intet Under, at dette Fremspring paa fire Fag virker med saa betydelig Styrke. Kunstneren anvendte i sin Pilasterordning den skønne ioniske Stil, den han især elskede og i hvis Benyttelse han var en Mester. Det viser først og fremmest Amalienborgkolonnaden og Erichsens Palæ.

I sit Hus paa Kongens Nytorv kanellerer han kun de høje Pilastre ud for de to øverste Etager, der derved virker lettere og finere og de ioniske Kapitæler lader han paa en original — men ikke uklassisk

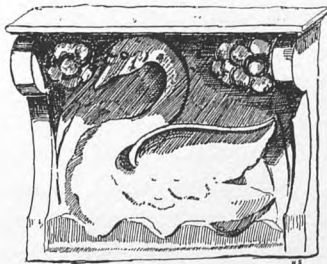
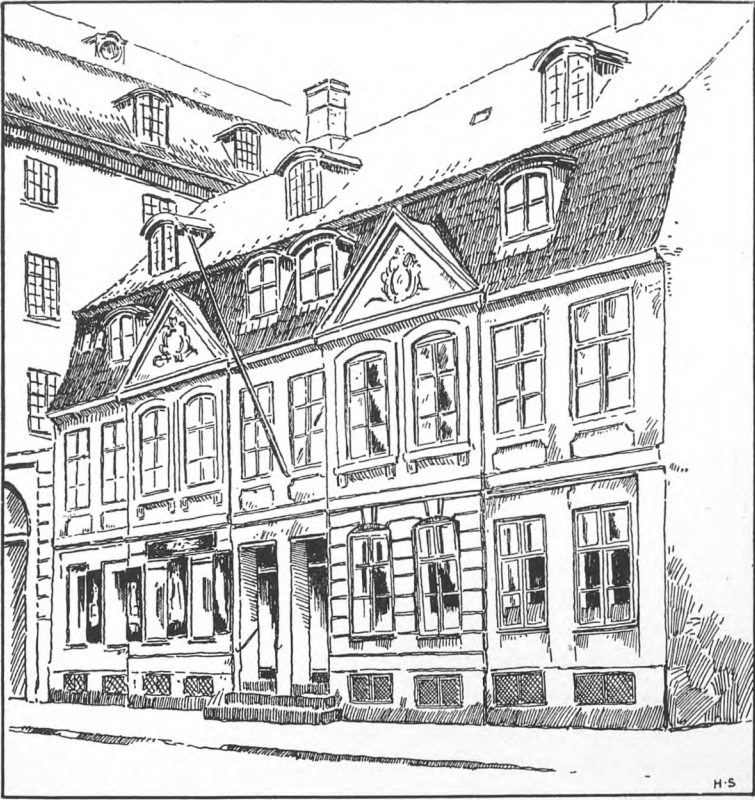
KRONPRINSESSEGADE 2
ADELGADE 102. BRÆNDEVINSBRÆNDERSKILT

Maade — rulle sig blødt og elastisk op under Arkitraven. Hele Partiet kroner han med en lav klassisk Tempelfronton, med en enkelt, fint virkende Figur i Relief. Typisk for Sidepartierne er den Maade, hvorpaa enkelte af Vinduerne i andet Stokværk, Beletagen, er gjort til Hovedvinduer, med halvrund Fronton, baaren af Konsoller og dekorativt forbundne med Vinduet ovenover. Ved denne Fremgangsmaade opnaaede Harsdorff ikke blot at bringe en lodret Forbindelse, et Sammenspil, tilveje mellem de to øverste Stokværk — en Slags Efterklang af Midtpartiets Pilastre, men ved at „lægge Trykket“ paa bestemte, symmetrisk valgte Steder af den lange, uregelmæssigt formede Facade, er denne bleven afbalanceret. Der er alligevel kommen Ligevægt i den!

Hvad Klassicismen kunde yde, naar den stod i en pengestærk Bygherres Tjeneste og Harsdorff var Arkitekten, viser en Bygning ikke langt fra denne, det saakaldte Erichsens Palæ, *Holmens Kanal Nr. 2*, nu Handelsbanken (S. 57).

Harsdorff har her taget Hensyn til, at Byggegrunden ligger imellem to Gader, hvor disse løber ud i Kongens Nytorv. Medens det i og for sig havde været naturligt for ham at benytte Langsiden mod Holmens Kanal som Hovedfacaden, gør han resolut den smallere Front ud mod Kongens Nytorv til den vigtigste og understreger dermed energisk noget væsentligt i Gadeplanen.

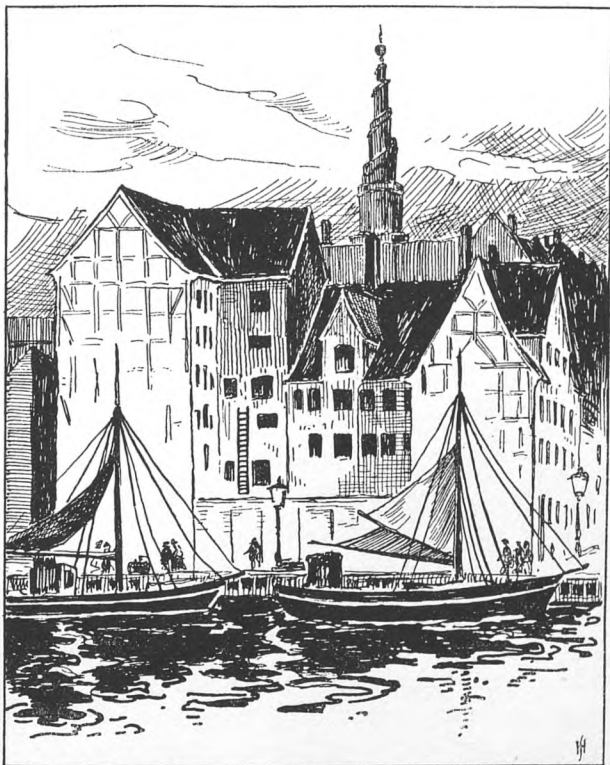
Harsdorff paabegyndte 1797 for den rige Agent Erich Erichsen den statelige Bygning, der ved Bygmesterens Død 1799 endnu ikke var helt færdig og først senere, 1803—06, fik den overordentlig repræsentative Dekoration af Stuer og Sale, der endnu til dels er bevaret og som staar paa Højde med, hvad Datiden kunde yde paa dette Felt, som den dyrkede med saa stor Forkærlighed.

SØLVGADE 38. ROCOCO
KLERKEGADE 22. HUSSKILT

Efter de bedste Traditioner behandler Harsdorff den lavere Stueetage som sokkelagtig Underbygning, her holdt glat pudset, uden den sædvanlige Rustik. Over Underbygningen leddeler han de pudsede Mure udfor de to øvre, højere Stokværk ved Pilastre. Sidefacaderne virker uhyre stilfærdigt, uden særlige Pointeringer. Den markante Virkning, som Bygmesteren ikke veg tilbage for i sine Bygninger og netop i sit eget Hus havde givet saa stærkt Udtryk, samler han her om Hovedfronten mod Torvet og det paa overraskende eksplosiv Maade. Han trækker de fem Midterfag frem saa stærkt, at der bliver Plads til en fri Søjlestilling — en græsk Tempelfront, hvis Relief i Gavlfeltet skyldes Billedhuggeren G. D. Gianelli. Tempelfronten var højt skattet af Klassicismen og man saa i sin Forelskelse i Motivet bort fra, at den ikke saa godt taaler at ses fra Siden, hvor den let kommer til at se noget paaklistret ud. Den gør sig bedst, naar den ses frontalt.

Ogsaa i Pilasterform blev Motivet benyttet, særlig af Jardins Elever, og af Harsdorff selv foruden i hans Hus paa Kongens Nytorv bl. a. i Peschier's Palæ, nu Landmandsbanken; det har dog senere faaet en Etage skudt ind forneden. Men forøvrigt var Klassicismens Mænd af den yngre Skole ikke helt tilfredse med denne Anvendelse af Tempelmotivet. Fritstaaende Søjler var god og ærlig Kunst, fordi de jo virkelig fungerede som bærende Led. Men med Hensyn til Pilastre maatte man indrømme, at her nærmede man sig paa faretruende Maade Begrebet Unatur, der havde en yderst ilde Klang i Datidens Øren. Det kunde endda gaa at anvende Pilastre ud for et enkelt Stokværk som bærende lodrette Led imellem Bjælkelagene; men omsluttede de flere Stokværk — hvad de i Almindelighed maatte gøre, naar de skulde bære en tilstrækkelig kraftig Hovedgesims — blev det netop Unatur. Thi

CHRISTIANSHAVN

saa maatte man tænke sig de mellemfaldende Bjælkelags Ender tappede ind i en lodret Stenbjælke!

Som Tempelfronten er benyttet i Erichsens Palæ, med fritstaaende Søjler i solidt Stenmateriale og med den skønne Gavl, er Motivets Logik i den allerbedste Orden. Alle Tempelfrontens Led fungerer, som de skal efter Antikkens Love. Og dem kendte Harsdorff, som han, særlig i sine ældre Dage, kendte græsk Arkitekturens Hemmeligheder maaske bedre end nogen anden samtidig i Europa. Han var Grækeren i vor Bygningskunst, og den ioniske Stil, som han havde kastet al sin Kærlighed paa, er i dette Bygningsparti uden Lyde. At han ser paa Grækerne med franske Øjne er en Sag for sig. „Harsdorff opfatter og bearbejder den antikke Arkitektur i fransk Aand. Fransk er hans sobre Detailbehandling, fransk hans Klarhed i Opfattelsen af Helheden, fransk hans Forkærlighed for den rene Flade og skarpe Linie.“ (M. Krohn).

I samme af Branden 1795 hærgede Kvarter lægger man Mærke til en anden Bygning, der ogsaa anvender fritstaaende Søjler, men i en hel anden Forbindelse. Det er det Palæ, *Ved Stranden Nr. 14*, der i Slutningen af 18. Aarhundrede opførtes for Konsul og Grosserer Frederik Ludolf Gustmeyer og som nu ejes af Københavns Brandforsikring. 1797 var Palæet færdigt. (S. 53).

Indbygget i Husrækken som det er, gør dette Palæ sig kun gældende udefra ved sin Facade. Dennes Inddeling følger i det Store og Hele det sædvanlige Skema. Men Midtpartiet ud for de tre øvre Etager er rykket ind og Aabningen lukket — foruden af en Altanbalustrade — af to Søjler, der sammen med de flankerende Pilastre danner et dekorativt Hele, markeret opefter — over den gennemløbende Gesims — af en Attika.

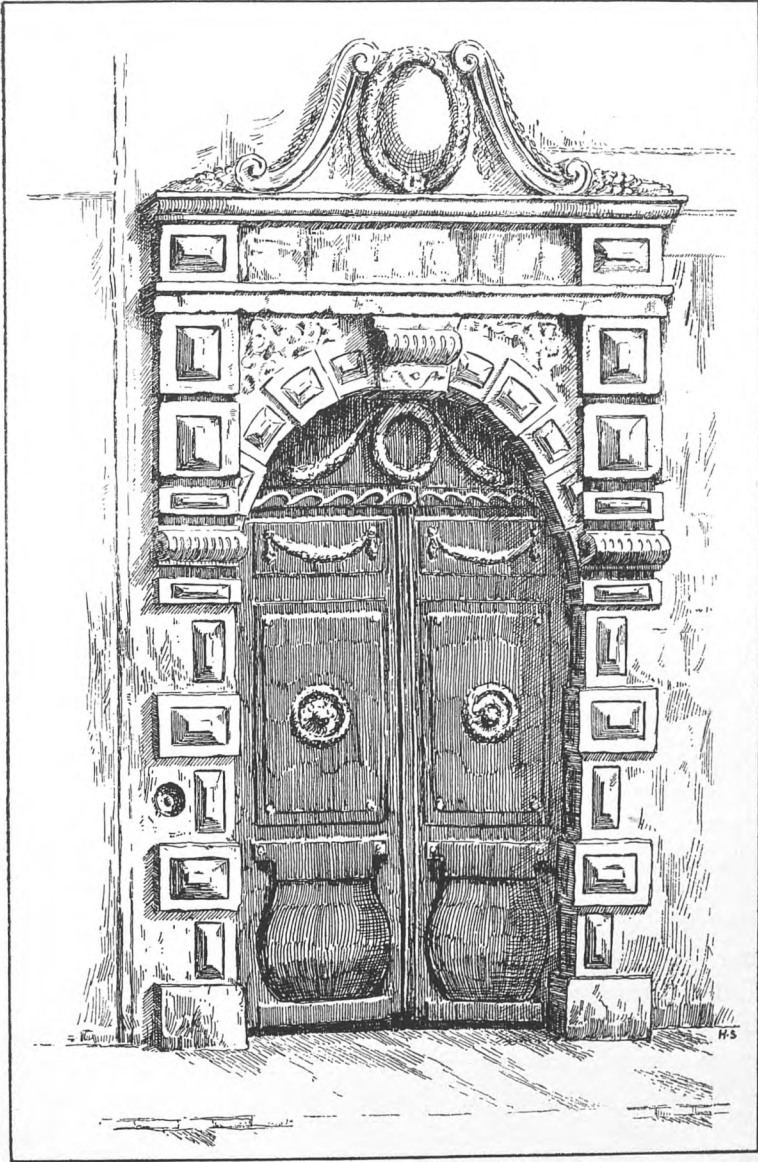
TORVEGADE 12. LINDBERGS GAARD.

Det her anvendte *lukkede* Motiv, der forøvrigt kendes fra Harsdorffs Herkulespavillon i Kongens Have, er unægtelig virkningsfuldt — men paa en ganske anden Maade, end den *aabne* Tempelfront. Søjlernes plastiske Skønhed er i begge Tilfælde den samme, selvom deres ioniske Karakter i Palæet ved Stranden afviger noget fra den rene græske.

Dette Palæ skyldes en københavnsk Murmester J. M. Quist. Som adskillige af sine Kolleger i de Tider havde han faaet sin Uddannelse paa Akademiet og hans Palæbygning ved Stranden er et Vidnesbyrd om, hvor vanskeligt det dengang var at drage Grænsen mellem Kunst og Haandværk. Det var nærmest ugørligt. Har man faaet Øje for, hvor mange udmærkede Privathuse, der i Aarene før og efter 1800 rejstes af almindelige Haandværkere rundtom i København, maa man indrømme, at Bygmesteruddannelsen i de Tider, hvad enten den foregik paa Byggepladsen eller suppleredes med et kortere eller længere Studium paa Akademiet, har baaret overmaade god Frugt. Den faste Tradition i Haandværket og stærke, ensidige Smagsretning har selvfølgelig sin store Andel deri.

Af de ikke helt faa pilastersmykkede Huse fra Aarene efter Branden har Gl. og Nytorv endnu nogle tilbage. Til de mest bemærkelsesværdige hører *Gl. Torv Nr. 22* (S. 33) og *Gl. Torv Nr. 18* (S. 35). Det første, der stod færdigt 1796, er opført for Grosserer O. B. Suhr. Det andet var færdigt 1796 og er bygget for Assessor D. Beckmann. Begge Huse er af samme Størrelse, paa fem Fag, og ret ensartede af Karakter, dog lægger man Mærke til de forskelligartede, vandrette Delinger og især til det paafaldende, at Pilastrene paa det Beckmannske Hus tager fat allerede umiddelbart

STRANDGADE 22. CORT ADELERS GAARD
SANDSTENS PORTAL

over Kælderetagen. Bygmesteren har her taget sig en lille Frihed paa det Hævdvundnes Bekostning! Et af de nydeligst virkende københavnske Huse med Pilastre i Facaden, er *Vandkunsten Nr. 8* (S. 31), forøvrigt et ældre Rococohus, der c. 1800 har faaet ny Prydelse.

Allerede er nævnt, at det yngre Slægtled af Bygmestre, der virkede i Aarene omkring Aarhundredskiftet, opgav Pilastrene og betonedede Facaderne paa andre Maader, idet de ofte lagde særlig Vægt paa Sidepartierne. Talrige er de sobre Huse af denne Art, som man træffer paa sin Vej overalt i det gamle København — Huse med glatte, pudsede Facader og skarptformede Enkeltheder: Rustikpartier, Vinduesindfættninger, Platter og Gesimser. Et godt Eksempel paa Manerer har man i *Vestergade Nr. 5* (S. 37). Ogsaa det fortræffelige Hjørnehus *Ved Stranden Nr. 10* (S. 55), opført 1796 for Enkefru M. C. Sundorph, er et mærkeligt Vidnesbyrd om de daværende Bygmestres Dygtighed og Sans for, hvad det egentlig er, det kommer an paa ved et Borgerhus. Alene Udformningen af Tagpartiet og hele den Maade, hvorpaa dette Hus er ført om Hjørnet er mesterlig ligetil og naturlig, som Klassicismen kunde gøre det, naar den var bedst. Den nye Byggelovs Krav om, at Hjørnet skulde afskraas, er her bleven fulgt — og udnyttet — paa udmærket Vis. Det samme gælder et af de allerbedste Borgerhuse i København indenfor denne Gruppe af Bygninger. Det er *Kronprinsessegade Nr. 2* (S. 93), opført kort efter Gadens Anlæggelse 1800. Denne Bygning er et rent Skoleeksempel paa smuk og klar Inddeling af et treetages Hjørnehus og paa rigtig Sans for Betoning gennem dekorative Enkeltheder.

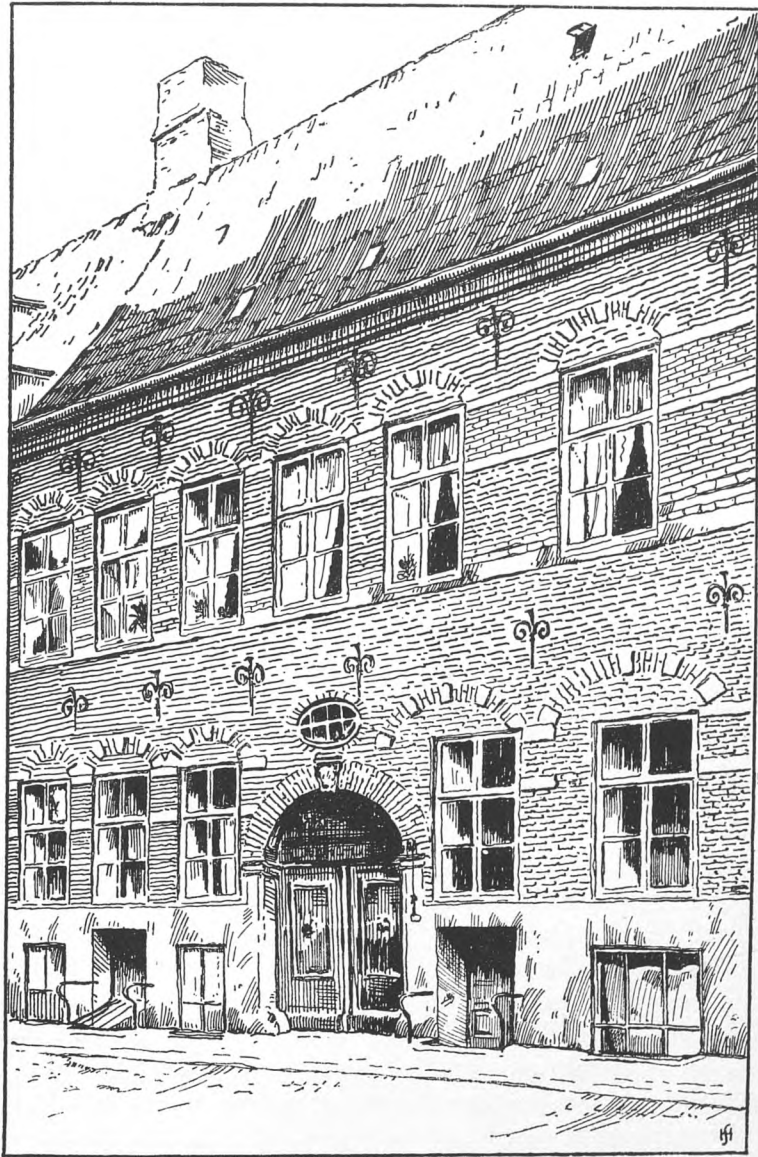

STRANDGADE 26. BEHAGENS GAARD
GAARDINTERIØR

Englændernes Bombardement af København 1807 medførte en ny og frygtelig Brand — den tredje i mindre end 100 Aar! Mest gik det ud over Kvarteret om Frue Plads; men ogsaa Omraadet mellem Larslejsstræde, Volden, Frederiksborggade, nuværende Hausergade og Suhmsgade brændte; Købmagergade blev stærkt medtaget samt Vestsiden af Graabrødretorv. Ilden standse først i Landemærket. Omtrent en Tolvtedel af hele Staden var lagt i Aske.

At der efter denne Begivenhed atter maatte blive en livlig Byggevirksomhed siger sig selv. Men Tiderne var andre og det var smaat med Pengemidlerne. Der er da ogsaa et umiskendeligt fattigere Præg over, hvad der byggedes i de følgende Aar og de paagældende Kvarterer i Byen bærer den Dag i Dag Præg deraf — selvom den gode Tradition i Privatbyggeriet stadig gør sig gældende. Men det kneb med at skaffe Borgerne Plads; Husene vokser i Højden og faar flere Etager. Det gik ogsaa langsomt med Byggeriet og helt til c. 1830 laa Brandtomter hen baade her og der. Der var ikke Midler til at faa dem bebygget.

Først i 1830'erne og 40'erne kom Byen til Kræfter. Af københavnske Borgerhuse fra Tiden efter Branden 1807 kan henvises til det nette Hus *Stuðiestræde Nr. 43* (S. 39), med den ejendommelige Portal, der allerede minder om, at den italienske Renaissances Prydformer begynder at vække Opmærksomhed hos vore Bygmestre. Dette Borgerhus, der er adskilligt yngre end de „gamle“ Huse, der ellers er tagne med i dette Udvalg, danner en naturlig Overgang til de mange københavnske Borgerhuse fra den senere Klassicisme. Thi da et nyt Indslag efter forrige Aarhundredes Midte begynder at gøre sig gældende i københavnsk borgerlig Bygningskunst, er det italiensk farvet. Men samtidig — og dette er det væsentlige i Udviklingen — begynder en gradvis Opløsning af det Ordensbegreb, der siden

STRANDGADE 30. FACADE

den første Baroks Dage havde været det afgørende i vor Bygningskunst og efterhaanden havde bemægtiget sig alle — selv de beskedneste Byggeopgaver. Med Klassicismens sidste Udløber — Empiren, som den formede sig i Kristian VIII.s og Frederik VII.s Dage — er de historiske Stilarters Levnedsløb faktisk forbi. Noget Nyt, der endnu ikke har faaet sin fulde Afklaring, begynder.

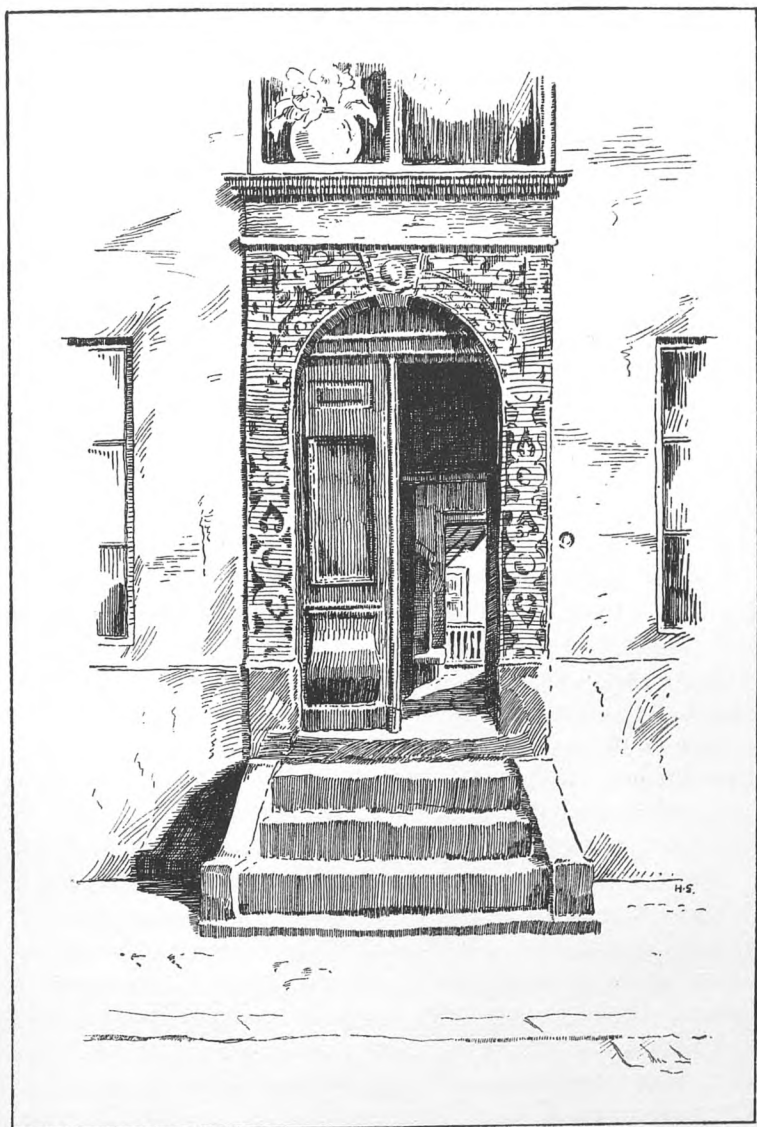
Denne Bog har handlet om gamle københavnske Huse — vel at mærke som de tager sig ud set fra Gaden. Men det kan jo ikke nægtes, at det Kendskab, man faar til dem fra Fortovsfliserne, altid maa blive noget overfladisk. Det hjælper straks en hel Del, hvis man vover sig gennem Dør eller Port ind i Gaarden og ser Huset fra den anden Side — ser, hvordan det hænger sammen med Side- eller Bagbygninger — ældre eller yngre. Da faar man et Overblik over Grundens Bebyggelse — et værdifuldt Indblik i en levende Organisme, hvori Forhuset mod Gaden, der først har fængslet os, er et virksomt fungerende Led. Da ser man Hus og Huse i deres intime Sammenhæng som Ramme om Liv og Virksomhed. Thi — naar bortses fra eventuel Butikshandel i Forhuset — vender Huset nu alligevel snarere indad mod Gaardspladsen end udad mod Gaden. Det er dog bag Gadefacaden Livet leves og kun ud fra Erkendelsen af dette Faktum kan man faa en rigtig Forestilling om, hvordan en københavnsk Ejendom med Beboelse, Værksteder, Lagerrum og alskens praktisk Virksomhed præger Bygningerne. Sandt nok — det er desværre ingenlunde altid Bagbygningerne skønhedsmæssigt holder, hvad Forhuset lover; men det ene supplerer alligevel det andet og den, der virkelig vil lære københavnsk borgerlig Bygnings-

STRANDGADE 30. GAARDINTERIØR

kunst at kende, maa ikke nøjes med, hvad et Hus fortæller gennem sit Ydre alene — hvor smukt, fornøjeligt og veltalende den end kan være. Thi selv et Blik paa det hele Huskompleks inde fra Gaardspladsen er jo ingenlunde tilstrækkeligt. Man skal og maa vide, hvordan Husets Indre er, man maa vove sig videre frem, først ind i Trappegangen og — i Forbigaaende sagt — det er forbavsende saa mange smukke Trappegange med Trappeløb, der drejer sig let og elegant op-efter, man kan træffe paa, særlig i Klassicismens Huse. Men man maa videre endnu, op ad Trapperne, ind i Stuerne. Først naar man har set, hvorledes Stuer og Rum er fordelt, hvordan de ligger for hinanden, hvordan Vinduer og Døre sidder, om der er Panelværk, Gibslofter eller lignende — først da kan man med god Samvittighed sige, at man kender et Hus og kan tale med om det. Det er ikke for meget sagt, at med denne solide Indendørsviden bliver Husene — i dette Tilfælde de gamle Huse — først virkelig interessante. Da opdager man Sammenhængen, eller Mangelen paa Sammenhængen, mellem Indre og Ydre, da forstaar man først rigtig Meningen med det Hele, hvad Bygmesteren har tænkt og villet og faar et Indblik i svundne Slægters vekslende Maader at bygge og indrette et Hjem paa, og i deres Dagligliv.

Sandt nok — de rigtig gamle Huses Indre er jo oftest, for ikke at sige altid, forandrede; selv i statelige Palæer, der ellers har holdt sig godt, er altid noget bleven anderledes end det var fra første Begyndelse. Og det kan være et Studium at finde ud af, hvordan saadan et gammelt Hus egentlig saa ud indvendig, dengang det blev bygget. Men paa den anden Side er der overordentlig mange københavnske Bygninger fra 18. Aarh., hvor de Forandringer, der er foretagne, er relativt faa og hvor den oprindelige Anordning uden altfor stor Vanskelighed lader sig fastslaa, hvis man

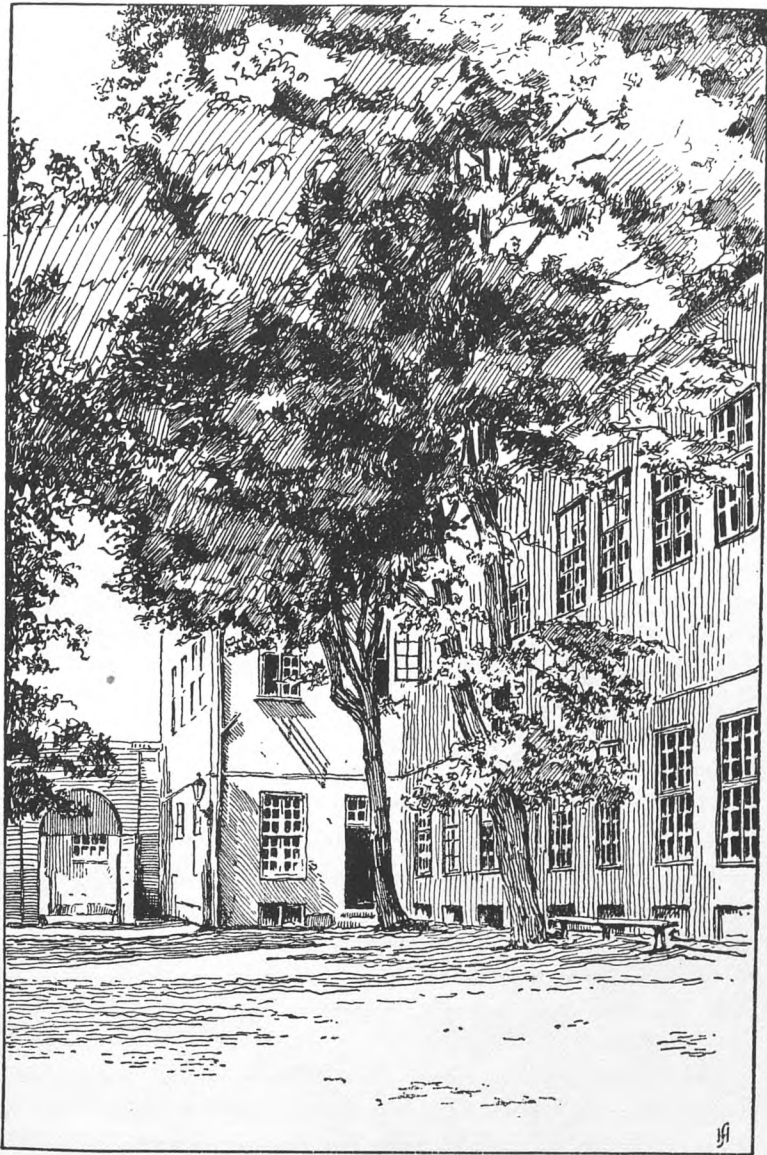

STRANDGADE 32.
SANDSTENSINDFATTET DØR

anstrænger sig en lille Smule for at finde ud deraf. Og den, der har Lejlighed til at lære et af de gode gamle, ogsaa i det Indre, velbevarede Huse at kende, vil tit og mange Gange kunne glæde sig over en klar, overskuelig Plan, over Stuer, der ligger smukt for hinanden, saa to, tre eller flere danner en Enhed i Helheden, om deres gode Proportioner og tit smagfulde Enkeltheder. Eet Rum var der altid, man i 18. Aarh. især kælede for. Det var den trefags „Sal“ i Beletagen, der ogsaa i Husenes Ydre plejer at give sig tydeligt og smukt til Kende.

Men vi vender tilbage til Gaden og det gamle Hus dér, der kalder paa vor Opmærksomhed. Vi oplever det, indprænter os dets stilfærdige eller muntre Tale, glæder os over, hvor smukt det er i sin Egenart. Vort Blik glider maaske videre til Nabohusene, til den hele Husrække, ja ser det maaske pludselig i Relation til den hele Gade, og da kan vi maaske synes, at det passer kun daarligt til sine Omgivelser, de nyere, maaske helt moderne Huse af alle Slags, der kan staa og ligesom nedstirre deres agtværdige, aldrende Kollega paa en egen uforskammet Maade. Der er jo dem, der mener, at et saadant fremmedartet Inventar fra gamle Dage er kun lidet eller intet værd, fordi det ikke harmonerer med Gadehelheden, der forøvrigt ikke behøver at være særlig smuk eller særlig helhedspræget. Denne afhænger forøvrigt langt mere end af fælles Stilpræg i Gadens Huse af, hvorvidt de er *i samme Maal* eller saa nogenlunde i samme Maal. Det vil sige, at Etagehøjderne i det Store og Hele er ens, at Tagene, hvis de kan ses, er saa nogenlunde af samme Form og Hældning. Og er dette ikke Tilfældet alligevel, falder en meget væsentlig Anklage mod det gamle Hus bort.

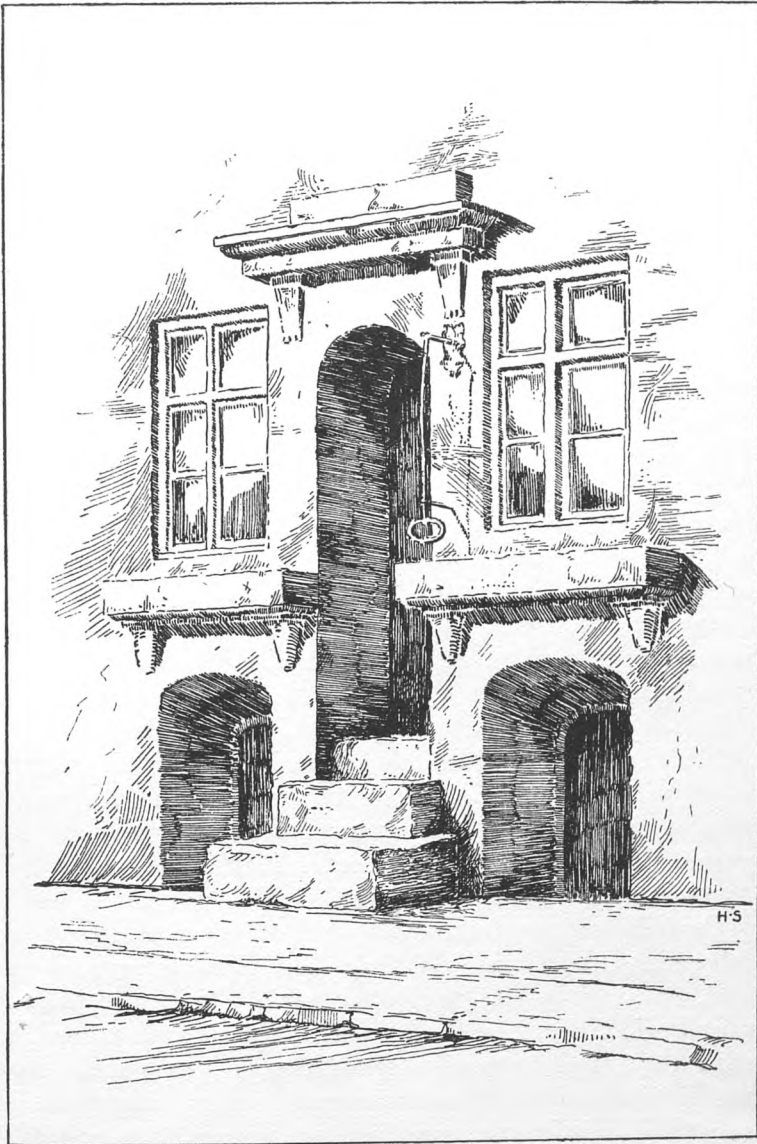

STRANDGADE 44. JOACHIM IRGENS GAARD
GAARDINTERIØR

Men — selvom det staar der, lidt lavt og fortrykt i det, mellem knejsende Nybygninger, som eneste Rest fra en maaske 1000aarig Gades Bebyggelse — har det saa ikke alligevel sin Værdi for os, sin egen særlige Betydning for den nulevende Slægt! Rent bortset fra den ejendommelige Skønhed og gammeldags Stilfuldhed det kan bære til Skue, minder det os indtrængende om, at der har været Mennesker paa Bjerget før os, at vi maaske nok kan bygge højere og flottere end en københavnsk Borgermand fra tidligere Aarhundreder kunde gøre det, men at han ogsaa havde sine Forestillinger om ret og rigtig Byggeskik, der fortjener Respekt. Det er maaske ganske sundt for os, i en forjaget og forceret Tid, en Gang imellem at give os Stunder til at tænke paa, at Tiden har Perspektiv — ogsaa bagud! Lad det gamle Hus staa, hvis det ellers endnu kan gøre Fyldest paa sin Maade i Nutidens Liv og Arbejde.

Det er vel navnlig i de senere Aar, man ret har faaet Øje for *Helheder*. Det vil sige: har forstaaet Værdien af Sammenhæng i arkitektoniske Virkninger fra Bygning til Bygning, spændende over et helt Arkitektur-anlæg, en hel Gade, et helt Kvarter — ja! en hel By, større eller mindre. Men det maa atter her fremhæves, at Helheden i eminent Grad beror paa Bygningernes Maal og falder et ellers stilistisk isoleret gammelt Hus i Maal sammen med de omgivende Bygninger, da er der intet at gøre Ophævelser over, hvis Huset ellers er brugeligt. Hvem vil f. Ex. paastaa, at Borgmester Mathias Hansens Gaard paa Amagertorv falder ud af Helheden!

Men forøvrigt — hvad der maaske af og til i Pro vinsbyer kan volde Vanskeligheder, at de gamle Huse her er relativt lave, sammenlignet med de moderne Huse, gælder ikke København. Her er saa godt som alle ældre Huse i den gamle By paa tre Etager eller

WILDERSGADE 15. DØRPARTI

derover, og naar bortses fra helt moderne Forretningsgader med Huse med meget høje Etager, er der en ualmindelig Ensartethed i det gamle Københavns Bebyggelse, særlig som denne har formet sig i de første godt og vel 50 Aar efter Byggeloven af 1795. Intet Under, at de høje Bygninger i København imponerede Provinsboere i gamle Dage. Allerede i 17. Aarh. synger Laurits Koch i sit Skæmtedigt om København:

„Du (o: Kbh.) kan vel seks Loft højt med Skiferstene tække,
i Ringsted Langhalm vil til alle Hus ej strække.“

Meget kuriøs er en Sag fra Midten af 18. Aarh., der førtes for Domstolene helt til Landstinget, i Anledning af et Væddemaal mellem to Borgere i Holstebro om, hvor høje Bygninger, der kunde være i Hovedstaden, idet den ene havde sagt, at der her fandtes Huse paa 7 Etager, hvad den anden benægtede. Men skønt Dommen gik den Mand imod, der holdt paa de 7 Etager, fremgaar det dog af Sagens Akter, at helt galt var det ikke, vel at mærke, naar man medregnede alle Beboelseslag, altsaa ogsaa Kælder og Tagetage. At Husene i København, allerede fra gammel Tid og navnlig fra Klassicismens Tidsalder, er saa høje, har hidtil reddet — og vil forhaabentlig længe redde meget af vor gode gamle, borgerlige Arkitektur fra Undergang. Den gamle, høje Bebyggelse forrenter i al Fald endnu de dyre Grunde paa tilfredsstillende Vis.

Og her kommer forsaavidt de hurtigt efter hinanden følgende Ildebrande 1795 og 1807 København som god, gammel Arkitekturby til gode. Thi i en relativt ung Periode og i en Tid, hvor Boligkulturen allerede stod højt, nybyggedes store Dele af den gamle By med høje Huse af gennemgaaende samme Kvalitet, i samme Maal og i samme fælles Stilpræg. Det er sagt før, men skal her gentages, at det er hine Tidens stærkt traditionsbestemte og sikre Greb om den enkelte

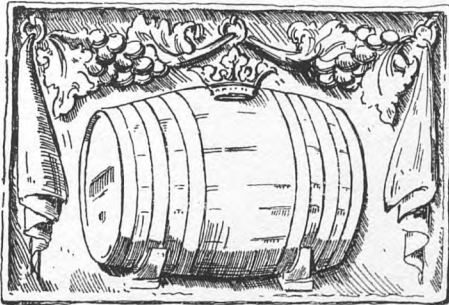
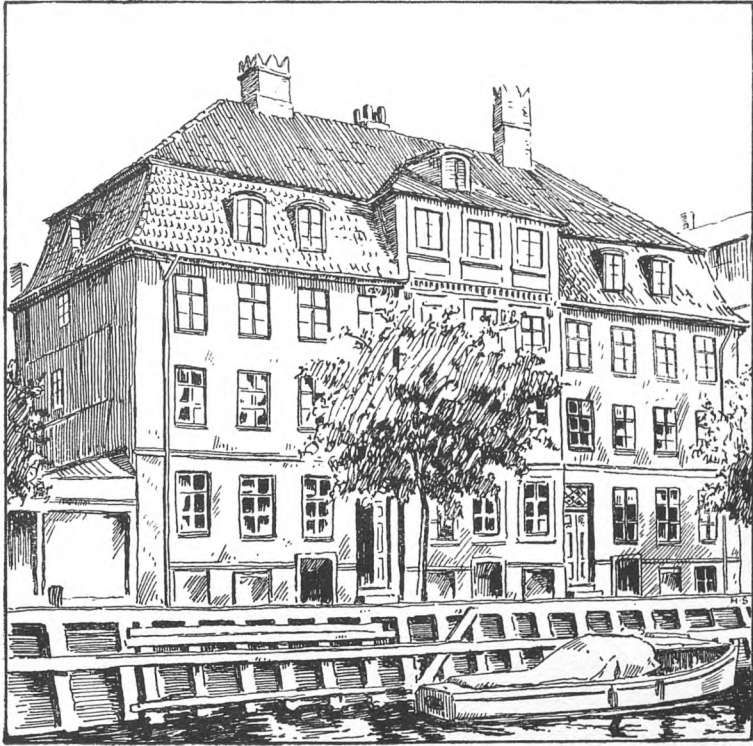

OVERGADEN NEDEN VANDET 11. HEERINGS GAARD
SANDSTENSPORTAL

Byggeopgave, der endnu den Dag i Dag præger store Dele af København. Fra den klassicistiske Periode taler ikke blot et enkelt Hus mellem nyere og yngre, men hele Husrækker, ja hele Gader, Pladser og Kvarterer samme Tids Sprog. Og her kan det være moderne Huse, der ikke passer ind. Det er tilstrækkeligt at minde om Gammeltorv, der nu kun er en Karikatur af sig selv. Men over de mere uberørte Gader og Kvarterer er der en Helhed, en koncentreret Stemning, der er en væsentlig Charme ved København og Gang paa Gang, naar man vender hjem fra andre Storbyer griber Sindet med egen stille Styrke. Tænk paa en Gade som Kronprinsessegade fra den første Tid efter Aar 1800 — hvor har den ikke Holdning og er dog — indenfor sin faste Højdegrænse opefter — fuld af Afveksling, hvert eneste Hus fint dansk Arbejde! Eller andre Gader med Barok og Klassicisme i morsom Vekslen — Amaliegade, Nybrogade og Nyhavn. Et Mesterværk som Amalienborg Plads skal her nævnes med allerstørste Hæder, og af de mest helhedsprægede Kvarterer Partiet ved Holmens Kanal.

Der er imidlertid visse Forhold, der spiller en Rolle for den Virkning, mange gamle Huse er i Stand til at øve paa os — deres Ævne til at faa os i Tale. Der kan her nævnes *Gadeføringen*, det vil sige den Maade, hvorpaa Gaden bevæger sig ind igennem Bylegemet. At den er meget forskellig i de forskellige Dele af Byen ved enhver. Gadeføringen er jo bestemt af Gadenættets Form og Skikkelse og det gamle København præges overmaade stærkt af Byens Vækst gennem Tiderne. Byens allerældste Kærne, Bispestaden, er noget saa helt for sig selv med Gadeføringer, der følger alle andre Linier end den lige. Alle de senere tilkomne Kvarterer

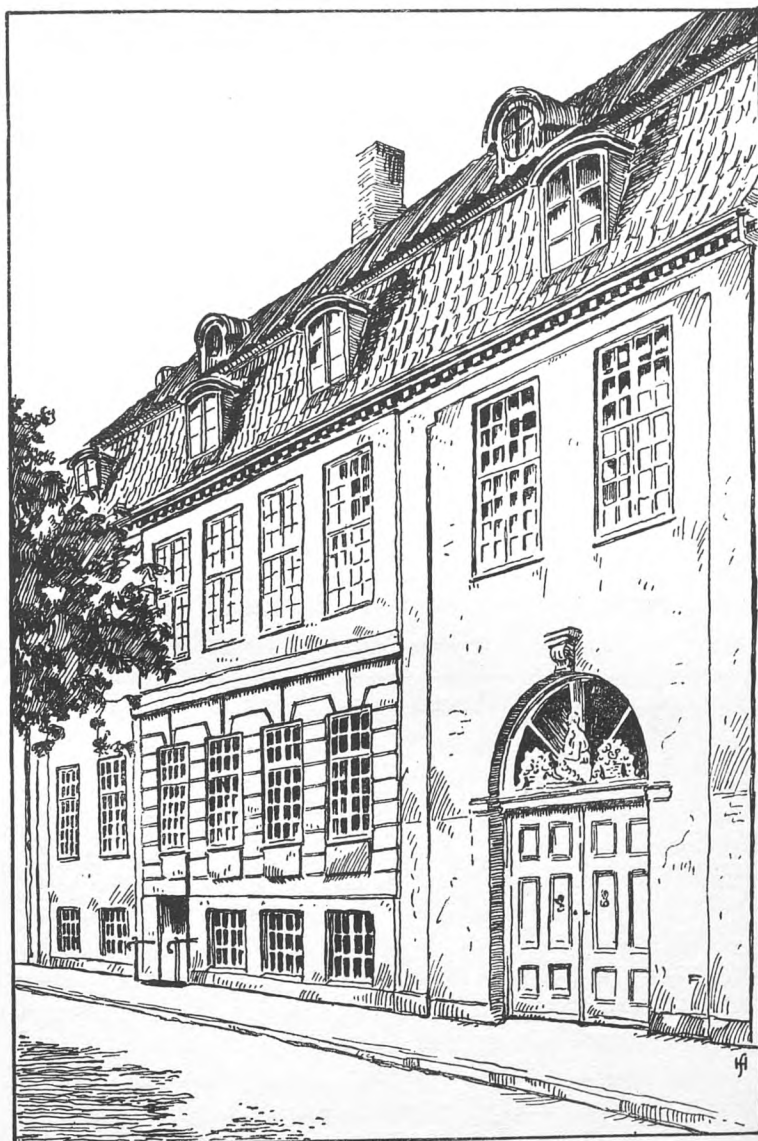
OVERGADEN OVEN VANDET 32. J. J. STEINFASS GAARD
STRANDGADE 20. SANDSTENSTAVLE

— som Christianshavn, Nykøbenhavn, Frederiksholmskvarteret — er let kendelige ved deres ensartede, lige Gadeløb. De er alle blevne til ud fra den Opfattelse, der allerede kom stærkt til Orde i den italienske Renaissance, at en By i sin Plan skulde være ligesaa klart og ligesaa fast formet som Planen i det enkelte Hus. Ordensbegrebet skulde være afgørende ogsaa for Udformningen af Byer — og Bydele. Byen skulde være et Kunstværk, men til Orden i en By hørte først og fremmest Overskuelighed i Gadenettet. Lige Gader, der skærer hinanden under rette Vinkler og danner regelmæssige firkantede eller kvadratiske Karréer, regulært formede Torve og Pladser, hvis Gadetilløb falder sammen med Torvets eller Pladsens Akser — alt dette opstilledes som ufravigelige Fordringer til en „ordentlig“ By! Og de Mænd, der anlagde de nye Bydele, fulgte alle lydigt den almene europæiske Opinion paa dette Felt.

Det er klart, at Virkningen af en Gades Huse, ogsaa gamle Huse, bliver en anden i Gader, der løber snorlige, end i Gader, der bugter sig ud og ind.

I Gader af den første Slags ses Husenes Facader i stadig stærkere Forkortning fremefter mod Gadens Bund. Gadeføringen neutraliserer her Virkningen af den enkelte smukke Bygning paa selv ret korte Afstande. Og een Ting til: Tagene, deres Form og Farve bliver uden ret Betydning; man ser i Regelen ikke meget til dem. Skal det enkelte Hus gøre sig gældende og paakalde Opmærksomheden, maa det anstrænge sig ekstra, ved særlig rig Dekoration af Facaden, ved iøjnefaldende Farve — kort sagt, ved et eller andet Aparte. Og man aner, at Barokkens, Rococoens og Klassicismens sindrige Maader at opdele og pryde en selv faa Fags Facade paa, ikke er ganske uden Forbindelse med det 17. og 18. Aarhundredes Gadeføring.

Hvor helt anderledes kan ikke en Bygning gøre sig

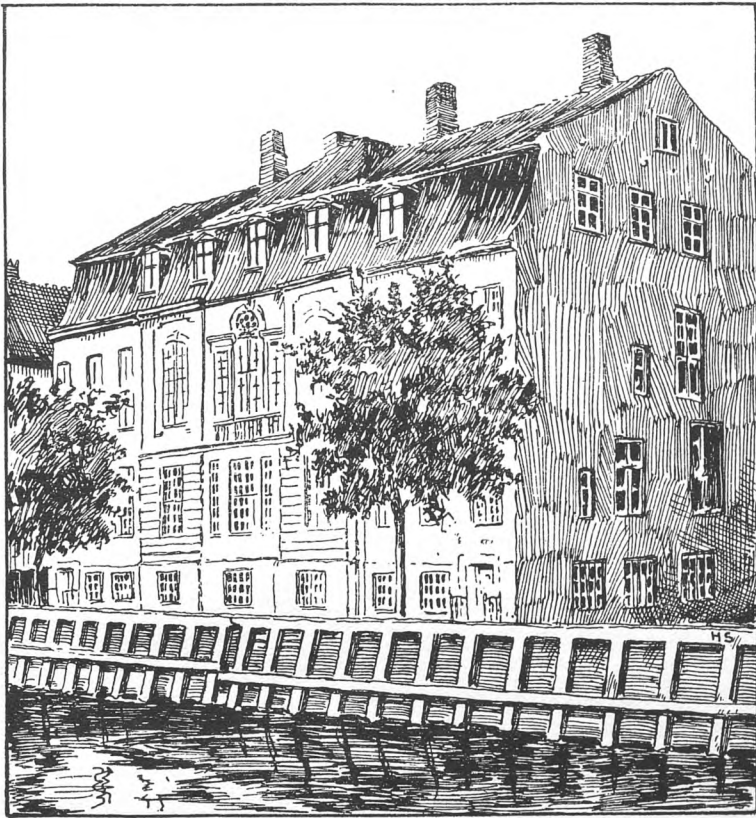

OVERGADEN OVEN VANDET 10. TH. POTTERS GAARD

bemærket, naar den ligger i Gader, hvis Sider følger svagere eller stærkere svungne Kurver. Her kan man allerede i Afstand faa et Indtryk af det enkelte Hus. Gaden selv svinger det ud foran vor Vej til behagelig Beskuelse. Der er imidlertid ved denne Art tit saa fornøjelige Gadeføringer, der ligesom slynger Færdselen igennem sig med særlig Fart, ogsaa den Omstændighed, at Hustagene her kan være en vigtig Faktor. De kan ses og især, hvis der er Kvisthuse af den ægte, gamle københavnske Type, faar de rig Lejlighed til at gøre sig gældende.

Men det siger sig selv, at *Huse paa Torve og Pladser* altid har de største Chancer for at gøre sig bemærket. De kan normalt ses af enhver, der passerer over Torvet eller Pladsen og det er forøvrigt ret ligegyldigt, om Pladsen har regelret Form eller ej. Her kan man altid tage Husene direkte i Øjesyn og paa passende Afstande — med Tage, Skorstene og det Hele. Hvad der gælder Torve og Pladser, gælder imidlertid ogsaa *Kanalgaderne*, de christianshavnske, Kanalgaderne om Slotsholmen og Nyhavn. Og her møder man vel nok nogle af de mest særprægede af alle københavnske Arkitekturpartier, næsten helt og holdent klædt i svundne Tidens Dragt. Kanalerne med deres Gader er i sig selv saare interessante og rummer en mærkelig mættet, gammelkøbenhavnsk Stemning. Mørke Skibskrog paa grønligt, svagt duvende Vand, skarpe Linier i Takkelage og Tovværk, og som Baggrund et Stykke Husrække med røde eller blaalige Tage — saaledes er det Billede, enhver Københavner bærer i sig fra Vandringer langs Kanalernes Bolværker.

Meget af Charmen i de gamle Bydele paa begge Sider af Havnen skyldes Kanalerne. De er som lange, Fangarme, Havnen sender helt op mod Byens Hjærte. København har tidligere haft flere af dem; Børs-Kanalen og Holmens Kanal er tilkastede — og den

OVERGADEN OVEN VANDET G. S. C. STANLEYS GAARD
FACADE OG DATAILLE

har skullet have flere: Dronningens Kanal, som Frederik III havde ladet projektere, omtrent hvor Fredericiagade løber, en Kanal langs Toldbodgade og en Kanal, der foran Charlottenborg skulde forene Nyhavn og Holmens Kanal.

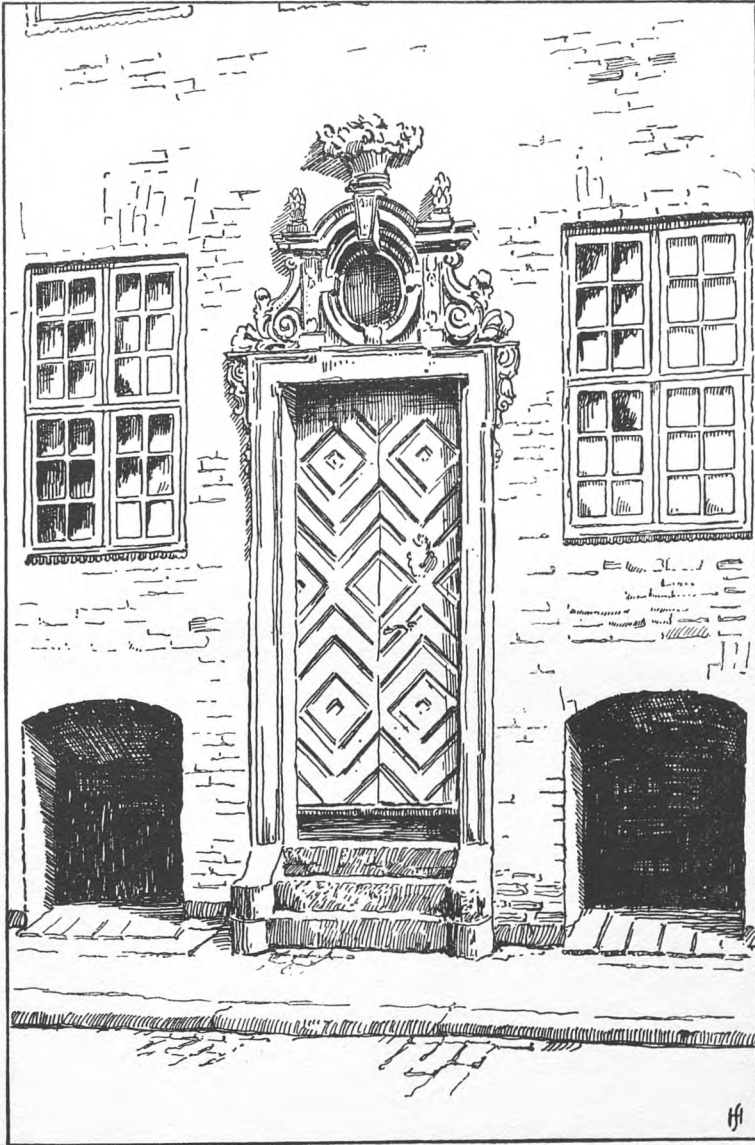
Alle ser vi i Kanalerne noget for København væsentligt. De er, trods aftagende Benyttelse, en Søstads Kendemærke. De dukker frem, naar man mindst venter det og minder os pludselig og indtrængende om, at vi bor ved Havet.

Overalt, hvor vi færdes i det gamle København, mindes vi om, at dette er en By, der ikke er fra i Dag eller fra i Gaar. Skridt for Skridt møder vi endnu Vidnesbyrd om, at vi bor i en Stad med gamle og noble Traditioner i Byggeskik.

København har som Arkitekturby sin egen Genius. Det føles af enhver Københavner, der har forstaaet sin By, som det føles af alle, der kommer indenfor dens Trylleris Magt.

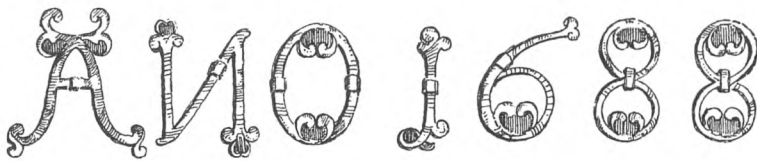
DRONNINGENSGADE 64. JOACHIM LENTZ'S
SANDSTENSINDFATTET DØR

INDHOLD OG BILLEDFORTEGNELSE

BISPESTADEN M. FREDERIKSHOLMKVARTERET OG KONGENS NYTORV

	Tekst- side	Billed- side
Aabenraa 25.....		Titelblad
Amagertorv 6 Mathias Hansens Gaard..... 22, 32,	112	9
Amagertorv 6 Mathias Hansens Gaard Gavlkvist	24	11
Amagertorv 6 Mathias Hansens Gaard Portal	24	13
Brolæggerstræde 5 Portvindue.....	84	128
Gammel Strand 48 Portal 1750	72	15
Gammel Torv 18.....	84, 100	35
Gammel Torv 22.....	84, 100	33
Graabrødre Torv 13 Husskilt	58	126
Grønnegade 13 Slutsten	58	67
Holmenskanal 2 Erichsens Palæ	82, 92, 94,	98
Holmenskanal 18 Portvindue.....		5
Hummergade 16 Husskilt	58	57
Knabrostræde 26 Slutsten	58	128
Kongens Nytorv Charlottenborg Facade.....	40	61
Kongens Nytorv Charlottenborg Fakkellarm	44	61
Kongens Nytorv Charlottenborg Midtfacade	40	63
Kongens Nytorv Charlottenborg Midterpavillonen	42	65
Kongens Nytorv Charlottenborg Altangitter	42	65
Kongens Nytorv 3 Harsdorffs Hus.....	92	59
Kongens Nytorv 4 Thotts Palæ	44	67
Kongens Nytorv 18 Relief.....	90	126
Landemærket 10 Bagerskilt	58	59
Lille Kongensgade 23—29 Gavlhuse.....	28	7
Magstræde 6 Portskilt.....		124
Niels Hemmingsensgade 32 Slutsten	58	47

Nybrogade 2	Assistenshuset.....	74	17
Nybrogade 2	Ornament over Porten.....	76	17
Nybrogade 4	Hans Blasen i Pæretæet.....	54	19
Nybrogade 4	Bomærke.....	56	19
Nybrogade 6	Gaardparti.....	38	21
Nybrogade 12	66	23
Nybrogade 14—16	Gavlhuse.....	54	25
Nybrogade 22	Sæbesydskilt.....	58	25
Nørregade 11	Bispegaarden Gaardinteriør.....	52	43
Nørregade 13	52	45
Store Kannikestræde 9	Slutsten.....	56	47
Stormgade 3	Skolemuseet.....	72	27
Stormgade 6	Dørportal.....	72	29
Studiestræde 8	Gaardinteriør.....	56	41
Studiestræde 43	Portal.....	104	39
Vandkunsten 8	102	31
Ved Stranden 10	82, 102	55
Ved Stranden 14	82, 84, 98	53
Vestergade 5	82, 84, 102	37
Vestergade 11	Tobaksskilt.....	58	127
Walkendorfsgade 11	Dørportal.....	60	47
Walkendorfsgade 36	50	49
Østergade 36	Bagergaarden.....	76	51

NY KØBENHAVN MED FREDERIKSSTADEN OG NYHAVN

Adelgade 102	Brændevinsbrænder Skilt.....	58	93
Amaliegade 5	70	79
Amaliegade 8	82, 84, 88	81
Amaliegade 15—17	64, 66	83
Amaliegade 21	Gaardinteriør.....	38	87
Amaliegade 25	Kgl. Fødselsstiftelse.....	62	85
Bredgade 26	Det Lindencroneske Palæ.....	68	91
Dronningens Tværgade 2	Moltkes Palæ.....	46	89
Klerkegade 22	Husskilt „Den hvide Svane“.....	58	95
Kronprindsessegade 2	82, 102	93
Lille Strandstræde 14	90	77
Nyhavn Vignet		69
Nyhavn 12	Holmegaards Glasværk.....	72	71

Nyhavn 23 Skilt.....	58	89
Nyhavn 63.....	72	73
Nyhavn 65.....	52	75
Sølvgade 38 Rococo.....	74	95

CHRISTIANSHAVN

Brogade 3 Reimer Wildes Gaard Vignet.....	36	97
Brogade 3 Smedejærns Bogstaver.....	38	125
Dronningensgade 64 Sandstensindfattet Dør.....	58	123
Overgaden neden Vandet 11 Heerings Gaard. Portal..	90	115
Overgaden oven Vandet 6 S. C. Stanleys Gaard.....	74	121
Overgaden oven Vandet 6 Detailie.....	74	121
Overgaden oven Vandet 10 Th. Potters Gaard.....	74	119
Overgaden oven Vandet 32 J J. Steinfass Gaard.....	74	117
Sofiegade 7 Slutsten.....	56	122
Strandgade 20 Sandstenstavle.....	58	117
Strandgade 22 Sandstens Portal.....	28	101
Strandgade 26 Gaardinteriør.....	76	103
Strandgade 30 Facade.....	26, 32	105
Strandgade 30 Gaardinteriør.....	26, 38	107
Strandgade 32 Sandstensindfattet Dør.....	26	109
Strandgade 44 Gaardinteriør.....	36	111
Torvegade 12 Lindbergs Gaard.....	82, 84, 90	99
Wildersgade 15 Dørparti.....	84, 90	113

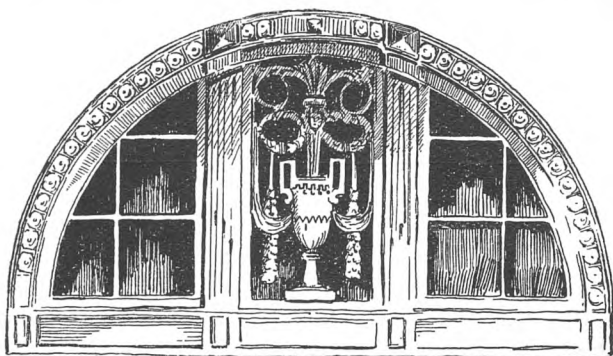
OMSLAGSTEGNING Kronprinsessegade 20, set fra Kongens Have

NAVNEFORTEGNELSE

Absalon, Biskop	10	Jardin N. H., Arkitekt. 44, 82, 84, 90	
Adeler, Cort	28	Juul, Niels	44, 46
Alberti, ital. Arkitekt.	32	Klog, Christopher, Brygger	58
Bechmann, D., Assessor . .	100	Kock, Laurits	114
Behagen, Gysbert, Købmand	76	Kofoed, Hans Pedersen . . .	90
Bentzen, Peder, Brændevinsbrænder	58	Kruger, Cornelius, Bygm. 48, 50, 52	
Berregaard, Chr., Konferensr.	76	Kristian VIII.	106
Blasen, Hans, Gæstgiver	54, 56	Krohn, M.	98
Brandenburger, Ernst	46	Lentz, Joachim	58
Brunnelleschi, ital. Arkitekt	32	Lime, Chr.	90
Bæseckes, G. W., Stenhugger	64	Lindberg, Drejermst.	90
Christian IV.	12	Lindencrone, Godsejer . . .	68
Christian V. 12, 14, 18, 40, 44		Lintrup, Chr., Godsejer . . .	68
Daneskjold-Laurvigsen, Ferd. Anton, Greve	48	Nyrop, M., Arkitekt.	52
Eigtved, Nic., Arkitekt, 14, 60, 66		Peschiers	96
Erichsen, Erik, Agent	94	Pfeiffer, I. P., Stenhugger.	66
Frederik III	12, 18, 112	Pfützner, Andreas, Høftømrermester	88
Frederik V	14	Potter, Th., Jærnstøber . . .	74
Frederik VII	106	Quist, J. M., Murmester . .	100
Gianelli, G. D., Billedhugger	96	Rausch, Frantz, Købmand	66
Gustmeyer, Frederik Ludolf	98	Ruse, Henrik	12
Gyldenløwe, Christian	44	Schøitt, Fr.	84
Gyldenløwe, Ulrich Fr. . 40, 46		Sparre, Jens	28
Hansen, C. F., Arkitekt . . .	84	Stanley, S. C., Billedhugger	74
Hansen, Mathias, Borgm. 22, 32		Steinfass, J. J., Tømrermst.	74
Hansen, Niels, Bagermst. . .	58	Suhr, O. B., Grosserer . . .	100
Halling, Brigader	99	Sundorph, M. C., Enkefrue	102
Harsdorff, C. F., Arkitekt 84, 90		Thott, Otto	44
Høgild, Ole Christensen, Tobaksspinder	70	Thura, L., Bygmst. 60, 62, 66, 68	
Irgens, Joachim, Godsejer	36	Wibe, Mikkil, Borgm. 26, 32, 38	
Jansen, Evert, Arkitekt . . .	42	Wilde, Reimer, Brygger	36, 38
		Zeises, Melchior, Guldtrækk.	60
		Ziegler, J. H., Konditor . .	66

GAMLE KØBENHAVNSKE HUSE

ER SKREVET AF DR. PHIL. VILH. LORENZEN OG FORSY-
NET MED OMSLAG OG 84 TEGNINGER AF HAKON SPLIID

GENGIVELSERNE UDFØRT I WENDT
OG JENSSENS REPRODUKTIONS-ATE-
LIER. PAPIRET FRA DE FORENEDE
PAPIRFABRIKKER I SILKEBORG.
DET HELE TRYKT I BIANCO LUNOS
BOGTRYKKERI, DER FULDENDTE
TRYKNINGEN AF VÆRKET TORS-
DAGEN DEN 10. NOVEMBER 1927

